

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 10—11

ОКТОБАР—НОВЕМБАР

ГОДИНА XI

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Милинко БУРОВИЋ, Буро ЛОНЧАРЕВИЋ, Симо МИКАШИНОВИЋ,
Рудолф ПЕТОВАР, Иван РУКАВИНА, Фрањо ТУЂМАН, Зденко
УЛЕПИЋ, Јефто ШАШИЋ, Милисав НИКИЋ (одговорни уредник)

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД ЈНА
„ВОЈНО ДЕЛО“
БЕОГРАД
1959

Пуковник **РАХМИЈА КАДЕНИЋ**

О ПОКРЕТЉИВОСТИ У САВРЕМЕНИМ УСЛОВИМА

Данашњи материјални, политички и други услови битније се разликују од оних уочи и за време Другог светског рата. Из тога произилази да будући рат не би могао да буде просто понављање претходног, јер би се одвијао у промењеним условима. Он би морао одражавати нове квалитативне промене, па би његов замах и облици, његова ратна вештина и њени саставни делови, као и остале манифестације морале бити прилагођене новим условима. При томе се не може концентрисати само на војна питања, а занемарити цео комплекс нових појава од којих је рат постао неодвојив на садашњем степену кретања друштва. Због тога је тешко у савременој ратној проблематици ма које питање анализирати, а још теже правилно оценити, ако се не види општа целина.

Погледамо ли друштвено-политичке односе видећемо да се они разликују од оних уочи и за време Другог светског рата. Данас је цео свет у активном класном превирању и у целини претставља период прелаза од старог ка новом друштвеном систему. Проблеми тог кретања јављају се свуда, а његов процес указује на корените промене односа снага, при чему се нови друштвени систем као снага развио, идејно и историски победио. У вези с тим се испољавају и друге промене. Данас ступају на светску позорницу земље Азије и Африке па и Латинске Америке које су до Другог светског рата мањевише биле пасивни посматрачи светских збивања. Међутим, данас су они активни чиниоци и претстављају крупне снаге. Док се Први светски рат водио за поделу колонија које су претстављале 75% целокупне површине света, дотле већ Други светски рат није претстављао борбу за колоније, него борбу за претварање и развијених европских земаља у потлачене. Данас је у том погледу ситуација сасвим друкчија јер се у колонијалном положају налази свега 6% светске површине и светског становништва. Те нове милионске масе појављују се као историски нов и све крупнији фактор. У свему томе друкчије је и постројавање политичких и војних коалиција, а друкчији и број стварно великих сила што са своје стране оштро истиче политички аспект ратне проблематике.

Друга карактеристика тих промена је и економика. Огроман скок одиграо се у развоју производних снага који је за последњих 20 година довео у свету до пораста индустријске производње за 130%,

челика за 111%, нафте за 200% итд. Покретачка снага економике је досад невиђени развитак науке и модерне технике, посебно аутоматизације. По својој садржини та покретачка снага претставља посебну силу која својим последицама револуционира економику, а у вези с тим и друштвено-политички живот. Економски фактор данашњег развитака јесте онај фактор који је поред открића атомске енергије највише заталасао свет и који је постао неодвојив предмет интереса и истраживања у области ратне проблематике. То су неке опште напомене које говоре о новим појавама које се разликују од оних из Другог светског рата што није без везе са суштином гледања на будући рат. Најзад, евентуалан будући рат их не може мимоићи јер је познато да ратови мењају свој лик у збиру материјалних, класних, политичких и других најразноврснијих преображаја кретања друштва.

Откриће атомске енергије и најновији развитак науке и модерне технике стављају недогледне последице на друштвени, привредни, па следствено томе и на развитак војне проблематике. Познато је да се свет налази пред проблемом употребе атомске енергије које килограм обогаћеног урана садржи исто толико колико и 300 тешко натоварених вагона каменог угља. Засада су развитак и намена оријентисани у правцу разарања, у сврхе рата. Оба ова чиниоца са таквом оријентацијом унела су огромне промене у наоружање, а под утицајем тога извршене су промене у организацији армија, а затим у ратној вештини и њеним саставним деловима и уопште у начину вођења рата. Не улазећи у појединачна достигнућа модерне ратне технике, неопходно је ипак макар и грубо уопштити те резултате на чиниоцу ватре који је са чиниоцем покрета у узајамној повезаности. Упоређујући ватрену моћ између Првог и Другог светског рата могло би се констатовати да је она порасла у том периоду за 20 пута. Међутим, појавом атомског оружја у виду атомске бомбе наступио је скок који је ватрену моћ повећао за 1000 пута, изузимајући термонуклеарну чија је ватрена моћ неупоредиво већа.

Савремена ратна техника је између осталог материјализирала две ствари. Прво, она је појавом атомског оружја повећала до огромних могућности концентрацију ватре и рушилачког дејства, а захваљујући носачима тог оружја (авионима, пројектилима и др.) створила услове да се истовремено наносе удари по објектима стратемског и тактичког значаја. Друго, она је ту концентрацију ватре повезала покретом користећи механизоване, ваздушне и ваздушно-десантне снаге у циљу брзе експлоатације атомских удара. Све је то унело корените промене у начин ратовања, посебно у постројавање борбених поредака, што је под утицајем појаве атомског оружја имало за последицу растурање јединица у ширину и дубину у односу који неки писци процењују 4 : 1 па и више у дубину имајући у виду норме из Другог светског рата. Техничка достигнућа попримила су такав темпо развитака и намена да су скратила растојања и да су тиме критеријум простора и времена који је постојао у Другом светском рату коренито изменила захтевајући друга мерила и односе човека према томе.

Већ Други светски рат је масовном употребом мотора одиграо улогу квасца на даљем преображају рата у правцу покретљивости. Данас са таквим чиниоцем ватре као што је атомско оружје и уз пуну интеграцију мотора повећава се замах и темпо, а тиме наступају и велике могућности шире примене начела покретљивости у вођењу рата. Предуслов за то је огроман пораст савремене ратне технике која је по својој намени више офанзивног карактера и која је тиме покретљивости дала нова својства. Оштрина тог проблема је двострука. С једне стране је покретљивост која захтева атомско оружје у циљу брзе концентрације и децентрације, а с друге географски положај са постројавањем војних блокова и њиховим интересима. Због тога се данас говори и о тзв. глобалној покретљивости у виду стварања великог броја различитих база са оружаним снагама и широког система савеза, јер се рејоном циља сматра цео свет па стога и средства морају бити прилагођена да задовоље потребе једног или другог блока у погледу маневра и удаљености.

Очито је да се ради о проблему покретљивости у новим условима који почиње од једних, а иде ка другим све новијим питањима. У којем степену покретљивости ће се водити будући рат могућно је теоретски претпоставити али, имајући у виду сву сложеност нових услова, дефинитивних и непогрешивих одговора без стварности рата не може бити.

На покретљивост једне армије утиче низ чинилаца који је условљавају и од којих она посредно или непосредно зависи. Ти чиниоци се толико међусобно прожимају да би нас далеко водило њихово набрајање. Међутим, мањевише све њих, уосталом као и саму армију, условљавају материјални и људски фактори преко којих се реализује и начело покретљивости.

Материјални фактор је опредељен степеном развитка, величином и снагом материјалне базе одређене земље у миру и рату. Он укључује у себе економски потенцијал у виду индустрије, сировина, саобраћаја, енергетских извора, науке, технике итд. и прилагођава систем мирнодопске делатности оној која се предвиђа ратним плановима и програмима. Поред економског неопходно је узимати и друге потенцијале као што су географски, људски и сл. Уколико су ти потенцијали развијенији и већи утолико је армија дотичне земље засићенија техничким и другим средствима у виду разног наоружања и опреме. Та чињеница дошла је најјаче до изражаја у покретљивости армија водећих земаља блокова које располажу и атомским оружјем и, зависно од политике коју воде, изграђују своје оружане снаге тако да буду и покретљиве на бојишту, и способне за брза пребацивања и на хиљаде километара.

Међутим, покретљивост се не може стварати само и искључиво деловањем материјалних чинилаца. Рат и борба су специфичне делатности у којима се мора разликовати садржина појма покретљивости у таквим условима од уобичајеног појма кретања или транспорта. У решавању тог питања потребан је подједнако удео људског

фактора. Својим уделом у стварању ратне вештине и њених саставних делова, у обликовању организације и формације, у обучавању и командовању па преко своје објективне улоге као живе силе у примени поступака и воље на бојишту, он уз неодвојиво јединство са осталим чиниоцима реализује и питање покретљивости. Удео људског фактора у степену покретљивости појединих армија није подједнак и он се на том питању у савременим условима посебно усложњава као последица неравномерности развитка материјалних услова. Покретљивост сваке армије је резултат заједничког деловања материјалног и људског фактора, али су њихови односи у појединим армијама различито постављени зависно од горње напомене.

Покретљивост је условљена обостраним географским фактором који се испољава преко облика, величине и богатства сопствене територије и њеног положаја у односу на противника. Величина утиче на степен потирања фронта и позадине, а тиме ствара услове за растурање привреде и предузимање примене текуће производње за снабдевање армије. Истовремено, покретљивост условљавају величина, положај, облик земљишта, климатски услови итд. противничке територије. Тај фактор у неким околностима може имати крупан па и одлучујући значај. Историско искуство из почетног периода Другог светског рата, садржано у успесима и неуспесима немачке армије, даје довољно доказа о утицају овог фактора, разуме се повезано са осталим чиниоцима.

Поред тих чинилаца покретљивост, на одређен начин и уз остале факторе, условљавају облик и метод вођења рата. Познато је да су Немци у Другом светском рату помоћу организације и опреме, користећи на нов начин тенкове и авионе, остварили велику покретљивост. Агресивни циљ рата формирао је јасно начин ратовања, који је уз горњи факат и остале околности вршио одређен утицај на покретљивост армије. Тим начином вођења рата они су реализовали покретљивост и у периоду 1939—40 године за неколико недеља паралисали Пољску а затим и армије западних земаља. Истовремено постоји повратни утицај покретљивости на вођење рата, на облике маневра, на опсег, темпо и трајање операција. Тај утицај и еволуцију покретљивости могућно је донекле сагледати у последња два светска рата. Темпо наступања у Првом светском рату при пробоју тактичке дубине износио је 2—4 км а у оперативној дубини 6—10 км на дан. У Другом светском рату темпо се повећао у тактичкој дубини на 10—12 км а у оперативној на 20—25 км. Предвиђа се да ће у будућем рату темпо наступања при пробоју тактичке дубине износити 25—30 км а оперативне 40—50 км па и више на дан. Појавом атомског оружја и потпуном моторизацијом снага наступила је даља еволуција покретљивости армија. У томе смислу је и нов начин постројавања борбених поредака који, као правило, предвиђа извођење напада из покрета. Припремни периоди и оперативно-стратешке паузе предвиђају се веома кратке, а извођење борбених дејстава такорећи перманентно. То би био утицај начина вођења рата на покретљивост армије и

обратно — повратни утицај покретљивости армије на начин вођења рата.

Најзад, мора се истаћи и стварност рата. Наиме, колико год покретљивост зависи од поменутих фактора и може да утиче на вођење рата, њена реализација није самосталан чин. У обостраном сукобу она је условљена начином вођења рата, средствима и борбеним поступцима другог противника. Степен условљености биће већи уколико сопствени начин вођења рата и начело покретљивости уз организацију и опрему нису били заснивани на реалној стварности поступака противника. Управо тај фактор под одређеним околностима и поред организације и опреме може да ограничи и спречи реализацију покретљивости и њен утицај на целовито вођење рата. Тим више уколико се у склопу субјективних и објективних услова не пронађу успешна решења против конкретног начина вођења рата противника. Историско искуство потврђује и једно и друго.

Узмимо последњи Немачко-француски рат. Поред осталог Французи су заснивали вођење рата на плановима који су полазили од дужине и дебљине бетонског зида, групишући и снаге по линеарном начелу. Напротив, Немци су у оквиру свог начина ратовања обезбедили јаке оклопне снаге, извршили правилно груписање и реализовали покретљивост своје армије доводећи за кратко време француску армију до пораза. При томе је обострани однос снага био приближно исти. Међутим, Немци су познавали француску доктрину па чак и конкретне операциске планове, на основу чега су извршили груписање својих снага на правцу главног удара 5 : 1 а усто до највећег степена искористили покретљивост своје армије. Укупан однос снага био је приближно исти, али Французи нису могли парализати покретљивост Немаца, јер им се ратна вештина и њени делови заснивала на погрешној концепцији о вођењу рата и употреби армије.

У другом случају, вођењу рата против НОВ и ПОЈ а касније Југословенске армије Немци нису пронашли те могућности и нису могли реализовати покретљивост чије би последице резултирале њиховом победом. Искоришћавање њихове организације и опреме било је условљено обликом Народноослободилачког рата и ту је лежао корен решења. Они су тенк и авион прилагодили за један начин вођења рата, али тим начином нису успели пронаћи решења пред новим методом којим су НОВ и ПОЈ водили Народноослободилачки рат. Напротив, тај облик са својим методама и борбеним поступцима стварао је нашим снагама позната преимућства и услове у којима је покретљивост Немаца била најпре све више ограничена а затим и парализана.

Према томе, покретљивост армије и у савременим условима има далеко шири садржај од онога које искључиво полази од средстава њиховог кретања и мењања места на бојишту или ратишту. Неоспорно да брзина чини веома важну страну покретљивости, посебно она која се постиже моторима и као борбеним и као транспортним средствима, али је ипак не исцрпљује. Тек из повезаности са људским фактором, са његовим најразличитијим поступцима од стварања ратне вештине

па до разрешавања унутрашњих закона борбе на бојишту могућно је решавати и питање покретљивости.

У склопу тих чинилаца решавају се и остала питања од којих зависи покретљивост армије као што су: командовање, снабдевање, формација, обука, оптерећење војника и низ других преко којих се реализује начело покретљивости. То је скуп повезаних питања која у оквиру целине имају своје посебне законе и захтевају појединачну анализу која се по својој ширини не може обухватити једним чланком.

Атомско оружје уз друге факторе ствара повољне услове за покретљивост армија. То оружје са његовим носачима у виду авиона, пројектила и атомске артиљерије омогућује стварање огромне концентрације ватре и изискује брз покрет. И обратно, оно поставља покретљивост као услов за заштиту од противничког атомског удара. Решење ових двеју супротности тражи се у максималној покретљивости армија чије би јединице биле носиоци брзог покрета у циљу експлоатације ватреног учинка и истовремено у циљу заштите. Тиме су техничка достигнућа и карактер будућег рата унели нове елементе на основу којих је питање покретљивости у атомско доба попримило сву оштрину и важност.

Са чиниоцем ватре основу те покретљивости претставља мотор са својим способностима уграђен у тенкове, авионе, хеликоптере, оклопне транспортере и друге машине, који се за време дејства међусобно повезују електричним средствима везе и командовања. Проблем повезивања ватре и покрета решен је тенком и оклопним транспортером као најповољнијим средствима. Њима се покретљивост постиже снагом и брзином мотора, а заштита живе силе оклопом. Овај механизам покретљивости заснива се на снази техничког фактора чији су носиоци у међусобној повезаности и омогућују да огромне ватрене могућности буду благовремено експлоатисане. Међутим, посматран са друге стране тај механизам је у зависности од функционисања више фактора који под одређеним околностима у ратној стварности могу претстављати за његов рад и посебне проблеме.

Савремена ратна техника проширила је огромне могућности једновременог удара по фронту и по економским и другим објектима у дубини независно од тога колико су удаљени од бојишта. — (Ратна техника дошла је у свом развоју до таквог степена када не мора у сваком случају продирати на противничко тле. Већ данас неки војни писци рачунају да ће у будућем рату 50% стратемских задатака бити извршавано диригованим пројектилима). — Границе фронта и позадине у ранијем смислу више не постоје, а тиме је и питање покрета уопште стављено пред нове проблеме. Поремећен је однос у зависности покрета на фронту од могућности кретања у дубини. У тој међузависности данас су сасвим други услови. Позадина у свеукупности постаје један од главних центара савлађивања и напада при чему су и мисао у том правцу и могућности ратне технике већи него икад раније. Дезорганизација позадине остављаће одређене реперкусије на снабдевање и попуњу чије би последице коренито утицале на степен покретљивости армија на фронту.

Са гледишта покретљивости огромних механизованих снага владање комуникацијама претстављаће један од одлучујућих фактора. Познато је да је тај фактор у Другом светском рату имао пресудног утицаја на вођење појединих етапа рата и извођење појединих операција. — (На Немачку је 1943 године бачено 58.000 тона бомби што је као последицу имало смањење саобраћаја за 30%, а у току 1944 године после бачених 333.600 тона бомби саобраћај је био смањен за 80%). — Милионске армије са механизацијом и на огромним просторствима захтеваће огромна средства у снабдевању и попуни а за то су неопходне и комуникације. Са комуникациским линијама у ваздуху могуће је доста постићи, али је сигурно да те линије не могу заменити сувоземни дотур. — (Дивизија у Првом светском рату трошила је 80 — 100 тона материјала дневно да би се то повећало у Другом светском рату на 300—400 тона. Дивизија у Корејском рату, према неким подацима, третила је дневно 500—600 тона материјала. Предвиђа се да ће дивизија у будућем рату трошити 700 па и више тона материјала дневно. Један корпус састава две оклопне и једна механизована дивизија захтева дневно око 5.000 тона материјала. За дотурање тога потребно је око 1.500 камиона или 300—400 хеликоптера). — Могућности савремене армије у погледу покретљивости су ванредно велике, али и условљене фактором комуникација. Напади из ваздуха, балистички пројектили и др. претстављају сталну и огромну претњу механизованим снагама на комуникацијама.

У вези с тим је и питање горива. Хиљаде тенкова, авиона и других машина захтева непрекидно уља и нафте. Без тога нема покретљивости моторизованих армија. Већ у Другом светском рату гориво је имало непосредног утицаја на поједине етапе рата и на поједине операције. Довољно је истаћи немачки оперативски план за 1942 годину од чије је основне идеје отступљено, између осталог, у циљу продора на Кавказ и обезбеђења нафте. Познато је исто тако да је опкољена 6 армија Паулуса после избијања Манштајна на реку Мишкову извештавала да с обзиром на расположиве количине горива пробај може отпочети тек онда када се оклопне јединице Манштајна приближе на 30 км од фронта 6 армије. Појава атомског оружја ствара тешке и посебне проблеме на плану нафте, јер се ту нуде најрентабилнији циљеви атомских удара. Интеграцијом мотора у све видове и родове превазиђене су све досадашње норме у погледу захтева за нафтом. — (Једна оклопна дивизија која броји приближно око 3.000 возила троши за један дан операције око 120—130 тона горива. Или један ваздушни пук са три пуковска авио полета захтева приближно око 180 тона горива). — Интересантно је напоменути да је 50% целокупне америчке тонаже већ у Другом светском рату отпадало на транспорт нафте. Тај проблем доминира над огромним механизованим снагама и он ће најнепосредније условљавати степен њихове покретљивости.

Најзад истакли бисмо само ради констатације и зависност ваздухопловства од аеродромске мреже. Савремено ваздухопловство изискује специјално уређене аеродроме, са дугим стазама и чврсте кон-

струкције. Такве аеродромске базе су непокретљиве сем маневра летачких јединица. Атомско оружје претставља највећу опасност за такве базе и за савремено ваздухопловство.

Не улазећи у остале факторе сем оних који су напоменути може се закључити да их овај, технички механизам на питању покретљивости не може мимоићи. Његови носиоци (атомско оружје, оклопне формације, ваздухопловство итд.) су најнепосредније условљени тим материјалним чиниоцима и то у највећем броју случајева на принципу текуће производње и редовне попуне. Због тога и постоје гледишта по којима је тешко рачунати на брзи развој стратемиског наступања на копну без претходно решеног питања слабења ваздушних снага и уништавања атомских средстава противника. Корен питања покретљивости ових армија лежи у тим факторима чије ће решавање у стварности рата дириговати темпом операција. Међутим, не треба извлачити закључак да механизоване армије не поседују огромне могућности покретљивости, него такав да покретљивост тих армија у конкретним околностима вођења рата може бити ограничена па и паралисана великим бројем фактора којима је и условљена.

Неравномерност је једна од општих законитости по којој су разне земље на различитом ступњу развитка производних снага, а тиме и материјалних могућности. Осим тога оне заузимају различит географски положај са различитим особинама простора и бројем становника. Најзад оне данас имају и различито друштвено-економско уређење. Према томе, постоје корените разлике у свеукупности фактора рата што је условљено објективно друкчијим положајем појединих земаља. Зависно од тога ни у савременим условима једно начело о покретљивости не може имати универзалну садржину и постати општеважеће. Напротив, та објективна законитост претпоставља постојање битних разлика у методама вођења рата и у ратним вештинама па следствено томе разлика и на изграђивању покретљивости појединих армија.

Нека мања земља тешко може упоређивати укупност својих потенцијала са неком великом и технички развијеном земљом. Очито је да се због тога и у методама вођења рата не може ићи на копирање ратне вештине и њених саставних делова великих сила, јер су сасвим различити фактори рата. Решење тих проблема мора се тражити на другој страни. Познато је да у стварности рата не одлучују само објективни (материјални) него и субјективни (људски) фактори и сам карактер рата и начин ратовања. Тај закон ни достигнућа савремене ратне технике нису могла негирати. Она су га усложнила и друкчије поставила, али је човек остао у корену тог закона и његових односа. Решавање тога своди се на оне чиниоце који се испољавају преко субјективног фактора и његове свесне делатности да у том новом односу пронађе себе, открије правила и реалност своје активности. Полазећи од горњих констатација у условима неравномерности тај фактор добива повећан значај, разуме се, не одвојено него повезано са осталим. Свесном делатношћу у области ратне вештине субјективни

фактор обликује начин вођења рата и одабира такве борбене поступке преко којих проналази решења и доводи у склад постојеће разлике у властитим средствима и могућностима у поређењу са противничким. Конкретном разрадом тог питања неопходно је пронаћи такве борбене поступке у склопу субјективних и објективних околности вођења рата којима ће се властитим расположивим снагама и средствима ефикасно моћи, независно од форми, супротставити технички развијенијем противнику. Према томе, најважније питање је начин вођења рата јер се његовим решењем, упркос свих потешкоћа, долази и до решења питања покретљивости. На покретљивост армије се не може гледати као на неки самосталан и изолован чин и сводити је искључиво на располагање техничким средствима. Суштина питања је у сплету унутрашњих законитости борбе, операције и вођења рата у целини чије решавање у обостраном сукобу доводи до резултата који се на крају изражавају у покретљивости. Полазећи од тога она је целовит процес кретања борбе која обухвата не само средства него и све оне поступке субјективног фактора изражене методом и начином вођења борбе. У вези с тим су и задаци људског фактора веома сложени. Његова интелигенција да уочи и обликује, његова морална и физичка спремност и његова иницијатива и смелост у динамици борбе најнепосредније ће условљавати и саму покретљивост. Према томе, покретљивост је, уз материјалне факторе, непосредно везана за метод, начин и поступке борбених дејстава који се испољавају преко људског фактора.

Узмимо неку мању земљу која би пред агресијом бранила своју независност и водила праведан одбранбени рат који би директно снагом морално-политичког јединства и праведности активирао учешће целог народа и претворио га у општенародни рат. Претпоставимо да се такав облик вођења рата не задовољава употребом и дејствима својих оружаних снага само на фронту, него истовремено заснива таква дејства на целом ратишту па и у позадини противника. Самим тим целовито вођење рата полази од комбинација и различитости извођења борбених дејстава. На основу тога вођење рата се не обавезује искључиво крутим шемама непрекидних фронтова нити се ограничава њиховим облицима маневра. Напротив, формирање таквог односа према простору и облицима дејства ствара такве факторе преко којих је могуће решавати и питање покретљивости. Практично излази да се таквим методом вођења рата располаже на целом ратишту оружаним снагама, чији су облици дејства различити и баш због тога и у једном и у другом постоје извори покретљивости. Њихове формације су у могућности да се нађу истовремено, па и раније на одређеном простору и да осујете противника пре него што би он брзином својих покрета и поступака постигао жељени циљ. На тај начин се брзином надокнађује помањкање техничких средстава, јер се постиже тесна веза између простора и времена. Наиме, јединице би заузимале у простору такав борбени распоред који би им скраћивао правце и пружао повољне могућности покрета. Најзад, упркос свих тешкоћа постојали би такви услови у којима би увек један део снага располагао оперативном слободом у наметању своје воље противнику имајући могућ-

ност предузимања покрета по месту, објекту и времену где желе дејствовати. Обликујући такав начин вођења рата избегава се шема крутих фронтова која би технички супериорном противнику сасвим добро дошла. Напротив, постиже се пуна оперативна контрола простора и обезбеђује слобода акције што на одређен начин ограничава опасност од атомских удара.

У оквиру такве целине могло би се са гледишта покретљивости прићи кратком разматрању појединих делова и њихове међусобне повезаности. Најпре би се могло позабавити оним делом борбених дејстава која би се у целовитом вођењу рата изводила на фронту. При томе се обострано морају имати у виду раније констатације о носиоцима покретљивости. Зависно од тога и питање властите покретљивости морало би ићи ка таквом решавању да у дејствима на фронту постигне два најбитнија циља. Прво, да задовољи оне захтеве који се односе на покретљивост јединица које би на тактичким и оперативним правцима биле супротстављене оклопним и механизованим снагама противника и, друго, да се постигне покретљивост јединица у дубини, независно којој, да се у сваком моменту и на сваком месту може супротставити ваздушним десантима. То су најпримарнији фактори у чему би требало постићи поузданост властите покретљивости. У оба поступка, поред расположиве опреме и средстава, добивају велик значај и други чиниоци, а посебно правилно груписање снага. Свакако да би те јединице морале имати већу маневарску и ватрену способност да се брзо пребацују и маневришу и истовремено да су обучене таквим борбеним поступцима да се успешно могу супротстављати механизованим снагама противника. Повезано с тим је и питање постројавања борбеног поретка. Он би ограниченијим средствима у простору морао постизати такво рашчлањавање да обезбеди заштиту, али и да створи услове који би у односу на дужину релација скраћивали време и правце и обезбеђивали покретљивост у динамици борбе. Саставни део тога били би облици дејства при чијем се одабирању не би рукводило искључиво принципом крутог поседанања положаја, него пре свега принципом активности и стицања слободе у циљу покрета и удара по противнику. Међутим, у општем односу снага и средстава вероватно се не би могло задовољити само тим поступцима уколико се не би посебно позабавило питањем комуникација. Оне би претстављале нераздвајан и саставни део покретљивости, у темпу наступања противника, посебно у условима неповољног створа земљишта. (Путна мрежа је различито распоређена и различитог је квалитета. За Европу се сматра да је путна мрежа богато развијена па ипак и ту постоје подручја где на 100 км² долази 100 км путева, али постоје и подручја где на 100 км² долази 25—30 км путева.) Нарушавањем тога фактора ограничавала би се а у великом степену и губила реална вредност покретљивости његових механизованих снага. И обратно, тиме би се добивале веће могућности властите покретљивости. Према томе, владање комуникацијама имало би обострано изузетан значај. Због тога би дејства на фронту морала бити директно повезана и условљена успешним решавањем фактора комуникација у властиту корист по-

чевши од свих врста запречавања до највећег степена рушења. Ти поступци, повезани са поступцима оружаних снага које би дејствовале у позадини противника, међусобно би утицали на дезорганизацију комуникација. Супротстављање на фронту и пресецање комуникација одвајало би противника од моторног возила као средства покрета и борбеног маневра и терало га да напушта то средство и излази на бојиште, чиме би наступале и друге промене.

С тим у вези је и питање ваздушних десаната. То питање намеће оштре захтеве за покретљивошћу јединица у тактичкој дубини и у дубини територије уопште. Оно директно утиче на могућност извођења борбених дејстава на фронту. Неоспорно, да су могућности савременог ваздухопловства у том правцу далеко повећане и да је примена ваздушних десаната, посебно хеликоптерских могућна на било којој тачки ратишта. Имајући у виду ту чињеницу, неопходно је у дејствима на фронту довести у сагласност распоред снага и средстава по дубини са вероватним рејонима примене ваздушних десаната противника. Истина, није могућно све рејоне предвидети и прикрити одговарајућим снагама, али се у највећем броју случајева могу предвидети они за десанте оперативног значаја. Ради тога је на таквим тачкама по дубини неопходно у свим околностима имати снаге које би по своме саставу и јачини могле одмах да се супротставе десантима противника. При свему томе битна је брзина покрета и дејства, а за тај циљ су најподесније оклопне и моторизоване јединице. Но, у сваком случају, и све друге које би биле за то намењене или које би се налазиле на лицу места.

У целовитом вођењу рата подједнако би место заузимао и онај део оружаних снага који би дејствовао у позадини противника. Њихова величина и важност задатака које би оне преузеле и извршавале не би био другостепеног значаја. Напротив, то је недељиво јер би њихови циљеви били најтешње повезани са дејствима снага на фронту. Тиме је условљен и њихов захтев за покретљивошћу која би постизала могућност оперисања под специфичним условима у позадини противника са циљем да одговори потребама рата у целини и потребама дејстава на фронту. Њихови задаци би се извршавали друкчијим облицима дејства од оних на фронту, па би њихова организација и опрема морале бити прилагођене томе. То би биле јединице које би у целовитом вођењу рата имале највећи степен оперативне слободе у облицима дејства и наметања своје воље противнику офанзивним борбеним поступцима по његовим објектима у позадини. Такви објекти су многобројни и посебно осетљиви за технички развијену армију. Узмимо само оне као што су базе за снабдевање и комуникације. Због свега би тога и покретљивост тих јединица имала примаран значај, јер би њом у многоструким дејствима долазила најефикасније до изражаја и покретљивост њихове ватрене моћи. Тиме би покретљивост ових јединица била један од одлучујућих фактора интензивности одвијања борбених дејстава овог дела оружаних снага чији би резултати имали повратан утицај на остале делове и вођење рата у целини. Удари по таквим објектима у виду дезорганизације снабдевања и по-

пуне противника, пресецање комуникација итд. изазивали би одређене реперкусије у његовом наступању на фронту чије би последице водиле ограничавању и смањивању покретљивости његове армије.

Противникова превласт у ваздуху неповољно би утицала на властиту покретљивост. Она би била условљена величином дотичног ратишта, а истовремено и расположивим средствима ПВО. Но, исто тако, она се не би могла ни апсолутизирати јер би, у општем сукобу, била условљена захтевима постављеним пред ваздухопловство противника и на осталим ратиштима. Затим, у сваком случају и дејства би се одвијала на целом простору; она би била међусобно раздвојена и са великим бројем жаришта — што би за разлику од непрекидних фронтова — остављало последице на економију снага ваздухопловства и његову пуну ефикасност. И поред свега ноћни покрети и борбена дејства били би правило, не искључујући, разуме се и дневне. Они би били и могући у појединим периодима рата, код мање превласти у ваздуху, или пак на појединим деловима ратишта, на покривеном земљишту и сл. Међутим, дневне покрете и борбена дејства неопходно би било сводити на подношљиву меру до повољнијих околности ситуације у ваздуху.

Комбинована и међусобно повезана дејства у целовитом вођењу рата на фронту и позадини, дејства на целом ратишту, противник не би могао савладати и мимоићи без последица које би водиле отежавању и паралисању његове покретљивости. Удари у позадини имали би одређен утицај у његовим дејствима на фронту јер би захтевали развлачење снага што би директно утицало на темпо наступања. Тиме би наступио повратан утицај на стварање још повољнијих услова и већег степена могућности у стицању оперативне слободе у властитом кретању и дејству по противнику.

Начин вођења рата и борбе је најуже повезан са решавањем проблема покретљивости. Он се мора заснивати на таквим поступцима којима ће се, у оквиру целине, методама борбених дејстава ограничавати помањкање властитих материјалних средстава, али неовисно од форми постизати смањивање и паралисање покретљивости противничке армије и обезбеђивати покретљивост властите армије. Предуслов за то је такав начин вођења рата којим ће се, обухватајући цео простор, решавати највећим делом проблем оперативне слободе дејства својих оружаних снага, а затим уз метод извођења различитих борбених поступака и питање покретљивости. Зависно од решавања тог питања могло би се приступити осталим као што су: питања формације, командовања, обуке, снабдевања, оптерећење војника и другим која су посредно или непосредно везана за проблем покретљивости.

ИЗНЕНАДНА ДЕЈСТВА

(Изненадни напад, препад и заседа)

Улога појединих тактичких радњи као што су: изненадни напади, препад и заседа је у савременим условима знатно порасла, пошто за њихову примену слабија страна (слабија у наоружању и техници) има широке, готово неограничене могућности. Практично, само се постављају ова питања: наћи право место тим тактичким радњама у склопу концепције отпора и како дејствовати у свакој од њих. Решење првог питања не би било у оквиру наше теме, већ ћемо се детаљније задржати на другом, разматрајући, најпре, изненађење као меру која је потребна да се радње о којима је реч објасне.

Теоретски посматрано, суштина изненађења је у чињеници да противник није припремљен да прими удар. Он може раније или касније открити припреме за удар, али ако нема довољно времена и средстава да заврши радње којима се обезбеђују противмере или не може да избегне удар, изненађење је постигнуто. Оно се не остварује само онда ако непријатељ открије снаге, средства, припреме и начин удара па благовремено предузме одговарајуће мере. Изненађење се може заснивати на примени средстава (величина, врста и састав снага, наоружања и сл.), као и неочекиваних начина дејстава, нарочито у односу на место и време, у некој конкретној ситуацији. Наравно да су овде само уопштене чињенице на којима се може заснивати изненађење па се то питање ни издалека не исцрпљује решењем у једној конкретној ситуацији, јер би то значило негацију појма изненађење. Напротив, за постизање изненађења постоје широке могућности у свакој конкретној ситуацији о чему речито говоре и искуства из нашег Народноослободилачког рата.

Степен постигнутог изненађења зависи, поред осталог, и од тога, да ли су припреме за нападна дејства откривене раније или касније и у коликој је мери противник обавештен о средствима и начину којим се изненађење остварује. Успех се мери по томе да ли је цела или само део противникове јединице неспреман да прими удар, затим по томе за које време противник може да отклони слабости створене изненађењем и, најзад, по његовим субјективним слабостима из којих произилази већа или мања забуна и паника. Према томе, изненађење може бити веће или мање, тј. потпуно или делимично.

Изложено указује на значајну улогу избора начина којим се жели постићи изненађење и на то од колике је важности да се обезбеди тајност припрема, средстава и начина дејства.

Досад се сматрало да за оперативне јединице долази у обзир само делимично изненађење, јер је при расположивим средствима извиђања било тешко претпоставити да се припреме већих јединица не би могле уочити до почетка напада. За те јединице изненађење се састојало у томе да се вештим маневром снага и средстава постигне надмоћност и изврши удар на неповољнијем правцу и за противника у неповољније време, пре него што је завршио започете радње и припремио одговарајућа средства и противмере.

У чисто класичном начину фронталних дејстава, околности које погодују да се постигне изненађење коришћене су углавном у релативно уским оквирима, јер су припреме и руковођење бојем по детаљном плану из једног центра имале предности над користима које нуди изненађење. А изненађење се, углавном, могло постићи под одређеним околностима које нису дозвољавале такве поступке. Ишло се тако далеко да се сматрало да је немогућно руководити бојем оперативним јединицама, на пример, ноћу.

Изнета схватања имала су и изузетака који су били чешћи у општенородним, а ређи у конвенционалним ратовима. У Другом светском рату схватања су се у основи изменила, јер више нису вођена само фронтална, него и дејства у плићој или дубљој позадини, а уколико је вођен народноослободилачки рат, као што је то био наш рат, изненађење је било основа за дејство не само у тактичком већ и у оперативном оквиру.

Појава нуклеарног наоружања на бојном пољу проузроковала је повећање фронта и дубине борбеног поретка који је у целини добио флуидан карактер. Тиме су створени још повољнији услови за дејства заснована на предностима које нуди изненађење, јер су услови за инфилтрацију и партизанска дејства на такав борбени поредак повољнији.

Из искустава Другог светског рата, а пре свега из наших, познато је да је у тактичким оквирима могућно постићи не само делимично већ и потпуно изненађење. Зато, ако тражимо решење како да се слабија страна супротстави јачој (бројно, у наоружању и техници), изгледа природно да би можда требало масовно примењивати међусобно повезана дејства заснована на изненађењу, а која би се изводила једновремено, са више јединица и на мањем или већем простору. Тада би широка примена изненадног напада, препада и заседе могла дати не само тактичке него и оперативне резултате.

Околности које погодују да се обезбеди тајност и постигне изненађење, нарочито мањим снагама и средствима, су ноћ, магла, мећава, покривеност земљишта, брзина борбених дејстава, мере да се обезбеди тајност дејстава уопште, а посебно начина дејстава и примене средстава на којима се заснива изненађење и сл. То су само неке околности које погодују изненађењу, а свака конкретна ситуација

пружа низ могућности које се не могу уоквирити и теоретски обухватити. Њихово проналажење и искоришћавање зависе од стваралачких способности командира и команданата односно штабова.

Максимум напора да се постигне што већи степен изненађења увек је оправдан јер су предности које оно нуди огромне, пре свега за бројно и технички слабију страну. Па ипак ти напори су оправдани само кад се изненађењем стечене предности што потпуније искористе. Наиме, историја ратне вештине указује на то да је сналажљив и вешт противник успевао да се брзо среди за отпор и онда се то правдало да се „некако извукао“. Међутим, противник се може „извући“ само ако изненађење није добро припремљено и кад његове предности нису искоришћене. Другим речима, неуспех је условљен субјективним слабостима онога ко примењује изненађење. Поред тога, ваља имати у виду да свако изненађење које се припрема носи у себи и ризик, јер успех дејстава зависи од тога у којој мери ће се оно постићи и како ће бити искоришћени створени услови, пошто се углавном по правилу дејствује против јачег противника па се тежња за изненађењем може претворити у неуспех или, још горе, у пораз. У војној литератури је позната изрека: „Ко обилази, може бити обиђен“. Аналогно томе, субјективни пропусти били би недозвољени у тактичким поступцима чији се успех заснива на предностима изненађења.

Без сваке је сумње да се изненађење може лакше постићи мањим него већим снагама, из простог разлога што је лакше обезбедити како тајност уопште, тако и тајност непосредних припрема. С друге стране, природно би било очекивати да већа јединица постигне већи ефект него мања. Међутим, резултат изненађења зависи пре свега од врсте, степена постигнутог изненађења и како је оно искоришћено, па се зато посебно истиче значај брзог и потпуног искоришћења предности стечених изненађењем, тј. субјективног фактора онога ко је изненађење планирао.

Посебно је питање изненађења које јача страна опремљена нуклеарним оружјем може постићи према слабијој страни. О томе слабија страна мора водити рачуна у свим својим дејствима, дакле и у оним које заснива на ефекту изненађења па макар та дејства планирала и изводила у за себе повољним околностима, тј. кад су услови за употребу нуклеарних пројектила неповољни, јер није искључено да их противник и тада примени. Средства за лансирање атомских пројектила омогућују такав домет да су им, практично, доступни сви циљеви, а припреме за дејство су технички знатно скраћене, те опасност од њих увек постоји. Тиме се важност дејстава заснованих на изненађењу још више потенцира и указује на то да их треба брзо изводити и искористити. Посебно се начином дејства околности, које погодују да се изврши изненадан напад, препад и заседа, могу искористити тако да се противников (евентуалан) удар нуклеарним пројектилом и потпуно избегне, ако се дејствује из покрета или краћег задржавања, као и из заседе.

ИЗНЕНАДАН НАПАД

Садржај овог појма је исти као и напада. Као сваки напад и изненадан има за циљ уништење живе силе и ватрених средстава на фронту, у ближој или дубљој позадини, одређене јединице, под одређеним околностима. Тако се изненадан напад може вршити и великим снагама и на већој дубини. Циљеви могу бити: заузимање дела положаја, тачке, објекта на фронту и¹ у позадини и његовог држања дуже или краће време. У непријатељевој позадини циљ може бити и да се брзим дејством надмоћнијим снагама уништи нека јединица или разоре објекти, инсталације и сл., а по свршеном задатку да се јединица повуче.

У изненадном нападу користи се ефект изненадног удара, али се само тим циљ не би могао постићи ако извршење не обухвата извесно време и дубину задатка као и код сваког другог напада. Погољни услови створени изненађењем трају, углавном, извесно време, док се противник не снађе и не покуша да пружи организован и сређен отпор.

Ако пред сам почетак изненадног напада противник открије припреме, од намере се не одустаје, јер је напад припремљен као и сваки други.

Ноћ, магла, међава и покривено земљиште свакако олакшавају да се неопажено изврше припреме и подиђе противнику. Што су ти услови повољнији могу се ангажовати веће снаге, и обратно. Али делимично изненађење може се обезбедити брзином борбених дејстава, јер противник не стигне да предузме потребне мере и припреми се да прими удар. Према томе, комбинацијом услова које нуди време, земљиште и брзим дејствима могао би се обезбедити изненадан напад и већим снагама.

Борбени поредак за изненадан напад и начин извођења били би као и код сваког напада (дневног — ноћног). Карактеристично је само то што се тражи већа сила почетног удара да би код противника негативан субјективан фактор дошао до већег изражаја (забуна).

По правилу, изненадном нападу не претходи артиљериска припрема, али се планира, а вршила би се ако се напад открије пре самог почетка.

ПРЕПАД

То је вид нападних борбених дејстава за рачун главних снага са ограниченим циљем у односу на време и простор. Траје док се противник не среди за организован отпор. Препад је условљен потпуним изненађењем противника. Ако се припреме открију, препад се не изводи. Препад се може вршити на фронту, у ближој и у дубљој позадини противника.

И овде је услов за успех сила почетног удара којим се ствара забуна, а може изазвати и панику код противника.

Начелно, препад би требало вршити на најосетљивије тачке распореда противника и у по њега најнеповољније време, против јединица неприпремљених да приме удар и јединица слабијег морала. Али, то не значи да се препад не може вршити и против јединица у борбеном поретку и високог морала.

Припреме и подилажење за препад, неопажено, најлакше се изводе ноћу, по магли и на покривеном земљишту (шумски рејони).

Снаге за препад су релативно мале — од одељења до јаче тактичке групе — са доста пратеће артиљерије, по потреби и противоклопне. Остале артиљерије имају мало — само за обезбеђење прихвата при повлачењу. Ако је циљ препада разарање објеката и инсталација, онда у саставу снага за препад треба да се налазе и одговарајуће инжењерске јединице.

Препаду не претходи артиљериска припрема, јер би се тиме открила намера нападача.¹⁾

Кад се препад врши на линији фронта, јединице могу имати ове циљеве: заузимање важних тачака за претстојећа дејства; ликвидацију појединих ватрених тачака (митраљеза, артиљериских оруђа) које наносе велике губитке, а другим начином се нису могле уништити; разарање бункера који непосредно коче јуриш и не могу се обићи или брзо уништити, а другим начином, пре почетка јуриша, нису могли бити неутралисани; заробљавање непријатељевих војника и старешина за рачун обавештајне службе и сл.

У ближој позадини циљ препада су, углавном, поједини елементи борбеног поретка противника, као: неутралисање артиљерије у рејону ВП, атомског оружја, командних места и центара везе, елемената поретка позадине, придоласка II ешелона и противоклопне резерве и сл.

Јединице за препад се инфилтрирају кроз флуидан борбени поредак, користи се изломљена линија фронта за убацивање према боку а и непосредну међупростори између клинова — праваца дејства противника. Препад у ближој позадини могле би вршити и партизанске јединице.

У дубљој позадини циљеви могу бити различитији: одржавање морала становништва и јачање воље за отпор; стварање осећаја несигурности код противникових јединица на фронту и у позадини; онемогућавање противнику да формира квислиншке власти и снаге; организовање становништва за отпор; организовање субверзивне делатности; мобилисање становништва за поуну јединица; ликвидација или наношење губитака појединим гарнизонима; уништавање противникових позадинских установа свих врсти; разарање разних објеката и прекид путног и железничког саобраћаја; спречавање и успоравање придоласка појачања из дубине; дезорганизација снабдевања; стицање потребног плена итд.

¹⁾ Јединице на фронту могу вршити и испад са истим или сличним циљем као и препад. И код њега се тежи да се постигне изненађење, али се, за разлику од препада, може вршити под свим условима са артиљериском припремом.

При формирању борбеног поретка природа задатка захтева поделу снага на групу за удар, резерву и групу за обезбеђење повлачења.

С обзиром на задатак препада група за удар треба свакако да је најјача. Резерва је обично мала (до пешадиске чете) и има за циљ да обезбеди бокове од евентуалног угрожавања или да послужи за парирање непредвиђених околности. Јачина групе за обезбеђење повлачења до једне чете са артиљеријом и минобацачима за прихват изгледа да би била довољна.

Препад почиње једновременим кратким ватреним ударом²⁾ пешадије и артиљерије у коме, поред пратећих оруђа, може доћи у обзир и артиљерија из састава групе за обезбеђење повлачења. Ватрени удар не би требало да буде дужи од 2 до 3 минута како се противнику не би дало времена да се прибере. На њега се надовезује општи јуриш у коме се непосредно пре упада у непријатељев распоред обилато користе офанзивне бомбе. Штавише, ватрени удар често може изостати и бити замењен дејством бомби.

При јуришу се не сме ићи преко одређене дубине да се јединице не би сувише везале борбом, јер би то могло довести у питање њихово извлачење на време. Због тога је најпогодније почети са извлачењем чим се осети да противник пружа организован отпор, а до тог времена треба завршити постављени задатак користећи тренутну забуну противника. Ако је изненађење проузроковало панику, онда време за извршење задатка и дубина продирања у распоред противника могу бити и већи, али само до границе која обезбеђује успешно повлачење и безбедност бокова. Према томе, препаду се не поставља за циљ потпуно уништење противникових јединица, јер извршење таквог задатка најчешће захтева извесно време, а оно је условљено поменутиим чињеницама. Али, то не значи да се препадом не могу уништити противникове снаге. Напротив, зависно од места, односа снага и других околности под којима се препад врши, биће честих случајева да се и то постигне.

Ако се препад врши на фронту у циљу овлађивања одређеном тачком важном за претстојећа дејства, или у позадини са циљем да се униште и разоре неки објекти и инсталације, задатак треба извршити до краја. За то обично постоје објективни услови, јер ако они нису обезбеђени не иде се у препад.

Добро испланиран и припремљен препад, који изводе извежбане јединице под командом сналажљивих старешина, најчешће успева чак и онда кад се врши против противника дораслог и јаког

²⁾ То није исто што и ватрени препад. Ватрени препад није условљен препадом. Он се може остваривати пре и за време свих нападних и одбранбених дејстава. Суштина ватреног препада је примена једновремене масовне или поједине врсте ватре већег дела или целокупног наоружања. Даљина на којој се изводи зависи од домета и врсте наоружања, а ефект од количине наоружања, брзине гађања, количине муниције, борбеног распореда и стања противника (укопан у борбеном поретку, ван заклона, концентрисан, у маршевској колони и сл.). Може се вршити у блиској и дубљој позадини.

Најефикаснији ватрени препад, под истим условима, био би свакако онај са блиских отстојања, једновремено из целокупног наоружања.

морала, али у сваком случају доноси мање користи него кад су околности повољне. Међутим, препад може и да не успе или, што је још горе, да се претвори у неуспех. Такав исход је најчешће резултат погрешног избора циља, слабог планирања и недораслости јединица и старешина за такав вид борбених дејстава. За време препада могу наступити непредвиђене околности, али се морају обезбедити мере за њихово парирање и не сме се дозволити да се препад претвори у неуспех. То је минимум који се при планирању препада мора обавезно обезбедити.

ЗАСЕДА

Заседа се изводи у склопу општих дејстава за време марша и подилажења, на фронту, у ближој и дубљој позадини, сачекивањем непријатељевих снага на једном или више узастопних места.³⁾ Извршење задатка јединица у заседи ограничено је временски и просторно. Неопходан услов за успех заседе је да сопствене снаге не буду опажене од противника до момента употребе. У противном не може ни доћи до тог вида нападаог дејства. Према томе, без потпуног изненађења противника нема заседе.

Ватрени препад целокупним наоружањем и силама удара опредељују успех и изазивају већу или мању забуну и панику. Заседа се може поставити против противника у маршевској колони, еволуционом или борбеном поретку. Најпотпунији успех постиже се кад је противник у маршевској колони, јер је тада његова готовост за борбу најмања.

Циљ заседе може бити наношење губитака, успоравање темпа операција, дезорганизација снабдевања, стварање осећаја несигурности, спречавање и успоравање придоласка појачања, задобивање плена, избављење заробљеника или становништва које агресор одводи према својој територији, стварање времена за извршење других задатака или придолазак појачања и сл.

Најповољнији услови за постављање заседе су ноћ, магла и већи шумски рејони.

У заседу се одређује само онолико снага и средстава колико се у конкретним условима може прикрити и остати неопажено од противника. Одабирају се само јединице које се могу корисно употребити за извршење претстојећег задатка, јер оне које се не могу у конкретној ситуацији искористити отежавају прикривање и претстављају непотребан баласт који доводи у питање брзо и успешно повлачење. Зато се такви делови из формациског састава остављају скривени и обезбеђени у погодним рејонима на правцу повлачења заседе. Биће случајева кад се јединицама у заседи не поставља проблем повлачења

³⁾ Иако у састав сваке заседе која се поставља мотомеханизованим и мотострељачким јединицама улазе и елементи противоклопне борбе, треба пратити разлику између ове и противоклопне заседе.

па се онда при њеном постављању руководи само условима за прикривен распоред.

Најпогодније услове за постављање већих заседа пружа ноћ, али то зависи још и од јачине и састава снага које се сачекују, степена до ког је противник остварио контролу позадине, расположивих снага за интервенцију, њиховог удаљења од изабраног места за заседу, покретљивости тих снага, поузданости становништва, земљишних услова за затварање праваца са којих се очекује интервенција противника итд.

У свакој конкретној ситуацији општи услови опредељују величину и састав јединица у заседи. Величина јединице може се кретати од одељења до бригаде па и више бригада.

Шири рејон заседе опредељен је зоном дејства јединице која поставља заседу. А избор места најбоље је поверити команданту јединице који поставља заседу, па и онда кад му буде приближно одређен ближи рејон.

На избор места заседе утиче: величина јединице која се сачекује; величина јединице која се поставља у заседу; карактер земљишта и услови за прикривање снага у заседи; циљ и задатак заседе; доба дана и сл.

Место за заседу састојало би се од места за постављање обезбеђења на појединим правцима за заштиту од интервенције других противникових снага, места за постављање снага одређених за паралисање фронталних, бочних и зачељних обезбеђења и места за постављање главнине.

О месту сваког од тих елемената биће говора касније. Посебно се решава питање рејона прикупљања и рејона развоја јединица одређених за постављање у заседу.

Општи услови за избор места за заседу могли би се, углавном, овако формулисати:

- да одговара циљу и задатку који се поставља заседи;
- да услови за прикривање одговарају величини јединице која се поставља у заседу;
- да је јединицама које се сачекују онемогућен маневар са чела према зачељу и обратно;
- да је што даље од јединица које противник може употребити за интервенцију и да постоје погодни положаји за затварање са што мање снага праваца са којих се очекује интервенција;
- да се јединице могу поставити на што ближим отстојањима и да погодује за употребу целокупног наоружања и свих јединица;
- да се месту за постављање заседе лако и брзо може подићи и развести јединице;
- да се по свршеном задатку јединице могу брзо извући у рејоне ван домаћаја противника итд.

Начелно, најпогодније место за заседу која сачекује маршевску колону је део комуникације који води кроз шумске рејоне, јер се шумом не могу упућивати јача бочна обезбеђења, нарочито ноћу, а уједно најбоље се обезбеђују наведени општи услови за избор места

заседе. Пожељно је да се на изабраном делу за постављање заседе комуникација ломи под што оштријим углом како би се колона могла уздужно тући артиљерском и митраљеском ватром. Ако се јединице могу прикривено поставити на 50 до 100 м од пута, онда ватрени препад може бити решавајући момент у извођењу ове радње.

Засада која се поставља јединицама у еволуционом и борбеном поретку има највише изгледа на успех ако се поставља бочно. Фронтално постављене заседе дају мање користи, јер борбена готовост снагљивом противнику омогућава да одмах пређе на јуриш. Од тако постављене заседе има се користи ако су јединице у заседи јаче од јединица противника који се сачекује и ако се одмах прелази у напад.

Природно је да у већини случајева неће бити испуњени сви наведени услови. Стога је најбоље поћи од минимума, тј. обезбедити неопажено сачекивање противника и да се заседа исплати (губици), па ићи ка што повољнијим условима.

Време потребно за извршење заседе састоји се од времена потребног за подилажење и развођење јединица, као и за извршење удара и извлачење.

Подилажење месту за постављање заседе и развођење јединица из рејона размештаја врши се што брже, пошто су тада јединице највише изложене угледу са земље и из ваздуха. Подилажење почиње на основу таквог прорачуна да јединице стигну, разместе се и изврше потребне припреме пре него што обезбеђујући делови снага које се сачекују подиђу месту заседе на даљину са које би је могли учити или осетити. Обезбеђење тајности захтева што касније постављање заседе, али притом ваља имати на уму да и закашњење може бити разлог да противник открије заседу. Изузетно, услови подилажења могу налагати да се и подилажење и развођење изврши много раније, уколико не постоји вероватноћа да противник открије јединице у заседи.

Време за удар и извлачење зависи од многих чинилаца, али не сме довести у питање благовремено извлачење испод удара надмоћнијих противникових снага за интервенцију. А то значи да се понекад може ићи до потпуне експлоатације успеха и уништења противника, а понекад се мора задовољити делимичним резултатима. Снаге које су биле у заседи осетљиве су док се не одлепе од противника, јер је тешко веровати да делови који су издржали удар могу предузети ма каква озбиљнија дејства пре него што стигну снаге за интервенцију.

За време марша и подилажења главних снага непријатеља заседе се најчешће постављају обезбеђујућим деловима противника, а понекад и деловима колона, и то углавном са циљем доношења губитака, успоравања темпа операција и стварања осећаја несигурности код противника.

Растреситост борбеног поретка, већа динамичност и нова физиономија боја пружају могућност да се и на фронту може дејствовати у виду заседе. Наравно да су такви случајеви ређи. Циљеви су обично бокови јединице у еволуционом или борбеном поретку. На-

равно да може бити речи и о постављању мањих заседа, против мањих снага, са врло ограниченим задатком.

Као и на линији фронта тако се и у ближој позадини могу постављати, ређе, мање заседе против елемената борбеног поретка који врши покрет напред-назад као, на пример, против артиљерије, командних места, центара везе, јединица атомског оружја и јединица и установа позадине.

Прави смисао заседе добијају у дубљој позадини. Циљеви могу бити најразличитији. Изводе се сачекивањем противника који се креће пешке или превози, на пример, појачања која се упућују у позадину обезбеђујућих делова који патролирају између гарнизона, транспорта којим се врши снабдевање фронта или евакуација, јединица које спроводе заробљенике, интернирце и сл.

Борбени поредак зависи од величине јединице која се поставља у заседу, постављеног циља и задатка, као и од услова под којима се изводи заседа.

Начелно, борбени поредак могао би се састојати из групе за удар, групе за заштиту и групе за ликвидацију делова за обезбеђење. Група за удар треба да буде најјача и да њен састав и јачина одговарају постављеном задатку.

Зависно од броја праваца који се затварају одређује се и једна или више група за заштиту. Укупна њихова јачина условљена је бројем праваца и времена које треба групи за удар да изврши задатак и да се извуче. Мада би, теоретски посматрано, група за удар требало да буде најјача, у пракси може бити обратно. У литератури већ преовлађује гледиште да за обезбеђење позадине на противничкој територији треба остављати и читаве оперативне јединице на раскрсницама комуникација са којих могу интервенисати у више праваца. А ако је противник територију довољно обезбедио онда су, благодарећи савременој техници (моторизованим и мотомеханизованим снагама), могуће његове брзе интервенције и јачим снагама које треба задржати док трупа за удар изврши задатак. У том случају снаге за заштиту морају бити довољно јаке па могу прелазити јачину снага за удар. Ако те снаге на једном правцу треба да буду јаче од снага за удар, онда је боље постављати двоструку заседу (ако има услова), тј група за заштиту би постављањем своје заседе обезбеђивала саму себе.

Група за удар начелно се поставља на месту које испуњава услове о којима је већ било речи. Група односно групе за заштиту постављају се на таквом удаљењу да отпором и простором обезбеде групи за удар време за извршење задатка. Само место требало би да испуњава опште услове изнете за постављање заседе. На решење има утицаја и начин извршења задатка, тј. да ли се на једном или више узастопних места жели обезбедити време. Јер група за удар, зависно од низа чинилаца, може свој задатак извршавати на разне начине (узастопним заседама, препадима, заседом, задржавајућом одбраном или комбинацијом тих радњи).

Место за део одређен за неутралисање или ликвидирање челног обезбеђења непосредан је елемент борбеног поретка заседе. Снаге

које то врше постављају се ближе или даље од групе за удар, што зависи од непријатељеве праксе, тј. колико он истура своја обезбеђења. Иначе оно треба да одговори истим условима као и место за групу за удар.

Место за снаге одређене за ликвидацију бочног обезбеђења противника требало би обавезно бити на правцу вероватног кретања мањих снага које ће бити у бочном обезбеђењу. Понекад ће се снаге за ликвидацију поставити и на два места, јер се њихово дејство заснива на постављању клопки и тихој ликвидацији бочног обезбеђења.

За неутралисање или ликвидацију заштитнице ређе ће се постављати посебне снаге, јер се ти делови најчешће крећу на малим отстојањима од зачеља главнине. Изузетно, ако је заштитница јака па се креће на већем отстојању од главнине, треба одредити посебне снаге за њено неутралисање и поставити их на таквом месту са кога могу спречити заштитницу да се споји са главнином.

Одлуку о постављању заседе доноси командант јединице која се ангажује у заседи, по инструкцијама више команде или по сопственој иницијативи.

Постављању заседе претходи довођење и размештај јединице у очекујући рејон, планирање заседе, подилажење месту заседе и размештај, а извршење радње се састоји од ватреног удара, јуриша и извлачења из борбе.

Очекујући рејон бира се на таквом удаљењу да се до одређеног рока на место за постављање заседе може стићи по мраку. Ако нема услова да јединица остане неопажена у очекујућем рејону, онда се из рејона у коме је била прикупљена иде право на место заседе и одмах врши размештај. И једном и другом случају постављања заседе треба да претходи извиђање на коме се утаначују детаљи подилажења, распореда јединица, садејства група, сигнали и правци повлачења. Изузетно, за мање снаге, може доћи у обзир постављање заседе без извиђања, ако је само место познато старешинама и војницима.

Подилажење очекујућем рејону врши се што брже и у распореду који се најтеже открива из ваздуха, избегавајући рејоне насељене непоузданим становништвом. Начелно, те радње би требало вршити ноћу.

Корисно је да се јединице на положају размештају за видела како би се могли прецизирати задаци на земљишту, али то се неће моћи увек обезбедити.

При размештају снага и средстава обраћа се посебна пажња маскирању. Чим се поставе јединице у заседу, престаје свако кретање. Док су јединице у ишчекивању не би се смела дозволити употреба радио средстава. Веза се, начелно, одржава телефоном и угвореним знацима које не може да види противник.

Пешадија се размешта лево и десно од пута, тако да сва њена ватрена средства могу једновремено отворити ватру. Артиљерија се поставља за уздужно дејство дуж комуникације. Слично се поступа

и кад се заседа не поставља на комуникацији већ се сачекује непријатељ у еволуционом или борбеном поретку.

Удар почиње на дати сигнал — једновремено на главнину, претходницу и бочна осигурања, ако нису до тог времена тихо ликвидирани — кратком и снажном комбинованом артиљерском и пешадиском ватром брзом палбом са најближих отстојања. Притом се мора водити рачуна да јединице постављене лево и десно од пута не трпе од сопствене пешадиске и артиљериске ватре. На ватрени удар надовезује се јуриш, са или без употребе офанзивне бомбе пре упада у противников распоред и потом настаје борба у којој су војници међусобно измешани. Тада спретна употреба хладног и ватреног оружја даје одличне резултате.

Насталу забуну и евентуалну панику треба брзо искористити, јер се сваког тренутка противник може средити за отпор. Брзим извршењем задатка смањују се властити губици, пружа могућност боље експлоатације успеха и стварају бољи услови за извлачење из заседе.

Ако противник делом снага успе да се извуче у страну, а то ће бити чешћи случај кад се заседа поставља само на једној страни пута, гони се ватром аутоматског оружја и артиљерије. Време ће ређе дозволити гоњење покретом.

Ако се непријатељ, или неки његови делови, среди и ослономцем на земљиште пружи јак отпор, треба што брже сасредити напоре за његову ликвидацију. Сваком пропуштеном приликом даје се противнику време за све сређенији отпор и приближава момент ступања у дејство снага за интервенцију и против групе за удар, а њега треба на сваки начин избећи, па и по цену да се у потпуности не ликвидирају снаге којима је заседа постављена. Губитак у времену и претесно укључивање у борбу која не може брзо уродити плодом доводе у питање правовремено повлачење групе за удар, а узрок су претераних губитака и, понекад, неуспеха заседе.

На дати сигнал јединице се из заседе повлаче по предвиђеном плану најкраћим правцем и највећом могућном брзином. Најчешће неће бити потребно да се остављају осигуравајући делови, али ако ситуација налаже свака ће јединица у покрету издвојити потребно осигурање. Кад се измакне из домета пешадиског аутоматског оружја формирају се колоне које се, и даље свака за себе, обезбеђују према непријатељу.

У извесним случајевима биће корисно да се артиљерија и минобацачи одмах после ватреног удара извуку на унапред предвиђене положаје на правцу извлачења како би прихватили јединице које се извлаче из заседе.

Садејство пешадије и артиљерије организује се унапред. Специфично је то да су пешадиски делови и пре и у току борбе близу циљева на које треба да дејствује артиљерија, а најчешће већи део снага који се сачекује у заседи почетком удара долази у окружење па се опасност од дејства сопствене артиљерије повећава. Зато су прецизно планирање, познавање поступака пешадије, заједничко место пешадиских и артиљериских старешина и гро артиљерије у стре-

љачком строју за подршку непосредним праћењем најбоља гаранција уског међусобног садејства артиљерије и пешадије.

Дејство снага за ликвидацију обезбеђења је у уској вези са снагама за удар. Кад се обезбеђења налазе на већем удаљењу од главнине дејство тих снага, начелно, почиње кад и дејство групе за удар. Оне дејствују углавном по истом принципу.

Снаге одређене за ликвидацију претходнице имају задатак да спрече њено спајање с главнином. Зато се удар врши једновремено са свих страна и јаким снагама са зачеља. Састав и јачина снаге треба да одговоре задатку и јачини претходнице. Ако, ипак, те снаге нису у стању да претходницу ликвидирају, оне је окружују и воде борбу док група за удар не буде у стању да им делом снага притекне у помоћ. Ако је, пак, група за ликвидацију претходнице извршила свој задатак брзо, може притећи у помоћ групи за удар. Ако је група за удар отпочела повлачење, ове снаге могу образovati њену заштитницу, односно побочницу. Уколико би се одредиле снаге за ликвидацију заштитнице, што је изузетно, поступак је аналоган.

Када се заседа поставља снагама чије се обезбеђење креће непосредно или на малим отстојањима од делова које обезбеђују, не би требало одређивати посебне делове за њихово ликвидирање већ би то вршила група за удар. Такав ће случај вероватно бити ако се заседа поставља колонама за снабдевање и сл. кад ће се обезбеђење најчешће кретати непосредно уз колону.

За ликвидирање бочног обезбеђења или челних и зачелних извиђачких патрола кад не постоје претходница и заштитница, требало би поставити клопке за њихово тихо ликвидирање да се присуство снага у заседи не би назрело. Зато би тај задатак требало извршавати хладним оружјем.

Зависно од задатка и јачине снага за заштиту, као и јачине, наоружања и технике снага противника који интервенише, затим доба дана, земљишта и сл., група за заштиту може дејствовати на разне начине.

Ако су снаге које интервенишу слабе може им се поставити заседа па је поступак као и код групе за удар. Ако су јаке, па се постављањем заседе на једном месту не би могао извршити задатак, а за одбрану, због односа снага, нема услова, онда ће бити најцелисходније да се по дубини правца постављају узастопно заседе мањим снагама и противник принуди да се на сваком месту поново развија за борбу и губи време. Но ако је земљиште погодно (шума), или ако се дејства изводе ноћу, биће често случај да је целисходна комбинација узастопних заседа и препада на бокове и позадину снага за интервенцију.

У погледу начина дејства може бити низ комбинација што ће зависити од услова под којима се дејства изводе.

Кад делови за заштиту изврше задатак, повлаче се на унапред одређене рејоне, посебним правцима, избегавајући правац повлачења групе за удар да не би навукли противника на главнину. Ако су за-

датак извршавали задржавајућом борбом па су набачени на групу за удар, онда јој служе за обезбеђење док се она не извуче.

Снаге за обезбеђење повлачења извлаче се под заштитом сопственог обезбеђења.

Поједини елементи борбеног поретка снага за заштиту дејствују аналогно реченом за елементе за ликвидацију борбеног обезбеђења, о чему је раније било речи. То важи и за рад артиљерије у саставу снага за заштиту.

Разлика између изненадног напада и препада је у циљу који се жели постићи. Док је циљ изненадног напада као и сваког другог напада, дотле препад има ограничен циљ у погледу времена и дубине. Препад се завршава чим противник успе да се среди за отпор, па се зато не развија, као напад, у дубину противничког распореда. Према томе, препад траје колико и последице изненађења, којим је условљен. Стога, ако се припреме за препад открију пре самог почетка, онда се од њега одустаје, док се изненадан напад због тога неће одложити.

Разлика између препада и заседе је у томе што се код препада иде ка циљу, а код заседе циљ се сачекује. У начину извршења постоје мање разлике. Тако, на пример, из заседе се дејствује са више правца, док се препад изводи на једном или највише два правца (бок, бок и крило или бок и позадину). Најчешће задатак јединица се завршава на месту заседе, а код препада на извесној дубини, док се противник не среди за отпор.

УПОТРЕБА КЛАСИЧНЕ АРТИЉЕРИЈЕ У АТОМСКОМ РАТУ

После Другог светског рата и после почетка увођења у опрему појединих страних армија атомског и ракетног наоружања веома често се постављало и расправљало питање улоге и значаја класичне артиљерије у једном будућем рату, као и питање да ли ће класична артиљерија претстављати основно ватрено средство и у случају кад се располаже атомским средствима. Мишљења се разликују понекад у мањој, понекад у знатно већој мери. По мишљењу једних, атомска средства служиће и у будућем рату као допуна класичној артиљерији и она сама нису у стању да битно утичу на исход рата. Други, опет, сматрају да ће улога атомских средстава у будућем рату бити несумњиво велика, али да и поред тога улога класичне артиљерије ниуколико неће бити умањена. Трећи сматрају да су атомска оружја одлучујућа борбена средства и да је класична артиљерија само допуна атомског наоружања. По неким гледиштима изнетим у страним војним часописима основни задатак класичне артиљерије је да заједно са пешадијом само створи услове за успешну употребу атомских средстава, односно да пешадија и артиљерија треба да присиле противника да се групише у толикој мери да на тај начин створи уносан циљ за атомско дејство.

Свакако није тако једноставно да се донесе потпуно одређен закључак у погледу улоге класичне артиљерије у атомском рату, јер су поједина гледишта одраз одређеног техничког нивоа наоружања одређене армије и гледања на значај и улогу појединих видова и родова оружаних снага. Једни су, наиме, мишљења да ће сувоземне снаге (пешадија и артиљерија) имати споредну улогу у будућем рату, да ће одлуку углавном донети атомско наоружање (дириговани пројектили, авиони са атомским бомбама итд.), други су мишљења да сувоземне снаге остају одлучујући чинилац итд.

При разматрању улоге класичне артиљерије у будућем рату треба водити рачуна и о наведеним моментима.

Да би се реалније изнела улога класичне артиљерије у будућем рату потребно је имати у виду, поред осталог, карактер будућег рата и врсту класичне артиљерије.

Познато је да ће основне карактеристике борбених дејстава у будућем рату бити: покретљивост, растреситост, брзина у концентрисању одговарајућих снага за извршење одређене борбене радње итд.

Пошто израз класична артиљерија може различито да се схвати, овде ће се под класичном артиљеријом сматрати сва класична артиљериска оруђа — лака, средња и тешка — и минобацачи, са класичном муницијом (неатомском). У класичну артиљерију овде не рачунамо артиљериске ракете — балистичке и дириговане.

Размотримо појединачно улогу сваке поједине врсте артиљерије у будућем рату.

ЛАКА АРТИЉЕРИЈА

Ова врста класичне артиљерије вероватно ће задржати свој значај јер задовољава неколико услова који ће бити одлучујући у будућем рату. Оруђа лаке артиљерије (до 105 мм) могу обично да се транспортују на више начина (коњском запрегом, камионима, на краћим отстојањима и људском снагом), могу лако да прате пешадију, за прелаз из маршевског у борбени распоред и обратно као и за отварање ватре потребно им је свега неколико минута, односно располажу и добром тактичком покретљивошћу (лако премештање на бојишту) и оперативном (брзо прегруписавање). Оперативна покретљивост тих оруђа, уколико нису моторизована или самоходна, може се ипак повећати превозењем камионима и сл. Нарочито је повољно што су у могућности да прате покретом (оруђима) пешадију готово на сваком земљишту и што за прелаз из маршевског у борбени распоред и обратно није потребно више од неколико минута. Оруђа лаке артиљерије редовно могу да се користе као пратећа оруђа, за дејство непосредним гађањем. На тај начин она су у могућности да изврше одређени задатак (неутралисање одређеног циља) за знатно краће (2—3 пута) време, и са 2—3 пута мањим утрошком муниције него при гађању са заклоњених ватрених положаја, а ако је потребно да се неки циљ уништи онда је овај однос још повољнији. Сем тога знатно је лакше организовати садејство артиљериских јединица које врше непосредно гађање са пешадиским јединицама, него јединица које врше гађање са заклоњених ватрених положаја. Организација ватреног система је лакша и ефикаснија, тражена ватра се остварује у знатно краћем року па је, самим тим, и знатно ефикаснија (јер је правремена). Оруђа се релативно лако заклањају и маскирају, те су и у том погледу подесна за праћење пешадије.

Оруђа 105 мм (хаубице), која такође спадају у лаку артиљерију (по сада важећој подели), су знатно непогоднија за праћење пешадије и непосредно гађање јер се транспортују камионима (не могу се транспортовати запрегом — сем изузетно, нити их је могућно покретати послугом). Њихов покрет је углавном везан за комуникације које су пролазне за камионе. Због релативно велике висине, оруђа претстављају лако уочљив циљ, уколико се налазе у првој борбеној линији (ако су одређена за непосредно гађање). Због тога ће и њихова употреба у будућем рату вероватно бити ограниченија него у прошлим ратовима.

Треба ипак напоменути да је број оруђа која се могу придати за непосредно гађање у извесној мери ограничен и да се ни у том погледу не сме претеривати јер би се покретљивост јединице довела у питање.

СРЕДЊА И ТЕШКА АРТИЉЕРИЈА

Улога оруђа средње артиљерије (преко 105 мм до 155 мм), а нарочито тешке артиљерије (преко 150 мм) вероватно ће бити знатно мања у будућем рату, него раније, а нека оруђа тешке артиљерије можда ће доживети судбину мерзера — да постепено нестану и буду замењена ракетама (ово нарочито важи за хаубице калибра преко 155 мм). Ова оруђа иако располажу добром оперативном покретљивошћу (могу брзо да се прегрупишу, јер се транспортују моторном вучом — обично тракторима) тактички су доста непокретна, јер се по бојишту могу да крећу само моторном вучом и везана су за комуникације. Слабост у погледу тактичке покретљивости је један од основних разлога што ова оруђа неће бити подесна за употребу у будућем рату чија је основна карактеристика баш покретљивост на бојишту и лако савлађивање природних препрека или препрека створених дејством атомског оружја. Ту слабост код оруђа средње и тешке артиљерије није могућно отклонити. Њима је за прелаз из маршевског у борбени поредак и обратно потребно дуже време него оруђима лаке артиљерије. Неким оруђима тешке артиљерије је за то потребно и преко 1 час (а толико је времена обично потребно и за избацивање нуклеарне гранате, после уочавања циља). Јасно је да оваква оруђа нису подесна или чак и не долазе у обзир за употребу у једном рату чија ће се дејства одликовати великом брзином извођења и у вези с тим честим променама ситуације, нарочито ако се поред њих располаже и атомским средствима. Покрет оруђа тешке артиљерије везан је за добре комуникације без већих кривина и нагиба, са dobrим мостовима и пропустима (тежина појединих оруђа тешке артиљерије креће се обично око 15 т). Оруђа се лако откривају на ватреном положају нарочито за време дејства те претстављају лако уочљив циљ.

Овде није било говора о оруђима тешке, евентуално и средње артиљерије која су подешена за избацивање атомских зрна. Оваквих оруђа ипак није потребно велик број (неке велике силе предвиђају два атомска топа као ојачање армије, док је раније у армији било по неколико пукова средње и тешке артиљерије).

САМОХОДНА АРТИЉЕРИЈА

Мада самоходну артиљерију неки не сматрају класичном артиљеријом у ужем смислу те речи, о њој ће ипак овде бити говора као о делу класичне артиљерије.

Значај ове артиљерије вероватно неће бити ни у будућем рату мањи него што је био у прошлом, због тога што њене особине, а по-

себно тактичка покретљивост, омогућавају да се ефикасно употреби и у будућем рату, нарочито у саставу оклопних јединица и у борби против оклопних борбених средстава.

Потребно је ипак нагласити да су само лака и нека средња самоходна артиљериска оруђа подесна за употребу у будућем рату и да вероватно неће бити потребе за израдом тешких самоходних артиљериских оруђа, посебно не тешких хаубица, иако има мишљења међу страним војним писцима да сва артиљериска оруђа треба да буду самоходна. Сем тога, она нису ефикасна за гађање са заклоњених ватрених положаја па и због тога се тежи калибри и нису појавили у масовнијем обиму.

ПРОТИВОКЛОПНА АРТИЉЕРИЈА

Ова артиљерија ће вероватно имати значајну улогу и у будућем рату, јер ће број оклопних јединица у свим армијама бити већи него у прошлом рату. С обзиром на побољшање квалитета тенкова, противоклопна оруђа мањих калибара (испод 75 мм) вероватно ће бити избачена из наоружања. Оруђа калибра преко 100 мм због својих тактичко-техничких особина (велике тежине, слабе тактичке покретљивости) такође не би била нарочито подесна (уколико нису самоходна). Као противоклопна средства знатно се користе реактивни бацачи (бестрзајна оруђа итд.) који због своје релативно мале тежине могу да се употребе на сваком земљишту, а њихово дејство на тенкове је доста ефикасно, тако да ти бацачи у извесној мери потискују противоклопне топове из наоружања (мада не могу у потпуности да их замене, јер противоклопни топови имају већи брисани користан домет).

Ипак изгледа да ни противоклопни топови, уколико нису самоходни, неће имати значај као досада због карактера борбених дејстава у будућем рату (покретна дејства, честе промене ситуације које захтевају често мењање положаја — премештање, а за време премештања противоклопна оруђа не могу да дејствују, итд.).

МИНОБАЧАЧИ

Због мале тежине и самим тим велике покретљивости на бојишту, због мале силуете, лаког заклањања и тешког откривања на ватреним положајима, минобацачи ће у будућем рату имати велику примену. Они су у стању да прате пешадију на сваком земљишту (нарочито минобацачи до 120 мм).

Ракетни минобацачи (типа „Каћуша“) у стању су да обезбеде масовну ватру на одређеној просторији — у циљу, да се брзо групишу и после извршеног задатка да брзо заузму растресит распоред. Њихова слаба страна је релативно мали домет.

МОГУЋНОСТИ ЗА ИЗВРШЕЊЕ ЗАДАТКА

У неким чланцима код нас изнето је гледиште да ће класична артиљерија и у будућем атомском рату извршавати исте задатке као и у прошлим ратовима, да ће за успешан напад на солидније организовану одбрану бити потребно поред атомских средстава, да се групише чак и 80—100 оруђа класичне артиљерије на километар фронта, да се и у будућем рату не може ићи на неко велико смањење броја артиљериских оруђа ни у условима кад би сва артиљериска оруђа па и минобацачи били у стању да користе атомску муницију, итд.

Оваква гледишта заснована су можда на чињеници да и код извесних страних армија није дошло до осетнијег смањивања броја артиљериских оруђа у формацијама појединих јединица нити до осетнијег смањења броја задатака које класична артиљерија треба да решава.

Без обзира на евентуално још велик број артиљериских оруђа у саставу, например, дивизија, пукова итд. и што није осетније смањен број задатака које ће класична артиљерија решавати и у будућем рату (а који су готово исти по броју као и у прошлим ратовима), изгледа да ће могућности за извршење тих задатака бити нешто друкчије.

Да поменемо само неке од тих задатака и обим у коме су они извршавани раније и како се очекује да ће бити извршавани убудуће.

Контрабатирање је раније био један од основних задатака артиљерије, и често га је извршавала она сама а понекад уз помоћ авијације на већој дубини. Овај задатак артиљерија је могла да извршава због тога што је домет оруђа једне и друге противничке стране био такав да је артиљерија једне стране могла да неутралише артиљерију друге (противничке) стране. Рачунало се само да је потребно обезбедити надмоћност у артиљерији за контрабатирање (на пример, у односу 3 : 1) па да се са доста сигурности обезбеди да сопствена пешадија готово сасвим избегне губитке (дејство) од непријатељске артиљерије.

Распоред артиљерије у нападу и одбрани био је по правилу на дубини до 8 км од предњег краја (од линије фронта), тако да се и нападачева и браниочева артиљерија налазила на просторији која није прелазила дубину од 15 км.

При томе су се артиљериске групе (које су имале најтежа оруђа) у нападу распоређивале на дубини највише 5—7 км од предњег краја (код неких армија та дубина је била сведена на 4 км од предњег краја). У одбрани дубина распореда артиљериских група није била већа од 6—8 км. А како је домет оруђа која су се употребљавала за контрабатирање био 15—25 км, то је целокупна артиљерија једне (противничке) стране могла да дође под удар артиљерије друге (противничке) стране.

У будућем рату (атомском), класична артиљерија неће више опште бити у могућности да ефикасно заштити своју пешадију од дејства непријатељске артиљерије.

Прво, због тога што ће ван домета класичне артиљерије остати сви уређаји за избацавање ракета, слободних (балистичких) и вођених (диригованих). Домет тих ракета је већи од домета класичне артиљерије и износи од 30 км па навише, тако да класична артиљерија није у могућности да с њима води успешну борбу. Поједине од њих већ се налазе у наоружању армије, корпуса па и дивизија (у неким земљама).

Друго, и због тога што класична артиљерија неће бити у могућности да под своју ватру стави ни сву класичну артиљерију противника. Ово из разлога што је борбени поредак јединица у атомским условима знатно дубљи него што је био у класичним условима. Док је раније просторија на којој се распоређивала артиљерија обеју страна била, као што је речено, по правилу, дубине до 15 км, у новим условима њена дубина ће, због потребе растреситости, износити знатно више па и преко 25 км. С обзиром на то да ће у будућем рату дубина одбране појединих јединица бити знатно већа, да ће се једновремено поседати већи број положаја по дубини, да први положаји обично неће бити и главни, него да ће се главни отпор пружати негде у дубину, то ће и распоред артиљерије претрпети измене. Највећи део артиљерије биће распоређен тако да буде у могућности да учествује у одбрани положаја на коме ће се пружати главни отпор. Пошто ће тај положај обично бити у дубини одбране, и пошто се претпоставља да се артиљерија која учествује у његовој одбрани треба да размести до дубине од 10 км позади њега (због потребе растреситости), очевидно је да ће се део артиљерије браниоца налазити и преко 15 км иза предњег краја. Како ће у исто време и нападачева артиљерија бити дубље ешелонирана (него у прошлим ратовима), чак и до дубине од 10—12 км долази се до закључка да ће артиљерија једне стране тешко моћи да стави под ватру целокупну артиљерију противничке стране. У таквим ситуацијама артиљерија за контрабатирање морала би да се налази близу својих предњих пешадијских делова да би, евентуално, могла да под својом ватром држи најудаљеније противничке батерије (које могу да буду и преко 15 км далеко од својих предњих пешадијских делова). Привлачење тежих артиљерских оруђа за контрабатирање близу сопствених предњих делова — са циљем да би се ставиле под ватру најудаљеније непријатељске батерије — било би тактички нецелисходно (односно ова оруђа се по правилу постављају на већој дубини позади сопствених трупа) и због тога најудаљеније непријатељске батерије остају ван домета артиљерије за контрабатирање.

Трећи разлог, због кога је знатно отежано извођење контрабатирања класичном артиљеријом у атомским условима, је тешкоћа у постизању надмоћности у артиљерији за контрабатирање. Нападач би по правилу требало да има 2—3 пута више артиљерије за контрабатирање да би могао да неутралише браниоцеву артиљерију, а мо-

гућности за привлачење и груписање већег броја артиљериских јединица (чак ако се њима и располаже и ако су неангажоване), доста су ограничене због потребе растреситости. Једино ако се за дужи период (који може да износи неколико часова, а понекад можда и дана) занемаре опасности од непријатељског атомског дејства могућно је остварити одговарајућу надмоћност у артиљерији.

Поред тога, постоје и друге тешкоће које отежавају успешно извођење контрабатирања — као тешкоће у осматрању на већим даљинама, често мењање ватрених положаја од стране непријатељске артиљерије, растреситији распоред и солидније инжињериско утврђивање ватрених положаја него у ранијим ратовима итд.

Противоклопна одбрана. Овај задатак је такође углавном извршавала артиљерија, или сама, или заједно са тенковима, инжињеријом итд. За противоклопну одбрану артиљерија је примењивала:

— ватрене ударе по тенковима у полазним рејонима и на полазном положају;

— покретну запречну ватру по тенковима који су кретали у напад;

— непосредно гађање тенкова појединим противоклопним оруђима;

— непосредно гађање тенкова и осталом артиљеријом (кад је она угрожена на својим ватреним положајима дејством тенкова).

За извршење прва два задатка (од горе набројених) употребљава се артиљерија калибра преко 105 мм, а нормално се сматрало да је за успешно дејство по тенковима у полазном рејону и на полазном положају потребно располагати са довољно оружја калибра 122—155 мм.

Пошто су ранији услови за груписање артиљерије ипак били нешто повољнији то се морао привући потребан број оруђа средње артиљерије (ако се њоме располагало) и за извршење поменутих задатака.

У будућем рату изгледа да ће извршење ова два задатка (дејство по тенковима у полазном рејону и на полазном положају и извођење покретне запречне ватре) бити теже остварљиво због немогућности груписања одговарајућег броја артиљериских оруђа. За извршење покретне запречне ватре на фронту од 1 км било је, на пример, потребно располагати са 60 оруђа калибра 122 мм, односно 15 батерија средње артиљерије. То би било знатно више артиљерије него што би се могло поставити ако се води рачуна о принципу растреситости, и пошто је покретну запречну ватру изводила углавном браниочева артиљерија, вероватно је да бранилац не може себи дозволити да занемари опасност од атомског дејства.

Према томе, артиљерија ће бити у могућности да убудуће води ефикасну борбу са тенковима само непосредним гађањем. Па и овде ће њена улога вероватно бити нешто мања, јер се данас за борбу против тенкова ефикасно могу користити, знатно више него раније, и пешадиска противтенковска средства (ручни бацачи). Сем тога, мало је вероватно да ће се за борбу против тенкова организовати против-

тенковски чворови јачег састава, који су у прошлом рату били редовна појава (бар код извесног броја земаља).

Пробој солидно организоване одбране. У ранијим ратовима било је могућно артиљериском ватром неутралисати и разбити и најјаче организовану одбрану (изузимајући, наравно, стално утврђене линије какве су биле Мажино линија и сл.). За пробој солидно организоване одбране и утврђеног рејона било је неопходно да се располаже са неколико стотина оруђа на километар фронта и да артиљериска припрема траје неколико сати. Тако је, на пример, за пробој утврђеног рејона било потребно да се рушење утврђених објеката врши 1—2 дана пре почетка напада, а артиљериска припрема је још трајала 2—3 часа; артиљериска подршка јуриша се изводила у том случају двојним или чак тројним ватреним валом итд.

Јасно је да класична артиљерија нема услова за извршење таквих задатака у будућем рату, јер је неостварљиво да се групише толико артиљерије и за тако дуго време. Вероватно је да ће се у будућем рату ређе наилазити на тако солидно организовану одбрану као у прошлим ратовима, али уколико се наиђе класична артиљерија ће пред њом бити углавном немоћна (јер неће моћи да оствари потребну засићеност на километар фронта, због опасности од противничких атомских средстава).

За извршење таквих задатака биће неопходно да се располаже атомским средствима, а класична артиљерија ће претстављати само њихову допуну.

Могао би се навести и низ других задатака које класична артиљерија неће моћи тако успешно извршити као раније, као на пример:

- спречавање прикупљања непријатељских снага у рејонима концентрације и полазним рејонима (због недовољног домета);
- ометање непријатељевог саобраћаја и снабдевања (дејством по саобраћајним чворовима и базама снабдевања);
- неутралисање система командовања итд.

Велик део тих задатака извршаваће се или другим средствима (атомским, ракетном артиљеријом, евентуално авијацијом) или ће за њихово извршавање морати да се примењују посебни поступци (на пример, дејствима у непријатељевој позадини која би изводили остављене — убачене јединице и диверзанти могли би да се у знатној мери изврше задаци које је раније извршавала артиљерија).

Иако је број задатака које је артиљерија извршавала у ранијим ратовима остао углавном исти, чак се можда и повећао због појаве нових борбених средстава и уређаја које би требало неутралисати, иако ће артиљерија и убудуће извршавати задатке подршке дејства пешадије и других родова ватром, борбе против тенкова итд., учешће класичне артиљерије у извршавању тих задатака биће знатно мање, а неке од њих ће артиљерија моћи само изузетно и у незадовољавајућем обиму да извршава.

ГУСТИНА И ГРУПИСАЊЕ АРТИЉЕРИЈЕ

У будућем рату густина артиљериских оруђа на 1 км фронта вероватно ће бити неупоредиво мања него у прошлим ратовима.

Поред чинилаца који су досада утицали на густину и груписање артиљерије (количина расположиве артиљерије, број и обим задатака које је требало извршити, вид тактичке радње — напад, одбрана итд.) у будућем рату имаће велик значај, па чак и пресудну улогу, нови чиниоци као што су: растреситост, брзина, еластичност итд. (поред појаве нових борбених средстава).

Нарочито одлучујућу улогу у том погледу имаће чинилац „растреситост“.

С обзиром да је појава атомског оружја наметнула потребу да борбени поредак јединица буде такав да се уништењу дејством једне атомске бомбе (од 20 КТ) не изложи више од једне батерије — чете (код неких се већ говори о два вода као уносном атомском циљу, додуше за мање атомске бомбе), то се на одређеној просторији може разместити само тачно одређен број јединица (уколико се намерно не иде на ризик). Да би се обезбедило да успешном зоном дејства једне атомске бомбе не буде захваћено више од једне батерије — чете, узима се да је неопходно да батерије — чете буду једна од друге удаљене 1,5 — 3 км (зависно од степена инжињерског уређења положаја). Ако узмемо ову нижу норму од 1,5 км која омогућава гушћи распоред, онда би се на једној просторији ширине, на пример, 5 км а дубине 10 км могло разместити 25—35 јединица величине батерије — чете, без опасности да једном „А“ бомбом буде уништено више од једне јединице (претпоставља се да су јединице у рововима — заклоњене). Ако се претпостави да пешадиска дивизија врши напад, рецимо, на фронту од 5 км онда би на дубини од 10 км могла да развије само горњи број (25—35) јединица. Пошто дивизија, на пример, типа „Pentomic“ има у свом формациском саставу више од 35 јединица величине чете — батерије, долази се до закључка да дивизија не би могла да прими никаква ојачања у артиљерији и другим средствима (чак и кад би јој се придала), и да једва може некако да распореди своје формациске јединице ако напада на тако уском фронту, а да оне не буду сувише густо распоређене иако би у том случају било око 2 пута више јединица на тој просторији него што би норма — од 1,5 км растојања — то дозвољавала). Ако би се начело растреситости доследно спровело — а за пренебрегавање тог начела нема реалних основа — онда би се на км фронта могло рачунати на свега коју десетину оруђа. Као што је већ познато на просторији дубине око 10 км распоређује се не само артиљерија него и пешадиски и делови других родова (инжињерија, оклопне јединице, ПАА, позадинске јединице) који такође треба да буду заштићени од атомског дејства. Ако је фронт напада дивизије ужи (око 5 км) онда се може рачунати са густином од свега око 2 батерије на км фронта (јер само толико има „слободних“ места) пошто се поред, рецимо, 9 батерија дивизијске артиљерије на тој просторији

(5 × 10 км) треба да смести још преко 50 јединица величине чете (пешадиске чете, инжињерске, оклопне, самоходне, противоклопне, противавионске и позадинске јединице). Ако би фронт напада дивизије био повећан на 15 км онда би се могле разместити формациске јединице дивизије и још до 32 батерије под условом да се број пешадиских и јединица осталих родова не повећава (што је мало вероватно). Са већ раније распоређених 9 батерија то би износило око 40 батерија на 15 км, односно око 3 батерије на 1 км фронта. Преко тог броја од 3 батерије на 1 км не би се могло рачунати ако се жели да јединице буду заштићене од атомског дејства.

Ово све је рачунао под претпоставком да је земљиште равно и да је могућан идеалан геометриски распоред. С обзиром да ће земљишни услови чешће отежавати него олакшавати распоред јединица, јер ће бити делова земљишта где оне неће моћи да се постављају (кршевито, мочварно, потпуно откривено земљиште), то је горњи број максимум.

Сем тога ово је прорачун за јединице у нападу кад су оне у заклонима — рововима. Како јединице у нападу неће у савременим условима имати много времена за укопавање, то горњу норму од 1,5 км растојања треба често и повећати.

Из предњег излагања се види да се у будућем рату може рачунати са густином од 10—20 оруђа са заклоњених ватрених положаја на километар фронта.

Број оруђа за непосредно гађање у јединицама такође је ограничен и не може се придавањем неограничено повећавати (у циљу повећавања опште густине артиљерије). Овај број је у зависности од броја циљева који се очекују пред фронтом одређене јединице. Поред тога он је ограничен могућношћу осматрања погодака пред фронтом јединице. Могућности осматрања своде број оруђа која могу једновремено непосредно да дејствују на фронту од 1 км на 10 оруђа. Уколико се циљеви који се гађају налазе на нагибу и у неколико степенстих линија (а број циљева је већи од 10 на км фронта) онда би могло да дејствује и више од 10 оруђа једновремено, јер у том случају погоци једног оруђа не би сметали гађању (не би залазили у простор растурања зрна) другог оруђа.

Број минобацача који се придаје јединицама такође је у извесној мери ограничен слично као и оруђа за непосредно гађање.

Груписањем ракетних минобацача (типа „Каћуша“) могла би се густина артиљерије повећати на задовољавајући ниво. Међутим употреба тих минобацача и у прошлим ратовима била је доста ограничена, нарочито у погледу времена. Њихова ватра наине била је врло краткотрајна. После избачене једне салве, или највише 2—3 салве, ти минобацачи су обично напуштали ватрене положаје и склањали се јер је ватра непријатељске и артиљерије и авијације била одмах усмерена на њих, чим су се открили својим дејством. У будућем рату ови минобацачи би у још већој мери постали мета дејства разних борбених средстава.

Узимајући све у обзир долази се до закључка да густина артиљерије на километар фронта обично неће прелазити број од 20—30 оруђа (рачунајући и оруђа за непосредно гађање и минобацаче), и да би се 80—100 оруђа на 1 км фронта могло груписати једино у случају да се потпуно запостави опасност од непријатељских атомских средстава.

Нарочито је карактеристично да ће се у великој мери смањити број оруђа која би дејствовала са заклоњених ватрених положаја, а да ће се број оруђа за непосредно гађање можда и повећавати (поготово лаких и бестрзајних).

Дивизија ће, према томе, у будућем рату и у нападу и у одбрани вероватно дејствовати углавном без или са незнатним ојачањима у артиљерији или ће нападе вршити на нешто ширем фронту, што би јој омогућило да буде ојачана са нешто више артиљерије. Ако би се стриктно поштовао принцип растреситости онда би могло да буде и таквих ситуација кад би нападачу тешко било да оствари надмоћност у артиљерији над браниоцем. Ако, би, на пример, бранилац посео дивизијом фронт од 10 км, онда би број јединица које би нападач могао да развије на том фронту могао да буде отприлике исти као и број браниочевих јединица, и однос снага никако не би могао да буде, рецимо, 3 : 1 (јер на 10 км фронта и на дубини од 10 км могу само да се сместе јединице једне дивизије без икаквих ојачања). Тако се долази до неког геометриског распореда где је број јединица које могу да се ангажују у борби строго ограничен величином просторије.

Као последица тога вероватно ће бити знатно слабији састав артиљериских група. Јаче артиљериске групе (преко 2—3 дивизиона) вероватно ће бити ретко образоване и због тога што би сасређивање ватре такве групе било знатно отежано (крајње батерије би биле најмање 3 км једна од друге, а обично и више).

У нападу ће у дивизији вероватно бити образована дивизиска артиљериска група јачине 1—2 дивизиона и, евентуално код пука на тежишту, пуковска артиљериска група. Остатак артиљерије ће се обично придавати јединицама, нарочито онима које дејствују на одвојеним правцима, затим при ноћним дејствима итд. што би било у складу са принципима осамостаљавања јединица. Групе јачег састава не би имале где да се распореде.

При ноћним дејствима код пукова не би се образовала никаква група него би се артиљерија придавала потчињеним јединицама, а у дивизиској артиљериској групи би се оставио само дивизион; понекад се можда не би образовала ни дивизиска артиљериска група.

Слично као у ноћним дејствима поступило би се и у неким другим борбеним ситуацијама (при гоњењу, извлачењу, дејствима у шуми, у планини, на красу итд.).

У одбрани би требало извршити слично груписање као и у нападу само би групе вероватно биле слабије. Тако би у дивизиској артиљериској групи било довољно да се задржи један дивизион. Код пука на тежишту могла би се образовати група, а на помоћном правцу

артиљерију би требало придати. У одбрани ће вероватно део артиљерије морати да поседне положаје у већој дубини тако да неће бити у стању да учествује у одбрани првог положаја. Ово из разлога што се мора претпоставити да артиљерија одређена за одбрану првог положаја неће можда бити у стању да се правовремено премести на наредне ватрене положаје. Вероватно је да ће један део артиљерије остајати у артиљериској резерви чешће него раније, јер ће се и дејства изводити, ситуације бити често нејасне итд.

Задачи свих артиљериских група вероватно би били слични, јер би све групе могле да се користе за гађање циљева само на ограниченој дубини. Све артиљериске јединице имале би основни задатак неутралисање непријатељске пешадије и тенкова, односно гађање оних циљева који непосредно утичу на дејства сопствених снага. Сви остали циљеви који су нешто дубље (резерве, артиљерија, позадинске установе, рејони прикупљања итд.) морали би се на неки други начин неутралисати.

Тврдње да ће и убудуће морати да се групише 80—100 оруђа на километар фронта, чак и поред тога што се располаже атомским средствима (иако једна атомска бомба од 20 КТ може, према неким подацима, да замени 100—250 класичних оруђа), тешко могу да се оправдају. С једне стране није сасвим јасно шта би могло да се очекује од 80—100 оруђа на 1 км фронта. Да ли би та артиљерија била у могућности да, например, разбије непријатељску солидно организовану одбрану? Сматрамо да је овај број оруђа недовољан за такав задатак. За тај задатак би требало и преко 150 оруђа на 1 км фронта. Ако се сматра да је тај број довољан да би могао да се изврши у потпуности задатак контрабатирања, мислимо да и то не би било у потпуности могућно — углавном због релативно малог домета класичне артиљерије. Јасно је да би та оруђа била у могућности да за краће време неутралишу непријатељску живу силу (него ако имамо 20—30 оруђа на 1 километар фронта), али је питање како сместити 20—25 батерија на километар фронта, а да се оне не изложе уништењу од стране браниочевих атомских средстава. Можда се претпоставља да би овако густо груписана артиљерија могла да се заштити сопственом авијацијом, ракетном артиљеријом итд. Међутим нема ефикасне одбране од напада ракета, сем неутралисања њихових уређаја за лансирање, и довољно је да браниоцу остане могућност да избаци само неколико атомских зрна — бомби, па да нападачеве тако густо груписане снаге претрпе губитке у обиму који би им онемогућио извршавање задатка.

Оволики број оруђа (80—100) могао би да се групише ако би се као јединица која би могла да буде уништена једном атомском бомбом предвидео дивизион (уместо батерије).

Вероватно је да ће се при нападу понекад морати да занемари чинилац сигурности јединица и да се јединице групишу гушће него што би требало, али ће нападач настојати да такво груписање буде што краткотрајније и да не прелази више од 30 минута до 1 часа — колико би браниоцу било (према садашњим подацима) потребно да

уочи циљ и изврши атомски удар по њему. При томе је потребно имати на уму да се обично предвиђа око 30 минута до 1 час времена само за припреме артиљерије за отварање ватре и то од момента кад су оруђа већ изишла на ватрене положаје па до отварања ватре (време потребно за нишањење, образовање снопа, проверу, извештавање итд.). Ако се томе дода и време потребно, на пример, за извршење артиљериске припреме напада, онда се долази до закључка да би бављење артиљерије на једном ватреном положају било најмање 1 сат, а обично и знатно дуже (притом би она била и инжињериски недовољно обезбеђена).

Ипак је највероватније да ће се напад већих размера и напад дању на браниоца који располаже атомским средствима обично предузимати уз подршку атомских средстава, а да ће класична артиљерија бити само као допуна.

Ако се у целини размотри улога класичне артиљерије у будућем атомском рату изгледа да не би био неправилан закључак да ће њена улога бити знатно мања него у прошлом рату. Нарочито ће бити смањена улога средње и тешке артиљерије (а делимично и оруђа 105 мм), односно оних артиљериских оруђа која су претстављала основу при образовању артиљериских група. Пошто ове групе неће моћи да буду такве јачине као што су биле у прошлом рату односно пошто на километар фронта неће моћи да се групише велики број артиљериских оруђа (јер би то претстављало сувише уносан циљ за непријатељева атомска средства), то ће и потреба за количином ове артиљерије бити смањена.

Вероватно је, даље, да ниједна велика земља неће сматрати да ће класична артиљерија и у будућем рату бити „бог рата“ као што је било гледишта у прошлом рату.

Сигурно је такође да нико не намерава да формира тако крупне артиљериске јединице — на пример артиљериске дивизије — какве су постојале у прошлом рату нити да при нападу групише 300—400 оруђа на километар фронта.

Класична артиљерија више неће бити у могућности да на пример, својом ватром у толикој мери растроји непријатеља да би тиме обезбедила да пешадија и тенкови без већих губитака разбију солидно организовану одбрану, као што је то био случај раније. И то не због тога што њене техничке могућности нису такве да не би то дозвољавале, него због тога што тактички не би било целисходно груписање тако великог броја артиљериских оруђа на малом простору и за дуже време (артиљериска припрема на инжињериски солидно организоване положаје требало би да траје вероватно и неколико сати). Уосталом од класичне артиљерије нико то вероватно неће ни очекивати ни захтевати.

У армијама где је артиљерија сматрана „богом рата“ наравно да ће њена улога и значај да претрпе веће промене, него у оним земљама где јој се ипак није придавао толики значај.

У армијама малих земаља улога артиљерије неће се у толикој мери смањити као у армијама великих земаља. Ово због тога што јој ни раније у малим земљама није придавана тако велика улога и што је у малим армијама и раније развијана углавном лака артиљерија која ће у будућем рату, па био он и атомски, вероватно имати исто такво место као и раније. Средња и тешка артиљерија у малим армијама ни раније нису биле многобројне, а у новим условима та артиљерија ће имати све мању примену.

У малим армијама може чак да буде и случајева да, услед специфичних услова, класична артиљерија буде још значајнији чинилац него у прошлом рату, јер ће можда она бити једино средство подршке пешадији (на пример, при ноћним дејствима и дејствима на слабије пролазном земљишту — где се од авијације и тенкова не може очекивати ефикаснија подршка, делом због недовољног броја тих средстава подршке, а делом због немогућности њиховог дејства на помнутом земљишту и у свим условима). Но и у тим, специфичним условима улога средње и тешке артиљерије ће у сваком случају бити мања.

Изгледа да је најприхватљивије оно гледиште по коме ће класична артиљерија претстављати само допуну атомског наоружања, без обзира на то што атомског наоружања неће можда бити у већим количинама.

Да је значај који се класичној артиљерији придаје у будућем рату мањи него раније показује можда и чињеница, што се у армијама великих земаља велик број калибара, изгледа, више не производи и што се од усавршавања класичне артиљерије нешто нарочито не очекује. Од нових оруђа која су се појавила после Другог светског рата углавном се ради само о онима која се предвиђају за коришћење атомских зрна.

Било би уосталом мало и нелогично очекивати да сва класична оруђа задрже исти значај и у будућем рату. Развој ратне технике, поготово оваквим вртоглавим темпом какав је данас, и појава нових врста наоружања, морају неминовно довести до застаревања извесних врста оруђа и до њихове замене новијим и савршенијим врстама или до смањивања њихове улоге и значаја у будућности.

ПРИМЕНА ДИДАКТИКЕ У ВОЈНОЈ НАСТАВИ

Армија је веома сложена организација. Њу сачињавају, као што је познато, разни видови, родови и службе војске. (У неким савременим армијама постоји око 1800 војних специјалности.) У свим видовима, родовима и службама организује се и изводи специфична настава и то посебно за војнике, а посебно за старешине као и заједничка уз учешће једних и других. Настава је сваким даном све сложенија и разноврснија, јер савремени рат, као што је познато, поставља обуци све сложеније и теже задатке. Стручна и морално-политичка припрема људства захтева све више времена и напора. Стога се улажу напори за изналажење што ефикаснијих метода васпитања и обуке људства. Ово је главни разлог великог интереса мање-више свих армија за достигнућа педагошких наука а посебно дидактике, која проучава проблеме наставе, и андрагогије, која се бави проблемима васпитања и образовања одраслих. У истом циљу поклања се доста пажње и психолошким питањима наставе. И кадрови наше Армије све више теже подизању свог педагошког образовања видећи у томе један од значајних услова за успешнији образовно-васпитни рад.

Међутим, да би наши наставни кадрови могли стечена педагошка знања успешно и стваралачки примењивати нужно је да у томе полазе од наших армиских услова и специфичности војне наставе. Само дубљим и свестранијим сагледавањем специфичности те наставе, наставни кадрови могу са више успеха самостално изналазити најбоље образовно-васпитне методе које одговарају циљу, садржају и захтевима обуке и васпитања.

У том циљу ћемо указати на неке специфичности војне наставе. Истина, веома је тешко говорити уопште о војној настави и извући оно што је за њу као целину карактеристично у односу на наставу ван армије. Стога ћемо се ограничити на неке специфичности имајући у виду првенствено војно-стручну наставу где се оне највише испољавају.

Треба још у почетку нагласити да дидактичарима ни данас није пошло за руком да теоретски уопште војну наставу и у целини сагледају специфичности примене дидактике у њој. Било је раније покушаја у том смислу у неким армијама, али се све што је до данас урађено може сматрати само озбиљнијим покушајем да се неки про-

блеми војног васпитања и обуке осветле са опште-педагошког и дидактичког аспекта. Међутим, од завршетка прошлог рата у војној публицистици се доста често третирају поједини проблеми војне наставе као што су: наставне методе, наставна средства, улога и место наставника у војној настави и сл. У неким армијама приступа се и експерименталном проучавању појединих наставних проблема и солиднијој педагошко-психолошкој припреми и образовању наставних кадрова. Неке армије су такође издале низ методских упутстава, методика појединих предмета, педагошких приручника намењених првенствено непосредним извођачима војне наставе и сл. Има покушаја да се утврде и неки нови дидактички принципи специфични за наставу у армији као и да се примене поједине нове наставне методе. Али и поред оваквог и оволиког рада не би се могло рећи да се озбиљније ушло у разраду дидактичких специфичности војне наставе. Дидактичари који су улазили у проблеме војне наставе најчешће су вештачки калемили дидактичке принципе, наставне методе и сл. из рада са омладином у школи, без узимања у обзир суштинских разлика војне наставе у садржају, саставу полазника, организациским облицима, циљевима, задацима итд. од сваке друге наставе.

Интересантно је запитати се: где лежи узрок недовољног продора тековина дидактике у војну наставу? Већина педагога и дидактичара ван армије склона је да разлог томе види у „стереотипности“ и „конзервативности“ армије, у њеној учаурености, затворености у себе изолованости од друштвене средине па и од педагошких наука; затим у уској професионалности и једностраном образовању војних кадрова и слично. Свакако, нарочито кад је реч о прошлости, таква мишљења имају извесне основе. Међутим, остати само на њима било би данас погрешно и не би се сагледали дубље и свестраније узроци и разлици ове појаве, а њих свакако има више.

Један од основних узрока што научне тековине дидактике нису раније продрле у област војне наставе јесте тај што је и сама дидактика била донедавно релативно неразвијена као научна дисциплина, а посебно теорија образовања одраслих, која је за армију од посебног интереса и значаја. Може се рећи да ни данас теорија васпитно-образовног рада са одраслима није развијена до значајног степена, а још мање кад је реч о образовању одраслих у армији.

За армију је одувек било, из разумљивих разлога, од интереса како што успешније васпитавати, преваспитавати и обучавати војнике као одрасле, физички и психички формиране личности. Али, задовољавајући одговор на то питање није могла наћи раније па, може се рећи, ни данас у области педагошких наука. Оно што је коришћено сводило се, углавном на најопштије законитости и принципе васпитно-образовног рада са омладином школског узраста, а не на рад са одраслим и већ формираним личностима какви су војници.

Армија је такође одувек била, па и данас је, у смислу организације, система и методе обуке, садржаја наставе, наставних средстава, и слично, затворена организација. Садржај наставе, методе, сред-

ства, организација рада и система обуке уопште, претстављали су одувек, па и данас, извесну војну тајну која треба да остане у оквиру сваке армије. Због тога, војна настава није могла бити предмет педагошко-дидактичког проучавања од стране стручњака ван армије, о проблемима војне наставе није јавно писано, дискутовано и слично. Та чињеница је неоспорно објективно кочила, онемогућивала или бар веома ограничавала активнији став научних педагошких кругова према наставним проблемима армије. Из истих разлога може се очекивати да ни у будуће неће бити радикалније измене армиског става у том погледу. Међутим, све веће усложњавање савремене војне обуке применом нове ратне технике, сталним порастом потреба за већим војно-стручним, опште-образовним и политичким знањем у армији истакло је у први план улогу старешине као наставника и створило потребу да се и у војсци користе проверене савремене наставне методе и наставна средства уопште, посебно она за васпитање и образовање одраслих, и неопходност рационализације наставе. То је основни разлог што се данас све упорније и на ширем фронту пробијају у војску достигнућа педагошких наука, посебно дидактике, и што скоро све савремене армије самостално развијају рад на педагошком образовању и уздизању кадрова, повезивају са ванармиским научним педагошко-психолошким установама, научним круговима итд.

Исто тако треба нагласити да је армији својствен специфичан педагошко-дидактички практицизам који се преноси упорно по традицији са генерације на генерацију. Он се тешко мења и превазилази. Зато је војска у том погледу веома отпорна, да не кажемо конзервативна, према свакој новини наставно-васпитног карактера која не би ницала на њеном властитом тлу. Све што долази са стране теже се прихвата и теже налази масовнију примену у пракси обуке. Отпор се испољава нарочито према сваком рецепту и шаблону макар се зашнивао и на провереним принципима и наставним поступцима. Стога је потребно свесно настојање да се негативне тенденције превазиђу тамо где се испољавају, јер објективно коче интензивнији рад на усвајању потребних педагошких знања у армији.

Војна обука је нешто специфично у односу на осталу наставу како по циљу и задацима, тако и по садржају наставе, саставу слушалаца, организацији, локацији, материјално-техничкој опреми и наставним средствима, наставном режиму, наставним плановима, програмима, наставним ситуацијама, итд. Ове специфичности су, из објективних разлога о којима је било речи, недовољно познате научним педагошким и дидактичким круговима ван армије, што се свакако негативно одразило на њихово бављење проблемима војне наставе. Кад се томе дода и постојећа сложеност војне обуке, јасно је што на њен терен педагогија, па ни дидактика, није још увек сигурно и са виднијим успехом закорачила чак ни у оним земљама где су педагошке науке достигле релативно висок ступањ развитка.

Војна обука је, као што је познато, конкретизација војне мисли, војне доктрине поједине државе. Отуда и њене специфичности у сва-

кој конкретној армији. Војна мисао се мора реализовати у свим фазама и степенима војне обуке, почевши од обуке појединца до обуке највиших јединица, команди и штабова. Принципи борбене обуке треба да што више одговарају начелима борбе. То исто се односи и на методе обуке у односу на методе борбених дејстава и борбених поступака. Ови захтеви постављају донекле, нарочито кад је у питању обука већих јединица, штабова и слично, границе дидактици у школском смислу речи у односу на решавање проблема војне обуке. На том степену војне обуке тактика, оператика и стратегија у већем степену одређују принципе и методе обуке базирајући их на ратним искуствима ближе, па делимично и даље прошлости и на захтевима савременог рата, у складу са специфичностима квалитативно нове ратне технике, местом и улогом конвенционалних ратних средстава, војно-политичким положајем конкретне државе и слично. Према томе, војна дидактика је одраз војне мисли, материјалних и техничких могућности, састава људског фактора сваке државе. Штавише, у том смислу може се по нашем мишљењу говорити и о специфичним војним дидактикама које, поред општих дидактичких законитости, садрже и специфичности сваке конкретне армије. Ова чињеница претставља сложен проблем за дидактичаре јер захтева познавање веома компликованих војно-политичких и других проблема. Оваква разматрања наводе на мисао: да ли је могућно постојање посебне војне дидактике која би садржавала опште принципе и начела војне наставе уопште, дакле начела која би важила за све армије; затим, да ли се може говорити о дидактици поједине армије и, најзад, колико се законитости школске дидактике односе и на војну наставу?

Поред наведених, има и других разлога и узрока објективне и субјективне природе спором и напорном пробијању дидактике у армију. Осећање самодовољности у васпитно-образовном раду изразито је развијено у војсци. То, поред осталог, потврђује и чињеница да у програмима и плановима војних образовних установа, све доскоро не само у нашој Армији, него и у другим није дубље захватано у подручје педагогије или дидактике изузевши извесна најопштија теоретска разматрања из области моралног васпитања и то претежно више са психолошког него педагошког аспекта (страх, паника, храброст, борбени морал, дисциплина и сл.).

Из изложеног се види да је било веома мало рада на дидактичкој обради проблема војне наставе и педагошко-дидактичком образовању војних наставних кадрова, кад је реч о планском и систематском раду у том смислу. Али, с друге стране, не може се гледати на армију, бар кад је реч о савременој армији, као на потпуно изоловану средину од онога што се збива ван ње уопште, па и у погледу образовно-васпитног рада и начина извођења обуке. Педагошко дидактичка теорија и пракса ван армије пробијале су се многим порама и каналима у поједине области војне обуке, иако претежно спонтано, неорганизовано и без уношења те проблематике у наставне планове и програме. То најречитије потврђује војна публицистика (листови, ча-

сописи, брошуре, књиге) у којој су поједине војне старешине обрађивале и залазиле у проблеме дидактичког и методског карактера у армији повезујући их са достигнућима и ставовима савремене дидактике. Ово је колико-толико допринело унапређивању војне наставе, али није довољно да се објасне неоспорно велики резултати, успеси и ефикасност војне наставе. Зато је од интереса запитати се: чиме се могу објаснити видни резултати који су у прошлости постизани, а и данас се постижу, у војној настави иако војни наставни кадрови нису поседовали довољно педагошког и дидактичког теоретског знања. Објашњење се може тражити у објективним условима за извођење војне обуке и специфичности њених задатака. Настава у армији од свог почетка у нечему је била дидактички прогресивнија од сваке друге наставе, иако то можда парадоксално звучи кад се узме у обзир све што је речено. Борбена средства у војсци одувек су била и наставна. Очигледност и практичан рад у обуци стихијно су се наметали. Борбена вештина није се могла друкчије научити него практичним вежбањем и активним учешћем у обуци читавог људства и војника и старешина. Корелација у настави остваривана је, може се рећи, од првог дана војне наставе. Објективне околности, тј. потреба за практичним радом и активно учешће у настави и војника и старешина онемогућавале су да дође до такве наставне ситуације у којој би предоминантно улогу имао било наставник или слушаалац, или да настава буде рецептивна и претежно вербална. Та специфичност и данас постоји у пракси војне наставе. Њоме су у прошлости били задовољени најосновнији захтеви дидактике. Кад се то има у виду није тешко објаснити чињеницу да је војна настава и у прошлости постизала добре резултате и поред тога што наставници нису довољно познавали педагошку теорију и научна достигнућа дидактике. Међутим, бољим познавањем и већим коришћењем педагошке теорије и праксе ти би резултати били далеко већи и лакше би се постизали било у прошлости, било данас. Стога би погрешно било закључити да је значај познавања дидактике у армији умањен чињеницом што је обука, поготову кад је реч о војницима, претежно практичног карактера. Напротив, уколико расту потребе за све већим обимом војног знања како код војника тако и код старешина, утолико је све актуелније питање: како што брже, лакше и успешније пренети потребно знање на војнике и старешине и обезбедити да га активно усвоје и оспособе се за његову стваралачку примену у пракси армиског живота и борбе у условима рата. Ово је, поред изнетог, основни разлог данашњег великог интересовања за педагошко-дидактичке и психолошке проблеме.

Армија мора бити обуком и васпитном активношћу морално-политички, војно-стручно и физички оспособљена за савремени рат. А рат је, као што је познато, најтежи испит, најтежа проба и обуке и свих моралних и физичких снага како појединаца, тако и армије и друштва у целини. Зато се може са сигурношћу рећи да је задатак војне наставе озбиљнији и у много чему тежи од задатка ма које

друге наставе. Истина, многе особине потребне нашем војнику негују се и развијају пре његовог доласка у Армију, а и после завршетка редовне војне обуке. Али и поред тога војном наставом треба за релативно кратак временски период савладати обимно и сложено наставно градиво, усвојити много војно-стручних, политичких и других знања и развити особине војника које одговарају захтевима сложеног савременог рата што све захтева много напора и од слушалаца и од наставника. Стога су из тежине и специфичности задатака војне наставе проистекле и посебне организациске форме, услови и начин извођења обуке, методе васпитања и сл. Армиски наставни режим одликује се великом дисциплином у раду, строгошћу у захтевима како у односу на извођаче наставе тако и на слушаоце. Успеси се обезбеђују, кад је реч о стручној обуци, не само личном мотивисаношћу него и специфичним организационим мерама које појединца често доводе у такву ситуацију и околности да мора активно радити аналогно раднику у ланчаној производњи. Ово долази отуда што војник највише учи и дела у саставу јединице, колектива, вршећи функције које су саставни део и елемент функције мање или веће целине.

У армиској обуци су такође сви учесници веома често и предавачи и слушаоци, и то не само старешински састав него и војници. Сви припадници армије такође се налазе у оквиру војне наставе у улози и наредбодавца и извршиоца наређења. Све то обезбеђује изванредан унутрашњи динамизам и ефикасност наставног и васпитног рада. У овом активном перманентном процесу, у току отслужења војног рока не стичу се само знања, већ се истовремено развијају и способности људи и формира војнички лик старешина и војника, те је важно водити рачуна о свим овим чињеницама и прилагођавати методе и облике наставног рада конкретним условима.

Из специфичности задатака Армије проистиче захтев да се војна знања стичу и проверавају у пракси живота, као и да се импровизују борбене ситуације. А борбена ситуација увек изискује двострану активност: сопствену и ону противника „непријатеља“. На основу удубљивања у стварну ситуацију савременог рата сопствене могућности и услове, као и могућности, намере и циљеве противника итд., постављају се наставни проблеми у чијем решавању учествују и старешине и војници функционално уједињени. Уколико задаци буду реалнији, тј. што приближнији стварности ратних и борбених прилика, утолико ће обука бити успешнија и ефикаснија. Стога би се могло говорити о *принципу реалности у настави* као једном од основних војно-дидактичких принципа.

За војну наставу, полазећи од циљева армије, карактеристично је и то да она мора обезбедити не само војно-стручну, него и морално-политичку изградњу људства. Рат није само физички судар противничких страна. Физичка сила није једина која у борби одлучује и долази до изражаја. Она се, практично, и не манифестује изоловано од духовне силе, морала, моралне снаге, борбености човека као једино свесног, субјективног фактора рата. Стога је војна настава, војна обука

увек усмерена на то да се код људства развије и стручна и морална страна личности војника и старешине. То је, уствари, јединствен и узајамно зависан процес мада се може једној или другој страни придавати већи значај, или боље рећи, у пракси наставе више радити на стручној него на морално-политичкој припреми. Такве праксе је било у војној обуци у прошлости. Међутим, данас се у свим армијама, може се рећи, придаје исти значај и војно-стручној и морално-политичкој припреми војске за рат. Уствари, и стручна обука утиче на морал појединца и јединице, као што и морал, морално-политичка свест појединаца утиче на њихово залагање у стручној обуци. Мајсторство у коришћењу и владању оружјем и техником, савременим методама борбених дејстава један је од важнијих фактора моралне чврстине војске. Исто тако ће војник сразмерно висини морално-политичке свести улагати напоре у обуци и борби. Савремени рат, дакле, захтева стручно способну и морално јаку личност старешине и војника. Из овога резултира један од основних и специфичних принципа и захтева у војној настави: јединство војно-стручне и морално-политичке изградње људства.

Кад је реч о изградњи морално-политичких квалитета војника, ту се, свакако, не мисли искључиво на наставу предвиђену плановима и програмима политичког васпитања као на једино средство и пут да се постављен захтев оствари. Напротив, поред тога, подразумева се да целокупна активност наставника и других васпитних фактора у процесу стручне обуке буде такође увек усмерена изградњи и стручно спремних и морално-политички свесних чланова армиског колектива.

Постоје и наставни облици којима није циљ само да се нешто научи већ и да се развију и испробају физичке снаге јединица и појединаца стављајући их у теже услове него што би објективно морали бити, приближне онима у рату. Специфичности постоје и у погледу локације наставе, времена, метеоролошких прилика и сл. о којима се води рачуна при извођењу обуке. Као што се борба води на свим теренима, дању и ноћу, по киши, снегу и сл., поставља се и захтев да се и настава изводи у сличним условима. Тежи се да у току наставе дођу до изражаја и делују сви ратни феномени изузевши губитке и страх, мада и страха понекад има и треба да буде у појединим наставним облицима и ситуацијама.

За војну обуку је карактеристичан и командни, наредбодавни елемент. Тежина војних задатака — а нарочито оних у рату који су везани са опасностима по живот и захтевају велика физичка и морална напрезања — захтева беспрекорну тачност и безусловно извршавање, што се регулише, поред осталог, и командовањем. Зато, и у условима мира обука није заснована на добровољности, нити само на личном нахођењу појединца. Она је и обавезна, а неизвршавање задатака обуке повлачи не само моралне већ и друге санкције. Наравно, уколико је мање потребе за санкцијама, утолико је боље — али и оне ипак долазе у обзир као крајња мера за обезбеђење успеха у васпитно-образовном процесу у војној обуци.

Специфичности војне наставе условљене су и саставом људства. У Армију долазе, кад је реч о војницима, физички и психички зрели људи. То је општа и заједничка чињеница која има значајан утицај на организовање и спровођење војне наставе и на целокупан васпитно-образовни рад у Армији. Армија је уствари одраз стасања мушкараца одређених годишта у опште-југословенским оквирима и карактерише се свом разноликошћу у националном, етничком, општекултурном, професионалном, језичком и др. погледу карактеристичном за наше становништво тога узраста и пола у целини. И не само Армија у целини, већ и свака јединица, у малом, претставља тај исти одраз. Ова чињеница доста компликује наставу и отежава спровођење у пракси општеважећих дидактичких начела. Наставу често треба прилагодити саставу учесника интелектуално грађаних од полуписмених до факултетски образованих. Овде је, свакако, тешко наћи одговарајући метод наставе и да рад буде дидактички правилно прилагођен квалитетима слушалаца.

У војној настави, у поређењу са другом, карактеристичан је однос наставника и слушаоца у процесу наставног рада. У развоју војне наставе не би се могло говорити о неким типичним фазама развоја односа наставника и слушалаца које би означавале квалитативне промене у њиховом односу у процесу наставе као што је случај код друге наставе. Ово ипак не значи да није било никаквих промена у том смислу. Развојем војне технике и војних наука, променама у карактеру рата као друштвеног феномена, вршене су и нужне промене и у начину извођења обуке па и у односу војник — наставник и наставно градиво. Те промене су се односиле више на унапређивање метода обуке, организацију наставе, ефикасност коришћења наставних средстава, а у вези с тим и на место и улогу наставника. Међутим, није било битних, квалитативних промена у односу наставник — војник, односно старешина — потчињени у процесу обуке. То је условљено чињеницом да је одувек онај ко обучава војнике у војно-стручном, па и другом смислу био и старешина (командни фактор), и руководиоца и наставник. Млађи је такође одувек био обавезан да безусловно извршава наређења претпостављеног уопште, па и у погледу наставе. Исто тако у процесу војне обуке постојала је перманентна обострана активност и сарадња наставника и слушалаца, што је значило остварење корелације у настави у савременом смислу речи. Управо, без овакве сарадње не би било могућно обучавати војне јединице, колективе као посебне индивидуалности и функционалне целине у којима су и старешине и војници нераздвојно везани и само тим јединством чине армију способном за функционисање у миру и рату. Међутим, кад је реч о међусобним односима војник — старешина било је промена у историји армија. Ти су односи зависили од карактера друштва, друштвених односа, степена културе и сл. У поштовању личности војника и правима старешине у односу на млађе, армије су еволуирале упоредо са развојем друштва, иако и данас у неким постоје физичке казне и прибегава се средствима физичке

принуде који убијају понос човека и одударачу од степена на коме се савремено друштво налази. Овакви анахронизми су потврда конзервативности друштвених односа и војне организације и знак заостајања иза потреба и тежњи друштвеног развоја.

Све специфичности о којима је било речи ни издалека не исцрпљују оно у чему се војна настава разликује од остале. Поред изнетих постоје и многе друге у погледу: организације наставе, наставних метода, наставних средстава, начина оцењивања, обима и начина самосталног рада војника, у погледу планова и програма итд. Њих је управо толико да би се, можда, пре могло говорити о посебној војној дидактици, него о специфичностима војне наставе. (Али за улажење у све те проблеме потребан би био дуг и студиозан рад.) Међутим, сагледавање специфичности веома је важно за све оне који се у армији баве наставничким послом. Уколико се о њима не би водило рачуна и у војној образовно-васпитној пракси шаблонски се користиле школска дидактика и педагогија, то би се штетно одразило на успех у настави. Јер, само конструктивна стваралачка примена тековина савремених педагошких наука на армиску обуку може дати добре резултате.

УЗ ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊИЦУ КПЈ

Др **ПАВЛЕ ГРЕГОРИЋ**

Потпретсједник Савезне народне скупштине

РАД ПАРТИЈЕ НА ПРИПРЕМИ ОРУЖАНОГ УСТАНКА У ХРВАТскоЈ

ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ У ХРВАТскоЈ УОЧИ ДРУГОГ СВЈЕТскоГ РАТА

У посљедњим годинама прије почетка Другог свјетског рата, у читавој Југославији водила се оштра борба између демократских народних снага и реакције. Прогресивне, демократске снаге окупљале су се око Комунистичке партије и разних полулегалних организација, које су у то вријеме ницале на читавом територију наше земље под њеним утицајем. Реакционарне снаге претстављали су краљевски двор, добар дио генералштаба краљевске војске и сви београдски режими, које су наизмјенично подупирале разне грађанске партије.

У Хрватској је Комунистичка партија окупљала напредне, антифашистичке снаге, настојећи организирати јединствени народни антифашистички фронт са циљем одбране земље од фашизма с једне, и против реакционарног апарата власти у Хрватској и политичког водства ХСС, које је у посљедњим предратним годинама све више скретало удесно, с друге стране.

Борбу за освајање хрватског грађанства и сељаштва које је било везано уз ХСС и његово водство отежавао је католички клер, предвођен загребачким Каптолом, који је као вјерни сљедбеник Ватикана водио огорчену борбу против Комунистичке партије и свесрдно подупирао профашистичку политику реакционарног дијела водства ХСС.¹⁾

Иако је у то вријеме доста нагло расло антифашистичко расположење народних маса свуда у Југославији, па и у Хрватској, велики дио хрватског сељаштва и грађанства још је увијек стајао под јаким утјецајем водства ХСС (свакако више због демократских традиција ХСС-а из ранијег доба дјеловања ове партије него ради политике коју је у то вријеме водио Мачек). Ово антифашистичко расположење које је све више јачало под утицајем политичке акције Комунистичке

¹ Своју клерофашистичку политику загребачки је Каптол проводио директно преко цркве, дјелујући на вјернике, и преко разних клерофашистичких организација као што су били „крижари“, „католичка акција“ и разне студентске клерикалне организације и др.

партије и опћег тешког стања у Југославији, подржавала су често локална, нижа, антифашистички расположена руководства ХСС-а у селима, мјестима и градовима. Оно је расло и међу српским становништвом у Хрватској, а нарочито код оног дијела гдје је био јачи утјецај СДС (самостално-демократске странке), јер су тамо наше партијске организације успјеле преко „Сељачког кола“ развити јаку антифашистичку пропаганду.

Формирање владе Цветковић — Мачек, а поготово приступање Југославије фашистичком Тројном пакту, све је више удаљавало хрватске масе од водства ХСС, али је Мачек ипак још увијек имао доста јак утјецај на добар дио хрватског становништва и међу грађанством и међу сељаштвом.

Искоришћавајући реакционарну политику београдских велико-српских режима, а у првом реду политику националног угњетавања, у Хрватској се посљедњих година прије рата почео ширити утјецај франковаца, који су, потпомогнути извана (нарочито од Мусолинијеве Италије), развили јаку, сепаратистичко-шовинистичку и фашистичку пропаганду у првом реду у градовима и већим мјестима у Хрватској, али исто тако и по селима. Нарочито упорно су франковци проводили своју агитацију на Загребачком свеучилишту.

У оваквој политичкој ситуацији рад Комунистичке партије у масама био је од пресудне важности, имајући у виду претстојећу опасност од фашизма.

У циљу окупљања широких народних маса у антифашистички фронт КПХ је у предратним годинама развила свестрану и живу акцију. Јединствен народни антифашистички фронт требало је да обухвати све демократске напредне снаге у земљи укључивши и тадашњи блок удружене опозиције. Међутим, политичка водства грађанских странака које су улазиле у блок удружене опозиције, готово сва без изузетка одбијала су било какву сарадњу са радничким покретом.

Зато је Комунистичка партија свуда у Југославији, па и у Хрватској, у својој акцији око формирања јединственог народног антифашистичког фронта пошла у првом реду одоздо. Требало је свакако придобити за народни фронт што више хрватског сељаштва и грађанства (који су још стајали под утјецајем водства ХСС). КПХ је ради тога посветила нарочиту пажњу усменој и писменој пропаганди, у првом реду у хрватским селима.²⁾ Партијске организације и поједини комунисти повезали су се зато са тим, локалним руководиоцима ХСС-а од којих су многи све више негодовали против политике водства ХСС и Мачека који су све отвореније скретали на линију фашизма.

Исто је тако Комунистичка партија радила и међу српским становништвом. У српским селима она је успјешно дјеловала преко

² У циљу што јачег утјецаја на хрватско сељаштво КПХ је организовала издавање једног фронтовског листа за сељаке („Сељачка мисао“). „Сељачка мисао“ је одиграла у предратним годинама знатну улогу у окупљању хрватског сељаштва у антифашистички фронт.

„Селачког кола“, у којем је врло јака партијска фракција била руковођена директно од ЦК КПХ.

У циљу развијања што живље усмене и писмене пропаганде, иницијативом Комунистичке партије у посљедњим годинама прије почетка рата излазио је у Загребу читав низ листова као, на примјер, „Преглед“, „Одјек“, „Израз“, „Наше новине“ и други. Сви ти листови заступали су напредне идеје и били су оријентисани отворено антифашистички, па су одиграли крупну улогу у ширењу антифашистичког расположења у Хрватској. Ти су листови били стално плијењени од цензуре и забрањивани од полицијских власти.

Да би се осигурало стално, несметано (уколико је то било могућно) излажење једног фронтског листа, који не би био подвргнут сталном ометању цензуре и забранама полиције, ЦК КПХ покренуо је почетком 1940 год. илегалан лист широкофронтског и антифашистичког значаја „Политички вјесник“ (касније „Вјесник радног народа“).³

У истом циљу КПХ је оформила већи број легалних и полулегалних организација, студентских удружења, културно-просвјетних и школских група, у којима су се окупљали напредни антифашистички елементи.

Како је Комунистичка партија била илегална и жестоко прогањана од владајућих режима, показала се потреба формирања једне легалне радничке партије са циљем да се око ње окупљају напредни демократски елементи у цијелој земљи. Зато је још 1935 год. формиран у Загребу Иницијативни одбор „Странке радног народа“ и одмах послје тога у краћим или дужим временским периодима (појавио се у Хрватској велики број локалних иницијативних одбора у градовима, мјестима и у већим селима). Ти су се одбори повезивали са исто таквим одборима у другим крајевима Југославије.

У годинама непосредно прије рата одржавало се стотине разних састанака активиста, чланова локалних иницијативних одбора, одржан је велик број конференција по читавој Хрватској. Свуда се ширила легална и полулегална штампа, разни листови, брошуре и леци којима су се позивале масе радног народа у Хрватској да формирају широк антифашистички народни фронт.

Тим акцијама придружили су се и масовни штрајкови у којима је само у години 1939 и 1940 судјеловало у Хрватској око 100.000 радника и намјештеника.

Такве политичке прилике владале су у Хрватској непосредно прије напада њемачке и талијанске војске на Југославију

³ „Вјесник радног народа“, који је излазио илегално и био штампан у техници ЦК КПХ у Загребу и прештампаван у већем броју партијских техника у унутрашњости, брзо се распространио, био је много тражен и постао убрзо врло популаран и у граду и на селу. Тај је лист одиграо огромну улогу у популаризацији антифашистичког покрета, откривао је назадњачку улогу Мачека и водства ХСС, као и клерофашистичку улогу загребачког Каптола, па је тако много помогао брзом јачању и ширењу антифашистичког расположења у Хрватској.

ПРВЕ ОРГАНИЗАЦИОНЕ МЈЕРЕ ПОСЛИЈЕ ОКУПАЦИЈЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

Упадањем њемачке и италијанске војске у нашу земљу, потпуним расулом југослаvensке краљевске војске, пред нашу Партију се поставио задатак организирања ослободилачке борбе народа Југославије против фашистичких окупатора и њихових домаћих слугу.

КПЈ је још у вријеме када се појавила први пута фашистичка опасност у Европи стала на становиште одбране земље од фашизма, па је с тим у вези још 1938 године издала директиву члановима КП и СКОЈ-а да уче руковати оружјем и да се упознају са војном вјештином. Исто је тако ЦК КПЈ донио директиву за рад на освајању позиција Комунистичке партије у Југословенској војсци. Тако је у Хрватској наша Партија већ прије почетка рата имала везе са неким војним гарнизонима по градовима у првом реду у Загребу.

Неколико дана прије уласка њемачких трупа у Загреб, ЦК КПЈ (који се тада налазио у Загребу) на заједничкој сједници са ЦК КПХ донио је одлуку, да се у Штаб IV армије упути делегација са захтјевом да се радницима Загреба изда оружје за борбу против усташа и за отпор против Њемаца, који су се у то вријеме приближавали граду. Иако је успјела доћи у контакт са командантом IV армије, делегација није добила тражено оружје.

11 априла 1941 одржан је састанак ЦК КПЈ и ЦК КПХ под руководством друга Тита. На том састанку било је закључено да Партија треба пријећи на припрему оружаног устанка сакупљањем оружја, муниције, санитетског и другог материјала. На том састанку донесен је закључак да комунисти и симпатизери наше Партије, а у првом реду скојевци, формирају групе које се морају вјежбати у руковању оружјем. Исто је тако ријешено да се у те групе по могућности привуку војна лица, а прије свега официри за које се зна да су незадовољни издајом војног руководства или су од раније познати антифашисти. Друг Тито је на том састанку изричито нагласио да треба појачати партијске комитете, како би се они што више осамосталили у случају да дође до такве ситуације у којој би на дуље вријеме биле прекинуте везе са ЦК.

Већ сљедећег дана, 12 априла, одржан је проширени састанак ЦК КПХ којим је опет руководио друг Тито. На том састанку друг Тито је дао кратко објашњење постојеће ситуације, упознао чланове ЦК КПХ са закључцима донесеним дан раније и предложио да ЦК КПХ изда народима Хрватске проглас у вези са окупацијом земље од стране фашистичке војске.

Тих дана формиран је при ЦК КПХ Војни комитет са задатком да организира све припреме за оружани устанак на територију Хрватске.

У то вријеме партијска организација у Хрватској је била релативно малобројна (нешто мање од 4.000 чланова Партије обухваћених у неких 900 основних организација). В. Бакарић у свом извјештају

на II Конгресу КПХ наводи да је КП у Хрватској у то вријеме обухватала разним организационим формама, као што је СКОЈ, у групама унутар Странке радног народа и УРСС-а,⁴⁾ у разним читалачким групама, у Народној помоћи и сличним организацијама велик број радних људи.⁵⁾ У УРСС-у је 1940 године било организовано око 50.000 радника у Хрватској.

То су биле углавном снаге на које се одмах послѣје окупације земље непосредно ослањала Комунистичка партија Хрватске у припремама оружаног устанка.

Партија у Хрватској била је добро организирана. Окружни и котарски комитети у већем дијелу Хрватске били су у то вријеме прилично добро повезани, што је омогућивало релативно добру и брзу везу са ЦК КПХ који се тада налазио у Загребу.

Већ неколико дана послѣје састанка од 12 априла ЦК КПЈ издао је у Загребу проглас народима Југославије, у коме је објаснио ситуацију у којој се тада налазила наша земља и позвао народе Југославије на организовање отпора.

Кратко вријеме иза тога издао је и ЦК КПХ проглас хрватском и српском народу у Хрватској позивајући њих и остале народе у Хрватској да се збију у заједничкој борби против окупатора и њихових слугу.

Сви партијски комитети у Хрватској били су упознати са рјешењем ЦК КПЈ и ЦК КПХ донесеним 11 и 12 априла у Загребу. Већ током априла и маја почеле су се формирати прве ударне групе у Загребу, Сиску, Сплиту, Карловцу, Броду и другим градовима у Хрватској. Већ у то вријеме отпочињу и диверзантске акције и саботаже у разним крајевима Хрватске. У мјесецу мају ЦК КПХ донио је одлуку да се неки чланови ЦК упуте у разне крајеве Хрватске са задатком да заједно са партијским комитетима на терену изврше све потребне припреме за устанак. Тако се већ концем маја и почетком јуна 1941 упутио становит број чланова ЦК у Лику, Банију, Кордун, Славонију и Бјеловарски округ. Остали крајеви Хрватске као Хрватско Загорје, Жумберак, Покупље и непосредна околица Загреб били су у погледу припремања устанка везани уз сам ЦК КПХ и Војни комитет при ЦК који су се у то вријеме налазили у Загребу.

⁴ Комунистичка партија у Хрватској и УРСС водили су још прије рата сталну борбу са Хрватским радничким савезом (ХРС) који је формирало водство ХСС са циљем цијепања радничког покрета у Хрватској. У крилу ове организације, потпомогнуте од Мачека, развила се Сељачка заштита (Мачекова гарда), отворена франковачко-фашистичка творевина из које су се одмах по доласку Павелића у Загреб регрутирале познате усташе-кољачи. —

⁵ Загребачка партијска организација била је много ослабљена хапшењем комуниста и антифашиста у ноћи од 31 марта на 1 април. Међу ухапшенима налазио се већи број истакнутих партијских и синдикалних функционера.

СИТУАЦИЈА У ХРВАТскоЈ ПОСЛИЈЕ ОКУПАЦИЈЕ

Формирање НДХ и владе Павелића убрзо последије окупације Југославије, створило је код једног дијела хрватског грађанства и сељаштва илузију да ће хрватски народ у НДХ коначно добити своје национално задовољење. Али кратко вријеме иза тога, а поготову када су почела звјерска прогањања Срба, када је отпочела масовна мобилизација младих људи за рад у Њемачкој, када су се почеле извозити у Њемачку велике количине хране и када је било јасно да је Павелићева влада „уступила“ Мусолинијевој Италији добар дио Хрватског Приморја и већи дио Далмације, брзо су се отријезнили многи од оних који су у првим данима окупације везали уз сателитску творевину НДХ неке илузије о слободној хрватској држави.

Позив Мачека на лојалну сарадњу са Павелићем унио је још већу забуну у хрватске масе. Као резултат свега тога код већег дијела хрватског становништва, а у првом реду код присташа ХСС, појавио се став ишчекивања и колебања.

То су били углавном разлози ради којих се у почетку Хрвати нису масовно одазвали позиву Комунистичке партије на отпор против окупатора. Пред КПХ се зато поставио задатак да отргне хрватске масе од утјецаја Мачека и осталог реакционарног водства ХСС, да увјери хрватско грађанство и сељаштво да је борба против окупатора и његових помагача једини услов за ослобођење и хрватског народа као и свих народа Југославије.

Али ни Срби у Хрватској нису сви испочетка једнако реагирани на позив Комунистичке партије на отпор. То је поготово било у оним крајевима у којима одмах у почетку рата није дошло до масовног прогањања и убијања српског становништва.

Иако су одмах од почетка усташке власти почеле са хапшењима, прогонима и убијањима комуниста, њихов поступак према комунистима није био свуда једнак. Било је котарских области у Хрватској у којима комунисти нису били хапшени. Негдје су их хапсили и након кратког времена пуштали на слободу. Један од разлога таквих различитих поступака према комунистима била је свакако слабост усташког режима ради релативно малог броја организованих усташа у унутрашњости. Зато се Павелићев режим у многим крајевима морао ослањати на присташе ХСС. Док се мали дио присташа ХСС прихватио одговорних функција (логорници, таборници) и врло се брзо стопио са усташким кољачима, један дио ХСС-оваца који се примио таквих дужности често је штитио српско становништво од усташких прогона. У таквим случајевима и однос према комунистима био је блажи. Али то је трајало врло кратко вријеме.

Унутарња слабост и непопуларност НДХ у хрватском народу показала се и код формирања домобранских јединица, које су заправо требале претстављати регуларну војску НДХ. Форсирана мобилизација младих Хрвата у домобранство успиједила је одмах последије устанка у Босни, Лици и Кордуну. Показало се врло брзо да се хрватске масе не желе борити за Павелића. Хрвати који су били позвани

ALI TEK 1943 GOD.

у војску масовно су избјегавали мобилизацију, а уколико су се и одазвали велики дио је бјежао из касарни чим је дознао да га упућују на фронт. И овдје је наша Партија живо радила на објашњавању домобранима, лецима и другим писаним материјалом као и усменом пропагандом, да борба за НДХ значи борбу за окупатора и издају домовине, те их је позивала да се предају партизанима. Павелић је покушао појачати домобранство упућивањем у јединице становитог броја усташа на официрска и подофицирска мјеста, али је и та мјера само дјелимично успјела. Домобрани су све мање били заштитници НДХ, а постајали су све више снабдјевачи оружјем и муницијом партизанских јединица против којих су се требали борити.

За политичке прилике које су владале у Хрватској последије формирања НДХ карактеристична је појава четника, која се, углавном, поклапа временски са доласком усташких банди у српске крајеве и са масовним прогањањем српског становништва. Четнички је покрет у Хрватској имао своју традицију од прије рата. Он је свакако био везан више уз оне крајеве у којима је међу Србима превладавао утјецај Радикалне партије односно ЈРЗ. Одатле је и разумљиво да су се четници појавили углавном у сјеверној Далмацији и Лици, док напријер у Славонији није уопће дошло до неких озбиљнијих појава четника.

У крајевима које је окупирали талијанска војска, команда окупационих трупа почела је међу Србима водити смишљену политику објашњавајући да ће талијанска војска штитити Србе од усташких злочинаца, и да зато Срби не треба да се боре заједно са комунистима против талијанске војске, већ да јој свуда излазе усусрет. Овакову политику талијанске војне команде у Хрватској помагали су издашно четници у Лици и Далмацији. Тако је дошло до познатог „Отрићког споразума“ између четника и талијанске војске, по којем је становништво Лике и сјеверне Далмације требало да слободно пропушта талијанске трупе у тим крајевима.

На овакову политику талијанске војне команде одговорила је КПХ одлучном пропагандом међу српским становништвом у Лици и Далмацији. Партија је објашњавала српском становништву да је, успркос свих прогона и страховитог злостављања српског становништва од стране усташа, главни непријатељ Срба, као и свих народа Југославије, фашистички окупатор и да се борба против усташа може водити једино заједничком борбом свих народа Југославије, а у Хрватској у првом реду заједничком борбом Срба и Хрвата, против фашистичког окупатора и његових домаћих плаћеника. Зато су партизани у Лици водили енергично борбу против италијанске окупаторске војске и усташа, а касније и против четника.

ПОЧЕТАК ОРУЖАНОГ УСТАНКА

Према директивама ЦК КПХ партијске су организације још у априлу почеле са прикупљањем оружја и осталог ратног материјала. Већ у априлу и мају формирале су се мање ударне групе за вр-

шење разних диверзија и саботажа. Тим акцијама и припремама за формирање првих ударних група руководили су у неким крајевима Хрватске посебни војни комитети, односно, војне комисије при партијским комитетима, док су у неким другим крајевима (напримјер у Лици и Славонији) свим тим акцијама руководили сами партијски комитети.

Код формирања првих ударних група играла је највећу улогу наша омладина, у првом реду чланови СКОЈ-а и млади симпатизери. Зато су прве групе оружаних бораца биле углавном формиране у градовима, гдје је радничка класа најбоље организирана и гдје је утјецај Партије био најјачи. Такве су се ударне групе појавиле у Загребу, Сплиту, Карловцу, Сиску и у неким другим градовима Хрватске.

У исто вријеме док се припремао оружани устанак, стално су се одржавале окружне и котарске партијске конференције, јачали су комитети, а партијске организације бројчано су све више расле. Прилив у Партију био је знатан, поготову омладине. Партијски рад није ни за час застао. Комунисти су стигли свуда да воде акције: у творницама, радионицама и школама, на жељезници, у граду и на селу. Свуда се објашњавала потреба оружане борбе против окупатора и њихових домаћих слугу.

Сви партиски комитети добили су задатак да што прије организују власти технике (уколико их већ нису имали) ради умножавања материјала који је долазио из центра. На тај начин било је омогућено да сваки проглас ЦК КПЈ и сваки проглас ЦК КПХ као и сав остали штампани материјал преко партијских веза, које су готово без прекида функционирале читаво вријеме НОБ са свим крајевима, стигне у сједиште покрајинских, окружних и котарских комитета, гдје су били даље прештамповани и растурани.

Када је 22 јуна Хитлерова Њемачка напала Совјетски Савез, ЦК КПХ издао је проглас у коме је позвао народе Хрватске на устанак. 4 јула ЦК КПЈ позвао је прогласом све народе Југославије на оружани устанак. Оба прогласа била су умножена у врло великом броју примјерака у читавој Хрватској. Међутим, масован народни устанак, који је требало да се распламса послје тих позива, у Хрватској није услиједио, како је већ речено, ради колебања доброг дјела хрватског грађанства и сељаштва. До устанка је дошло само у оним крајевима у Хрватској у којима компактно живи српско становништво а и то само ондје гдје су најприје почели масовни прогони Срба и гдје су злостављања била најсуровија. Тако је дошло до устанка у Лапцу и околици у Лици, у Буковици у сјеверној Далмацији, у многим мјестима Кордуна и Баније.

Ослободилачки покрет у Хрватској развијао се у првој години рата полагано, обухватајући све више и све шире масе становништва, у првом реду српског. Много касније, тек у 1942 години, су ослободилачком покрету масовно приступили и Хрвати. У свом реферату на II Конгресу КПХ друг В. Бакарић дао је оцјену прве године ослободилачке борбе у Хрватској. Говорећи о томе он је рекао: „Први су организатори устанка на позив Партије њени кадрови, а нарочито

они из градова. Они кроз цијело вријеме остају заиста најдрагоцјенији кадрови до краја... Ови партијски кадрови су на својим леђима изнијели све тешкоће у развоју устанка.

Сву тежину устанка у ширину изнијели су прве године на својим леђима Срби у Хрватској. Код њих се устанак најбрже распламсава и под утјецајем Партије они су дали дивне примјере борбености, самопожртвовања, а и диван допринос стварања братства међу нашим народима.“

Спор темпо развитка устанка у Хрватској у чисто хрватским крајевима јасно је показао да је утјецај Мачека и политичког водства ХСС на грађанске и сељачке масе био у то вријеме још доста јак успркос разочарањима које је доживјело становништво Хрватске већ у првим мјесецима опстанка НДХ. Још увијек се колебало и чекало.

КПЈ није у години 1941 успјела одвојити хрватске масе од Мачека и његовог става ишчекивања. Зато је још енергичније настављен рад Комунистичке партије за одвајање хрватских маса од Мачека и осталог водства ХСС. Почео је још живљи рад одоздо који се углавном сводио на агитацију и пропаганду међу појединим члановима ХСС, а нарочито међу члановима нижих, локалних руководстава ХСС у селима и мањим мјестима. Разговори су се водили и са читавим низом истакнутих политичких радника ХСС-а који се нису слагали са политиком свог водства и Мачека. ЦК КПХ позвао је једним летком пристаће ХСС у борбу против окупатора и усташа.

Резултати оваковог рада брзо су се показали: хрватска села почела су примати партизанске јединице на конак, доносили им храну и други материјал, снабдјевати оружјем и муницијом. Симпатије за оружану борбу против окупатора и усташа расле су све више, а временом све бројнија била су приступања присташа ХСС партизанским јединицама.

Тако је оружани устанак у Хрватској већ у другој години рата постао масовна појава. Он се у години 1942 проширио на цијелу Хрватску.

КРАТАК ПРЕГЛЕД РАЗВИТКА НОБ У ПОЈЕДИНИМ ПОКРАЈИНАМА ХРВАТСКЕ

Лика. Брз развитак Народноослободилачке борбе у Лици био је условљен добром и бројном партијском организацијом, добром везом међу партијским комитетима и прилично јаком организацијом СКОЈ-а. Још прије рата Лика је имала свој окружни комитет и готово у свим котарима котарске комитете.

Партија је још од прије рата имала доста јак утјецај на нека локална, нижа руководства ХСС-а, што је у даљем развоју НОБ било од прилично великог значаја за мобилизацију хрватских народних маса у партизанске јединице.

Одмах по доласку Павелића на власт појавили су се по селима и мјестима тзв. логори у којима су се утабориле усташе и одакле су спремале нападаје на српска села.

Већ у јулу 1941 под утјецајем Партије становништво појединих српских села диже се против усташких злостављања, ликвидира усташке логоре и наоружава се. Тако је дошло и до устанка у Лапцу одакле се под руководством Партије оружана борба даље ширила.

Правилан став Партије омогућио је брзу ликвидацију „Отрићког споразума“. Формирањем првог партизанског личког одреда „Велебит“ који напада талијанске трупе, онемогућена је талијанско-четничка политика која се сводила на то да не треба нападати Талијане него само усташе.

Велик значај за јачање братства и јединства српског и хрватског народа имао је долазак у јесен 1941 у Лику наоружане партизанске јединице из Далмације која се састојала од око 100 бораца Хрвата. *L. Srba*

Правилном политиком партијског руководства последице устанка у Лапцу шири се ослобођени териториј који већ у 1941 години обухвата добар дио Лике, котар Војнић и Слуњ на Кордуну и Дрежницу у Горском Котару.

Долазак ЦК КПХ на ослобођени териториј, а исто тако боравак Главног штаба Хрватске на ослобођеном територију, много је допринио даљњем развоју ослободилачке борбе у тим крајевима.

Банија и Кордун. Сисак као индустријски град имао је још прије рата добру партијску и омладинску организацију. У читавом округу, који је обухватао котаре Сисак, Петрињу, Суњу и Костајницу, постојали су котарски комитети са прилично добром мрежом партијских организација од којих су неке биле и на селу.

Окружни комитет одмах последице слома југославенске краљевске војске приступа организацији сакупљања ратног материјала и већ кроз неколико дана је у посједу преко 30 пушака, 2 митраљеза и прилично велике количине муниције.

Техника Окружног комитета израдила је у првим мјесецима неколико десетина хиљада летака, међу њима и летке на њемачком језику за њемачке војнике.

На дан напада Хитлерове Њемачке на Совјетски Савез, Окружни комитет сазива састанак на кому рјешава да се мобилизирају сви чланови Партије ОК Сисак и већ сљедећег дана 23 јуна тај први одред од неких (30) наоружаних бораца-радника из сисачких творница и подuzeћа и младих интелектуалаца врши прву диверзију на железничкој прузи Загреб — Сисак. Разним акцијама на усташка упоришта и усташке страже овај први одред брзо расте; у септембру он је знатно ојачан и креће у шуму Шамарицу гдје се састаје са Банијским партизанским одредом који је био већ раније формиран. Истог мјесеца ова два одреда спајају се у Први банијски партизански одред, који је већ тада извршио читав низ већих и мањих акција.

На Кордуну, чији је ОК обухватао котаре Глина, Вргин Мост, Војнић, Слуњ и Карловац, град доста јаке индустрије, развила се снажна партијска организација која је већ у почетку рата имала око 600 чланова и знатан број чланова СКОЈ-а.

HOVE SUTO ARCIJE

NIJE TAČNO

Већ у априлу 1941 организиран је Војно-оперативни комитет, војно-оперативно руководство, са задатком припреме оружаног устанка на сектору Кордун, Горски Котар и котар Глина на Банији. Одмах последице слома старе Југославије, Партија свуда организира прикупљање оружја и муниције, формирање ударних група, одржавање војних курсева. Комунисти у исто вријеме воде широку пропаганду међу талијанским војницима у њиховим гарнизонима у Вргин-Мосту и Топуском. Одмах последице успостављања своје власти, усташе почињу са масовним прогонима и убијањем српског становништва, које се склања у збјегове. На појединим мјестима сељаци се дижу против усташких упоришта бранећи голи живот. Партија одмах у почетку подузима кораке за мобилизацију снага настојећи да наоружа групе сељака који су спремни да се боре против усташа.

Тако је одмах у првим мјесецима рата дошло до формирања неколико група српских сељака који су, предвођени комунистима, нападали поједине усташке страже, мање жандармеријске станице и тако долазили до оружја.

19 VII одржана је окружна конференција у шуми Абес у присуству секретара ЦК КПХ Раде Кончара. На тој конференцији донесена је одлука да се одмах почне са оружаном акцијама.

Већ 27 јула прва партизанска јединица на Кордуну врши напад на пошту у Тушиловићу. Она је наоружана пушкама донетим из Карловца. Последице успјешних акција које омогућују нагли пораст ове оружане групе, она се повлачи на Дебелу Косу гдје се организира партизански одред. Некако у то вријеме на Кордун долазе бивши доброволци Шпањолског рата које је тамо упутио ЦК КПХ са задатком да организирају оружани устанак. Врло брзо развија се читав низ нових ударних јединица углавном од српског становништва које се склања у шуме од усташких прогона. Напад на село Бовић омогућује истеривање усташа не само из тог села него и из околице, тако да је кроз кратко вријеме тај крај био слободан. Исто је тако дошло до чишћења терена од усташа у селу Кирин.

Усташке власти јаким снагама нападају ослобођени крај око села Бовића одакле су се устаничке снаге морале повући. Ради тога долази до привремене деморализације, чак и међу члановима појединих котарских комитета, па и до напуштања оружаних јединица.

Ипак, под утјецајем Комунистичке партије устанак се и даље ширио, углавном по српским селима. Већ у јесен 1941 налази се на територију Кордуна некад мањи некад већи број наоружаних група (на Дебелој Коси, затим једна у Кестеновцу, у Петровој Гори, Широкој Ријечи, Перни и другим дијеловима Кордуна).

У јесен формира се команда кордунашког одреда, а кратко вријеме иза тога, по наређењу Врховног штаба, формиран је на територију Кордуна у селу Вучковић Главни штаб Хрватске.

Народноослободилачки покрет у то вријеме повезује се са оним у Лици и Горском Котару. Ослобођени териториј све се више шири и повезује са ослобођеним територијем у Лици. Тако још у 1941 на-

стаје први ослобођени териториј у Хрватској који остаје стално слободан до краја рата.

Хрватско Приморје и Горски Котар. У Хрватском Приморју, већ у првим мјесецима рата, партијска организација је прешла на припремање устанка. Послије напада Њемачке на Совјетски Савез, Партија се оријентирала на пропаганду у циљу организирања оружаног устанка, али у партијском руководству Хрватског Приморја није било јединственог става у погледу организације борбених јединица. Зато се и ослободилачки покрет развијао доста спорим темпом у том крају.

Широке масе становништва биле су под доста јаким утјецајем наше Партије, па су услови за развитак ослободилачке борбе били знатно повољнији овдје него у којем другом чисто хрватском крају (осим Далмације).

Формирање борбених група одвијало се у Хрватском Приморју на посебан начин. Тамо су се почели формирати логори. Логори су били поједина заштићена мјеста недалеко Сушака или којег мањег града или мјеста у Хрватском Приморју, куда су се у првом реду повлачили компромитирани чланови Партије. Касније су тамо долазили и остали чланови Партије и СКОЈ-а. Тако је у јулу 1941 дошло до формирања логора на Тухобићу (близу Сушака) који је организирана партијска организација Сушака. Некако у исто вријеме организиран је и логор на Вишевици, који су организирали комунисти из Брибира. Ситуација је утолико била отежана што су се ти логори морали сами издржавати, дакле, доносити храну, јер су били на запуштеним мјестима без становништва. Из тих упоришта оружани комунисти почели су вршити своје прве акције, разне диверзије и саботаже, а када су групе ојачале, почели су са нападима на усташке страже и упоришта.

У новембру је формиран и трећи логор, на Билу, изнад села Леденице. Тако су већ крајем 1941 постојала три партизанска логора са 150 бораца, организираних у двије чете и један самосталан вод.

У јесен 1941 приморски партизани повезали су се са партизанским снагама у Горском Котару. Доласком добровољаца из Шпаније, који су упућени за војне руководиоце оружаних група у Горском Котару, почеле су у тим крајевима нагло расти партизанске јединице. Оне су концем 1941 и почетком 1942 развиле своје акције нападањем и ликвидирањем појединих усташких гнијезда, рушењем жељезничке пруге и др.

Повезивање приморских партизанских јединица са онима у Горском Котару, а преко њих са ослободилачким покретом у Лици, устанак се нагло ширио, да би се нарочито развио 1943 године када је дошло до слома Мусолинијевог режима у Италији.

Далмација. У Далмацији, у којој је утјецај Комунистичке партије на широке масе радног народа био без сумње најјачи од свих покрајина Хрватске, ПК већ у априлу 1941 доноси одлуку да сви комунисти иду у војску ради одбране земље од окупатора. Послије расула југославенске краљевске војске ПК организира сакупљање оружја и муниције и кратко вријеме последије окупације земље партијске организације располажу са 2.000 пушака, преко 100 пушкомитраљеза,

BRavo великом количином ручних бомби, метака, револвера и једном радиостаницом. Партијска организација је у то вријеме имала преко 1.300 чланова, распоређених у око 200 партијских организација широм читаве Далмације и отока.

Комунистичка партија у Далмацији претстављала је према тому огромну снагу. Али, ту снагу, као и расположење народних маса, партијско руководство није у пуној мјери искористило за дизање народног устанка у првим мјесецима рата.

Партија у Далмацији формира код комитета војне комисије са задатком припремања устанка. Већ у мају појављују се три ударне групе са преко 50 добро наоружаних бораца, а у Сплиту одред од 60 бораца. 18 маја почињу прве акције. У јуну се акције настављају, режу се телеграфске жице и стубови, руши се жељезничка пруга и др. У љето су формиране у Макарској три ударне групе са око 40 наоружаних чланова КП. У то вријеме нагло се повећава број наоружаних група широм цијеле Далмације и далматинских отока.

У јулу 1941 ЦК КПХ поставља пред ПК задатак бржег и енергичнијег дизања устанка и повезивања Партије са масама. Партија у Далмацији реагира на овај позив ЦК формирањем бројних нових ударних група и већих партизанских јединица, али до већих масовних акција не долази.

27 јула избија у Буковици у сјеверној Далмацији устанак Срба против усташких власти. Устанак је брзо обухватио српска села, али партијско руководство није успјело да руководи тим устанком, да омогући његово ширење, па је интригама четничког вође Ђуића устанак завршио неуспјехом.

Секретар ЦК КПХ Раде Кончар даје овакову карактеристику стања у Далмацији у октобру 1941: „Положај партизанских организација у читавој Далмацији је прилично слаб, а нарочито у покрајини. ПК не обилази и не контролира рад као што ни не даје подршке партизанским организацијама у покрајинама.“

AVELIZI
CRPESKA Август 1941, по упутама ЦК КПХ, у Далмацији се прешло у врло кратко вријеме (свега неколико дана) на организирање неколико партизанских одреда са задатком да буду упућени према сјеверу. Иако се успјело врло брзо организирати те одреде, што је свакако значило огроман утједај Комунистичке партије међу становништвом (један од тих одреда, Rogozничко-примоштенски, био је формиран готово од самих сељака), они су сви без изузетка тешко страдали и били распршени зато што су пролазили неприпремљеним тереном и што су били формиран и брзу руку, без доброг војног и политичког руководства.

У јесен ЦК КПХ доноси одлуку да се партијско руководство у Далмацији чврсто повеже са партијским јединицама на терену, да их стално обилази и контролира њихов рад на дизању устанка. Само неколико мјесеци послије тога ослободилачки покрет нагло се распламсао и већ у 1942 захватио читаву Далмацију. У трећој години рата Далмација је са својих преко 60.000 наоружаних бораца постала покрајина која је по броју бораца у читавој Југославији дошла на прво мјесто.

И КОЈЕ ВРЕМЕ ?

Славонија. У Славонији, гдје има доста српског становништва које је у појединим котарима (Пакрац, Грубишно Поље) у компактном саставу, није дошло до брзог масовног устанка као што је то било у Лици, Кордуну или Банији. Један од узрока била је свакако чињеница да усташе у тој покрајини у прво вријеме нису почеле са масовним прогањањима српског становништва. Свакако је разлог и то што партијска организација није довољно енергично користила негодовање српских села против пљачки које су врло рано почеле, а које су тек после прешле у отворене масовне прогоне и убијање српског становништва. Један од недостатака у организацији оружаног устанка у Славонији било је свакако неповезивање у првим мјесецима рата са организацијом у Слав. Броду која је била једна од најбољих у Славонији (имала је добру партијску мрежу у котару и већ првих дана рата сакупила стотине пушака, веће количине муниције, војничких униформи и другог ратног материјала) и која је одмах након напада Њемачке на Совјетски Савез формирала неколико ударних група и почела са акцијама још у јуну.

Како у Славонији, осим у неколико котара, није била развијена партијска организација у тој мјери да би могла развити широку акцију за оружани устанак и како је већина становништва у Славонији хрватска, која је углавном била под доста јаким утјецајем Мачека и осталог водства ХСС, окружни и котарски комитети прешли су енергично на формирање нових партијских организација, на њихово јачање и међусобно повезивање. Ипак већ у јесен долази до организовања првих наоружаних група и првих акција на терену. Веза Партије са локалним руководством ХСС-а, на многим мјестима и са појединим руководећим људима из ХСС који су били оријентирани антифашистички, омогућила је бржи развој партизанских оружаних група, али тек у другој години рата.

У 1941 години све партизанске јединице које су вршиле разне акције у Славонији биле су у почетку састављене без изузетка од самих чланова Партије, СКОЈ-а и по којег симпатизера Партије. Тек касније у јесен ове јединице окупљају већи број сељака — Срба који се у то вријеме већ склањају у шуме услјед дивљих прогона усташа.

Устанички покрет ширио се у првој години рата углавном у оним крајевима у Славонији гдје је била јача партијска организација. Концем 1941 године, 23 децембра, одржана је војно-политичка конференција за Славонију на којој је донесен закључак да се формирају три чете са заједничким штабом и са секторима оперирања у подручју Псуња, Папука и Мославине. На тој конференцији формиран је војни штаб за руковођење ослободилачком борбом у Славонији. У то вријеме повезала се партијска јединица из Слав. Брода са партизанима на Папуку формирајући засебну јединицу (одред) „Папук — Крндија“, која је изводила акције на терену Вировитице, Слатине и Пожеге. У то вријеме формиран је и Чазманско-гарешнички одред који је вршио акције на терену Гарешнице, Чазме и Бјеловара.

На почетку 1942 ослободилачки покрет у Славонији већ је толико ојачао да су акције појединих оружаних група из Славоније досезале до села котара Бјеловар.

Треба свакако споменути да су за јачање оружаних јединица и њихову борбену спремност били заслужни добровољци из Шпаније које је ЦК КПХ упутио у Славонију.

Од великог значаја за славонске партизанске јединице био је и долазак на територију Славоније банијске пролетерске чете, а нешто касније и босанских пролетера, чија је заслуга за бржи развитац устанка у Славонији у другој години рата.

Треба истаћи да је терен Славоније био за окупатора од посебне важности јер њоме пролази главна магистрала коју је окупатор не-обично добро чувао. Зато је свака акција на прузи или близу ње изазвала увијек упућивање јачих непријатељских јединица, што је партизанима знатно отежавало маневрирање.

Године 1942 распламсао се ослободилачки покрет широм Славоније; у партизанске јединице притицао је све већи број бораца — Хрвата захваљујући појачаном раду међу хрватским становништвом.

Правилна национална политика, која је била врло важна у овом крају у којем, осим Срба и Хрвата, живе знатне скупине националних мањина Чеха, Словака, Мађара и Њемаца, показала се у формирању чехословачке бригаде, мађарског батаљона „Шандор Петефи“ и њемачке чете „Tellman“.

ОК Бјеловар. Рејон ОК Бјеловар обухватао је, осим бјеловарског котара, котаре Копривница, Крижевци и Ђурђевац. До 1942 године у склоп ОК Бјеловар улазили су и славонски котари Грубишно Поље, Гарешница и Вировитица.

Партијска организација у бјеловарском котару била је у почетку рата прилично разграната, али недовољно повезана. Окружна конференција, одржана почетком јуна 1941 на Калнику, којој су присуствовали делегати свих подручних котара, донијела је закључке у вези са припремом устанка: дати су задаци јачања комитета, јачег повезивања појединих комитета, јачања партијских организација и везе између њих. Исто су тако донесени закључци о припремама оружаног устанка, формирању ударних група, вршењу саботажа и диверзија.

Већ концем јуна чланови ОК Бјеловар напуштају град и одлазе у шуму у околици Бјеловара гдје формирају прву оружану групу бораца. Нешто касније формирана је једна група на Калнику, друга у котару Копривница, а у јесен су формиране још двије групе у Билогори и затим једна у котару Грубишно Поље. Тако је концем 1941 на терену ОК Бјеловар било 6 партизанских јединица које су водиле разне акције на том терену. Неке од њих повезују се са партизанским јединицама које су већ у то вријеме оперирале у Мославини.

Жумберак и Покупље. Ови крајеви у непосредној близини Загреба претстављали су врло важан териториј ради чега су и окупатор и усташе настојали да их што боље држе под својом контролом.

PRAVILNO

Комунистичка партија није тамо имала јаке организације, те је ЦК ријешио да у Жумберак упути групу партизана која би претстављала језгро око којег би се окупљали напредни, антифашистички елементи. Жумберак је осим тога имао посебан значај јер тамо поред Хрвата живе и Срби, па је распламсавање заједничке борбе значило јачање братства и јединства Срба и Хрвата.

Први одред, назван „Матија Губец“, а звао се и „Одред пролетера“, упућен из Загреба, састојао се од 37 бораца — чланова Партије и СКОЈ-а. Ради недовољне припреме терена одред је одмах у почетку акција био разбијен, па је наступила прилична деморализација.

Слаба повезаност и онако малобројних партијских организација у Жумберку и Покупљу онемогућивала је политички рад међу становништвом. Због тога је развој ослободилачког покрета у тим крајевима био врло спор.

Тек у прољеће 1942 ЦК КПХ рјешава да се у Жумберак упути један вод из I. кордунашког партизанског одреда. Правилним политичким радом ова партизанска јединица, која је у почетку била малобројна, нарасла је у љето исте године на око 90 бораца, а нешто касније била је формирана прва жумберачка партизанска чета од 150 бораца која је већ у јесен извршила читав низ важних акција.

Народ Жумберка, а поготово српско становништво које је било прогањано од усташа, оријентирао се врло брзо за ослободилачку борбу. Тако се у Жумберку нагло оснивају народноослободилачки одбори.

Сличне акције почеле су водити поједине јединице Првог кордунашког партизанског одреда и у Покупљу, чисто хрватском крају, који је стајао под јаким утјецајем Мачека. И тамо се народ, видећи успјехе партизанских јединица, врло брзо оријентирао на Ослободилачку борбу па је за кратко вријеме формирана једна партизанска јединица, која је дјеловала на том терену и нарасла на преко 100 бораца (партизанска чета „Кљука“).

У мају 1942 године формиран је Жумберачко-покупски одред, који већ у августу изводи више већих акција.

Концем августа Жумберачко-покупски партизански одред омогућује да у те крајеве дође IV. кордунашка бригада, која у истом мјесецу врши неколико крупних акција. Тиме је Народноослободилачки покрет и ту захватио дубока коријена и осигурао даљњи брз размах ослободилачке борбе.

Хрватско Загорје. Непосредно прије почетка Другог свјетског рата партијска организација у Хрватском Загорју била је малобројна, доста слабо развијена, а њен утицај на масе није био у то вријеме значајан. Село (чисти хрватски живаљ) било је углавном под утицајем ХСС. У појединим мјестима почеле су још прије рата ницати франковачке групе које су се доласком Павлића развијале у разне усташке организације.

Партијска организација почела је одмах у почетку рата са живом пропагандом у циљу стварања расположења за припремање оружаног отпора против окупатора и усташа.

Окружни комитет партије који је обухватао углавном читаво Загорје у којем постоје нека јача индустријска подuzeћа (рудник Голубовец и већи број мањих рудника разасутих по читавом Загорју, творница опека и цријепа у Бедековчини, творница текстила у Орославју и становити број мањих подuzeћа), успио је у тим разним подuzeћима формирати партијске организације. Већ у 1941 години постојали су готово у свим сједиштима бивших котара (послије административне реорганизације опћина) партијски комитети са по неколико партијских организација.

Већ у марту 1942 биле су организоване три чете партизана са 149 наоружаних бораца. Ове три чете ушле су послије у II одред IV оперативне зоне.⁷⁾

У прољеће 1942 партизанске загорске јединице страдају од надмоћнијег непријатеља, који је сконцентрисао велик број војних јединица да би бранио териториј који стоји у непосредној близини Загреба. Недовољна извјежбаност партизанских јединица и слабо припремљен терен због малобројности партијских организација, били су узрок расипања ове три чете што је дјеловало доста деморализирајуће на борце и дио партијских радника.

Још у 1942 ОК појачан новим члановима успијева мобилизирати нове групе (углавном састављене од чланова Партије и скојеваца) које почињу изводити разне акције и диверзије. Ове акције пред крај 1942 изводи, углавном, чета формирана на Кордуну, састављена од Загораца, који су послије пропасти партизанских јединица избјегли у Кордун, и појединих партијаца и симпатизера који су јој се у Кордуну прикључили. Извјестан број партијаца и скојеваца упућен је у калнички одред „Матија Губец“, гдје се формира једна загорска чета.

1943 Партија је већ знатно ојачала, партијски комитети били су боље повезани, а број партиских јединица нагло је растао. Њихов рад и акције придошлих славонских бригада и Калничког одреда (напад на казниону у Лепоглави и ослобођење комуниста) снажно дјелује на народне масе у Загорју. Расположење народа за оружани отпор нагло расте, пропаганда међу младићима против мобилизације у домобране успјева тако да се знатан број тих младића јавља у партизанске одреде. На тај начин већ у љето 1943 организирано је у Хрватском Загорју педесет партизанских десетина које су вршиле разне акције.

У јесен 1943 још више расте број тих јединица, што омогућује формирање I загорског партизанског одреда.

⁷ По неким подацима биле су то три групе које су сачињавале загорски партизанску чету, а која се звала 2 чета IV оперативне зоне, односно Први загорски НОП одред — „Матија Губец“.

Загреб и околица: Загреб, у коме су се до друге године рата налазили ЦК КПХ и Војни комитет, дао је огроман допринос Народно-ослободилачкој борби у Хрватској.

Већ првих дана послије окупације земље загребачко радништво дало је велик број партијских радника који су улазили у поједине ударне групе што су се формирале на терену Загреба и заједно са скојевцима, младим радницима и интелектуалцима, почели изводити прве саботаже (оштећење телефонских веза, уништавање материјала по творницама, радионицама, у жељезничкој радионици и сл.). Омладинци Загреба врше напад на њемачке официре и једну усташку јединицу.

Радници из творница и подuzeћа у Загребу издвајају своје најбоље кадрове за оружану борбу: читаве групе радника и омладинаца (радника и интелектуалаца) упућене су у разне крајеве као партијски руководиоци, командири, команданти и комесари у војним јединицама, курири и др.

У Загребу је још у лето 1941 извршена једна од највећих саботажа у вријеме рата — уништавање телефонске централе на главној пошти.

Десетине и стотине тона разног материјала, а нарочито експлозива отпремљене су из Загреба партизанским јединицама у разним крајевима.

Народноослободилачки одбор града Загреба, који је формиран још у току рата, исто је тако играо значајну улогу у свим акцијама помоћи коју је Загреб за све вријеме рата давао борцима.

Устанак у Хрватској развијао се на доста осебујан начин. Он није букнуо наједанпут у читавој Хрватској, као што је то било у Србији, нити је одмах обухватио читаву земљу.

Устанак се распламсао брзо и снажно једино у неким српским крајевима у Хрватској. Комунистичка партија руководила је од почетка оружаном борбом у читавој Хрватској, па тако и устанком који се распламсао у Лици, Кордуну и Банији. Она је успјела гај устанак проширити на друге крајеве, тако да је већ од 1941 године у Лици и Кордуну стално постојао ослобођени териториј све до краја рата. Тај ослобођени териториј послужио је као жариште из којег се даље развијао устанак у Лици, Кордуну, Банији итд.

У другим крајевима Хрватске појавиле су се већ у априлу и мају прве ударне групе чије акције су биле ограничене, углавном, на градове. Те групе су сачињавали готово без изузетка чланови Партије и СКОЈ-а, већим дијелом радници и млади интелектуалци. Али и тамо гдје је букнуо устанак руководећи кадрови бораца били су исто тако комунисти, радници и већином млађи интелектуалци.

Устанак који је обухватио широка подручја Хрватске развијао се полагано и тек је 1942 захватио готово све крајеве, да би се у 1943 распламсао у опћи народни устанак.

Разлози спорог развитка устанка у Хрватској били су у првом реду утјецај политичког водства ХСС на хрватске грађанске и се-

љачке масе, а затим (бар у 1941 години) и становити недостаци појединих партијских организација на терену. Један од тих недостатака био је свакако тај што се неке партијске организације нису одмах у почетку снашле и зато су биле несигурне и неодлучне у спровођењу партијског курса на масовни оружани устанак. Због тога је на неким мјестима дошло до спорости „у формирању јачих, значајнијих и ударнијих јединица способних за крупније ударе и веће маневре. Услијед тога се чешће пута није могло јачим успјехом дати још већи замах и убрзати устанак“. (В. Бакарић на II Конгресу КПХ).

Припреме за устанак наша је Партија у Хрватској водила свуда од почетка окупације земље. Све ударне групе, све партизанске јединице, формирале су се под директним руковођењем Комунистичке партије.

Комунистичка партија је најактивније радила од почетка устанка на формирању народне власти, народноослободилачких одбора. На тај је начин било осигурано у оружаним акцијама и формирању органа народне власти пуно руководство Комунистичке партије.

Комунистичка партија Хрватске, испуњавајући све задатке који су пред њу постављени у циљу припремања народног устанка, упорно је радила преко својих партијских организација на објашњавању народним масама Хрватске животну потребу бескомпромисне борбе против фашистичког окупатора и његових домаћих плаћеника. Тиме је она ослобађала хрватске грађанске и сељачке масе од штетног утјецаја Мачека који је својим ставом чекања претстављао главну кочницу за бржи развитак народноослободилачке борбе у Хрватској. У исто вријеме, објашњавајући Србима у Хрватској да је главни непријатељ Срба и свих народа Југославије фашистички окупатор, потстицала је на заједничку борбу Срба и Хрвата против заједничког непријатеља и тиме јачала братство и јединство.

У циљу дјеловања на хрватске масе Комунистичка партија Хрватске повезала се од почетка са народним, антифашистичким дијелом водства ХСС, а нарочито са локалним, нижим руководством, па је на тај начин успјела већ у другој години рата привући у Народноослободилачку борбу велик дио становништва Хрватске.

У својој пропаганди и позивању на оружани устанак Партија је стално наглашавала потребу братства и јединства хрватског и српског народа, као основног јамства за побједу над непријатељем и извојевање слободе. КПХ је успјела у току ослободилачке борбе изградити чврсто братство и јединство Срба и Хрвата успркос масовним прогонима српског становништва од стране усташа и убијања Хрвата од стране четника. Тиме је КПХ свакако дала велики допринос стварању братства и јединства народа Југославије.

Само пуним ангажовањем свих партијских снага, високом револуционарном свијешћу и Хрвата и Срба комуниста, њиховом беспримјерном храброшћу и пожртвованостју успјело је дићи на устанак огромну већину народа Хрватске. Солидна припрема устанка омогућила је да се Народноослободилачка борба развије без већих криза

и да у трећој години рата пређе у опћи народни устанак. Код тога су свакако велик значај имали висок морал партизанских јединица и партијског кадра.

Искуства стечена у припремама за устанак јасно су позакала

— да су јачање партијских организација за све вријеме борбе од почетка припремања устанка па до конца рата, њихово међусобно повезивање, као и сталан, непрекидан рад партијских комитета, партијских јединица и сваког појединог партијца били основни услови који су осигурали развитак и стално јачање и ширење Народноослободилачке борбе у свим крајевима Хрватске;

— само добро организоване партизанске групе и јединице са добрим политичким руководством могле су се у првим мјесецима одржати у неравној борби с непријатељем и послужити као језгро за формирање нових јединица; партизанске групе, организоване на брзу руку и упућиване на разне акције без претходних припрема, углавном су увијек пропадале;

— сва акција коју су подузимале партизанске јединице ако није била добро политички и војнички припремљена није успјевала. Од особитог је значаја политичка припрема терена на којем треба да дјелује нека партизанска јединица, поготово таква која није никла на том терену, већ је била упућена из другог краја.

Треба свакако истаћи да је од великог значаја за успјешан рад наше Партије било безгранично повјерење партијског чланства у своје политичко руководство, ЦК КПЈ. Присуство ЦК КПЈ и лично друга Тита у првим данима окупације у Загребу свакако је у великој мјери олакшало рад на припреми устанка у Хрватској.

Све припреме за устанак у Хрватској вршене су у свим крајевима само и једино преко организација Комунистичке партије. Од почетка борбе па до коначне побједе Комунистичка партија је била иницијатор и организатор свих борбених јединица у Хрватској и свих партизанских акција; она је исто тако била иницијатор и организатор свих органа народне власти, народноослободилачких одбора.

Овакав рад наше Партије, а у првом реду рад на припреми оружаног устанка, дао је резултате који су показали да је она за све вријеме Ослободилачког рата ишла исправним путем:

— Хрватска је пред крај 1944 имала пет корпуса НОВ;

— у Хрватској су у трећој години рата без изузетка сваки град и свако мјесто, а готово и свако село имали свој орган народне власти, народноослободилачки одбор, легалан на ослобођеном територију, а илегалан на неослобођеном;

— Народни фронт у Хрватској, који је обухватао огромне масе мушког и женског становништва, као и огроман дио омладине, већ је у другој години рата претстављао велику политичку снагу;

— формирањем ЗАВНОХ-а у љето 1943 Хрватска је добила своје највише политичко претставничко тијело, у којем су се извр-

шили још за вријеме рата сви припремни радови који су омогућили доста лаган пријелаз на мирнодопске услове рада.

Моћне народноослободилачке војне јединице, широк Народни фронт, организација народне власти још за вријеме Народноослободилачке борбе — то су били резултати упорног и пожртвованог рада Комунистичке партије у Хрватској. Такви успјеси створили су огромно повјерење широких народних маса у Комунистичку партију, чиме је било осигурано њено пуно руководство не само у Народноослободилачкој борби, већ и у послеријатној изградњи социјализма.

ПРИКАЗИ КЊИГА

ПЕРО МОРАЧА: „ОДБРАНА У НОР-у“

ИЗДАЊЕ ВИЗ ЈНА „ВОЈНО ДЕЛО“ 1959

Радам „Одбрана у НОР-у“ Перо Морача је дао још један веома значајан прилог на плану сређивања и теоретског уопштавања искустава НОР-а. Овај рад који обрађује искуства одбранбених дејстава у НОР-у заслужује посебну пажњу, како због квалитета обраде, тако и због неких ванредно значајних и интересантних проблема покренутих или обрађених у њему.

Већ у самом предговору и у I, уводном делу писац истиче неколико веома интересантних ставова о проблемима чији значај, како са становишта историје тако и са становишта будућности, сам по себи упућује на пажљиво проучавање књиге. Ту се указује на друштвено политичку условљеност НОР-а као новог облика вођења рата, његову објективну историску нужност-законитост наше епохе. Тиме се већ у својој основи опредељује значај његових искустава за евентуални будући рат, па, аналогно томе, и за савремену теорију ратне вештине. Недвосмислено је данас, а то потврђује и савремена војна литература у свету, да су искуства НОР-а врло интересантна било са становишта борбе противу једног таквог или сличног начина вођења рата, било са становишта евентуалне примене сличног облика рата и у савременим условима. Посебно треба подвући став аутора који указује на нарочити значај искустава из оног периода НОР-а када је НОВ, бројно и технички инфериорнија, наметала свој метод ратовања непријатељу и на тај начин објективно омогућавала држање стратегиске иницијативе у својим рукама. Мислим да је баш у овоме Морачином раду дато доста примера и анализа које потврђују једну, за савремену теорију стратегије, веома интересантну ствар у вези са проблемом стратегиске иницијативе. Показало се, наиме, да стратегиску иницијативу не мора имати онај ко је у датом моменту бројно и технички надмоћнији, па чак ни онда ако у тој ситуацији предузима напад стратегиског значаја. То посебно долази до изражаја ако се сукобљавају две различите доктрине које су израз у суштини два потпуно супротна начина вођења рата као што је то био случај на нашем ратишту у току НОР-а.

Није случајно што је аутор покренуо питање НОР-а као новог облика вођења рата баш у вези са обрадом искустава из одбранбених дејстава. Објашњење оправданости и успешности вођења разних видова и степена одбране у НОР-у, засновано је, пре свега, на чињеници да је НОР један нови облик вођења рата, који, у извесном смислу,

претставља комбинацију партизанског и фронталног начина вођења рата и то такву која није никакав њихов механички збир, нити механички збир појединих њихових делова, него потпуно нови квалитет у односу на свакога од њих посебно. Ево једног става аутора који је у том погледу веома интересантан:

„У томе, треба видјети оно битно ново што је народноослободилачки рат истакао на пољу војне теорије, оно чиме је његово искуство обогатило ризницу те теорије. Он је показао да је могуће на бази партизанске тактике као основне форме ратовања створити такву ратну доктрину, изградити таква стратегиска, оперативна и тактичка начела, чија би примјена осигурала вођење рата до побједоносног завршетка, тј. до постизања крајњег ратног циља — уништења противника. На тај начин, упоредо са такозваним официјелним, „правим“, фронталним обликом ратовања и „малим“, герилским, партизанским ратом који му је служио као допуна и помоћни облик дејства, појавио се још један облик „правог“ рата, чијом примјеном под одређеним условима може и мали народ са својим бројно и технички слабијим снагама да води рат за постизање коначног рјешења“. (Страна 20 и 21.)

Оно што је цитирани став писца изразио као и анализе чијењеница које су довеле до таквог става претставља, по својој суштини, једну од најважнијих искуствених норми НОР-а, посебно важну за савремену теорију ратне вештине. Цитирани став садржи неке поставке које се не би могле некритички прихватити, као напр., да су се на бази партизанске тактике изградила таква стратегиска начела чија је примена осигурала вођење рата до победоносног завршетка. По томе би испало да су се стратегиска начела НОР-а примарно изграђивала на бази партизанске тактике а не обротно, као што је то иначе био случај у изградњи сваке досада познате војне доктрине у историји, тј. да се тактика примарно и у основи својој изграђивала на бази и у духу одређених стратегиских начела вођења рата. Разуме се, да се тактика не изграђује искључиво на тој основи, да је и она, иако зависна од стратегије, иако јој стратегија увек поставља задатке и захтеве како при њеној употреби тако и при њеној изградњи, још и релативно самостална и да повратно утиче на стратегију. Али, то никако не мења њихов основни однос како у пракси употребе тако и у пракси њихове изградње, ни у једној, па ни у доктрини НОР-а. Међутим, то битно не мења значај суштине изнетог става аутора, зато што је у њему констатована појава једног новог облика рата, који је, по суштини својих стратегиско-тактичких концепција, уствари, основа онога облика рата који се у савременој војној литератури обично назива општенородним ратом.

Пошто и у таквом начину вођења рата партизанска тактика на једном вишем степену претставља основу тактичких дејстава, то је разумљиво да је одбрана у дејствима НОВ у НОР-у била не само помоћни вид дејства, него НОВ одбрану начелно није примала, осим у посебним условима који су у књизи веома уверљиво дати. Ако се

при томе још има у виду карактер политичко-стратемиских циљева НОР-а који су захтевали изразито офанзивно деловање у домену стратегије, онда је и разумљива чињеница да је НОВ у највећем периоду НОР-а била у стратемиској офанзиви.

Ваља напоменути да је писац баш при разматрању НОР-а као облика рата којим се може извојевати коначна победа изнео и један став који је, у најмању руку, неразумљив. „Период од стварања бригада до завршних операција за ослобођење земље претставља у погледу метода ратовања својеврсну комбинацију дејстава регуларне армије и многобројних, по читавој земљи расутих партизанских одреда, с тим што су јединице регуларне армије претежно извршавале задатке оперативног и стратемиског значаја, тј. претежно дејствовале по методима правога рата, а партизански одреди претежно извршавали задатке локалног значаја методима и поступцима „малога рата“ (Стр. 21.) Ако би и апстраховали несавремену употребу термина „регуларна армија“¹⁾, остале би овде за дискусију још две ствари. Прва, мање важна односи се на поделу задатака. Ако су „јединице регуларне армије претежно извршавале задатке оперативног и стратемиског значаја . . . , а партизански одреди претежно извршавали задатке локалног значаја“, ко је онда претежно извршавао задатке тактичког значаја? Јер, очито је да се задацима локалног значаја које су извршавали партизански одреди немогу исцрпсти задаци тактичког значаја које су извршавале јединице НОВ у разним фазама НОР-а. Осим тога, по коме критеријуму писац опредељује оперативни значај задатка у НОР-у? Ова група питања као и још неколико сличних спада у домен доследности третмана праксе НОР-а, независно од одређених теоретских ставова изграђених на бази друге праксе, о чему ће детаљније бити речи доцније.

Друга, много важнија ствар односи се на став по коме су јединице регуларне армије „претежно дејствовале по методима правога рата“. Ако се има у виду како је аутор у излагању пре цитираног става образложио шта се подразумева под „правим“ обликом рата, онда поменути став, не само да је за дискусију, него је у директној супротности са низом његових ставова, који истичу да је наша ратна доктрина изграђена на бази партизанске тактике. Пошто партизанска тактика, макар и на вишем степену, не може бити метод „правога“ тј. фронталног начина вођења рата, онда би било логично да јединице које партизанску тактику имају за основу својих тактичких посту-

¹⁾ Без обзира што је и у НОР-у, а и после рата у нашој војној литератури употребљаван термин „регуларна армија“ у смислу истицања једног вишег квалитета јединица НОВ у односу на партизанске одреде, ипак је тај термин по својој суштини вишестрано неадекватан како са правног, тако и са војно-искусственог становишта. Он је, у ствари, некритички прихваћен из језика једне теорије која партизански рат сматра „нерегуларним“ како са правног тако и са војно-стручног становишта негирања вредности његових искустава. Ако и ми прихватамо термин „регуларна армија“ за НОВ, онда нам партизански одреди испадају „нерегуларна војска“, иако то они очито нису у смислу значења тога појма у његовој изворној војној употреби.

пака, не могу претежно дејствовати по методима рата који у својој основи нема ту тактику. Уколико је овде аутор подразумевао под „правим ратом“, НОР као нови облик „правог рата“ који омогућује бројно и технички слабијим снагама да воде рат до коначне победе, онда је то тако требало рећи и објаснити како би се избегао неспоразум. Међутим, уколико аутор под „правим ратом“ и овде подразумева оно што се подразумевало под тим појмом у старој војној теорији, тј. фронтални начин вођења рата, онда је такав став заиста неразумљив и у нескладу са суштином ауторових анализа и низа других ставова изнетих у овој књизи.

Основна карактеристика метода којима се аутор служио јесте нешаблонска, дијалектичка анализа праксе одбранбених дејстава у НОР-у. На бази искуства Другог светског рата, теорија ратне вештине изградила је своје основне ставове и погледе на вођење одбранбених дејстава у фронталном начину ратовања. Ти ставови су у много чему сматрани, не само доминантно важећим за један одређени начин вођења рата — у овоме случају фронталан по типу какав је претежно био Други светски рат — него се, нарочито до недавно, и у нашој војној литератури тежило праксу НОР-а, као и појединих видова дејства у њему, просто натезати и подешавати према тим теоретским ставовима. Морача је у суштини и углавном поступио супротно од тога. Он је анализе и закључке о одбранбеним дејствима у НОР-у изводио примарно посматрањем праксе НОР-а баш онакве каква је била, тј. веома сложене и специфичне, по много чему различите од оне каква је била, на пример, на Источном или Западном фронту. У суштинским разматрањима писац није био спутан теоријом која се изградила на бази једне друге а не праксе НОР-а. Мислим да то треба истаћи као једну од најпозитивнијих страна метода којим се писац служио и да, управо тој страни метода, треба захвалити за низ ванредно успешних и објективно извршених анализа.

Међутим, мислим да је један од најкрупнијих недостатака књиге везан баш за овај проблем, који је писац, подвлачим, у суштини правилно решио, али га ипак није доследно и до краја спровео у свим питањима која се третирају кроз књигу. То се у првome реду односи на део војне терминологије који је заиста накалемљен НОР-у. Познато је да то накалемљивање није Морача први учинио, него је он, уствари, недовољно критички прихватио оно што је већ раније урађено. Макар да то питање изгледа само формалне природе, оно то ипак није. Истина, није баш ни лако стварати нову терминологију. Ту је потребно, поред познавања суштине нових појмова којима треба дати најадекватније име, и смелост кидања са традицијом и терминима чија је првобитна садржина потпуно измењена и превазиђена. Поготово је то потребно кад се обрађују искуства једног облика рата који је, као што је то био НОР, по много чему нов и није имао своју теорију, тако да се привремено и условно морао користити терминологијом и појмовима посуђеним из теорије другог облика рата.

Уверен сам да је напор аутора био више усмерен и у том правцу, с обзиром на његово познавање суштине проблема који обрађује, да би и резултати на том плану били од користи како за квалитет књиге, тако и за теоретско уобличавање искустава НОР-а уопште. Не може се не запазити да се поред веома солидних и озбиљних анализа како тактичких, тако, понегде, и стратемских проблема одбранбених дејстава у НОР-у, употребљавају термини као што су „маршманевар“, „дејства по спољним и унутрашњим правцима“ и тсл., дакле термини који су означавали појмове већ давно превазиђене и у фронталном начину ратовања, макар да се понегде неадекватно и данас употребљавају, а са начином вођења рата какав је био НОР немају никакве ближбе, па ни даље везе.

То неадекватно стављање праксе НОР-а у појмове превазиђене или створене на бази битно друге праксе имало је негде мањих а негде и већих реперкусија на квалитет књиге. Мислим да је највећа негативна реперкусија у ономе делу књиге где је њена композиција била тиме условљена, чиме су се створили проблеми и друге природе. Груписање обраде искустава из одбранбених дејстава у НОР-у по томе да ли спадају у операцију или у бој и аналогно компоновање књиге, чини ми се да је условило њен најозбиљнији недостатак. Очито је да писац није имао сигурног критеријума по коме би анализирани примери одбранбених дејстава сврставао у бој или у операцију, што је сасвим природно и разумљиво ако се има у виду да је бој и у фронталном начину вођења рата већ превазиђена форма борбених дејстава баш као што је то и битка, иако се и ови појмови, као, уосталом, и неки други, још и данас употребљавају за нешто што би требало да буде слично некадашњем боју или бици, мада је то нешто сасвим друго.²⁾ Разуме се да је по том критеријуму класификацију одбранбених дејстава у НОР-у било и посебно тешко направити. С правом се може упитати, например, зашто је писац разбијање Славонског домобранског здруга априла 1943 године од стране Четврте дивизије узео као пример одбранбене операције, док је дејства Треће дивизије децембра 1942 године у циљу спречавања продора непријатеља са линије Травник — Доњи Вакуф ка Јајцу узео као пример одбранбеног боја. Могао је то урадити и сасвим обратно па да му се не може ставити приговор више ни мање од онога који му се може ставити и сада, и то из простог разлога што је критеријум класификације сасвим произвољан. Томе треба додати да тај критеријум и не може бити друкчији кад се на праксу НОР-а примењују теоретски оквири појмова од којих су неки превазиђени а други створени на бази праксе другог начина вођења рата.

²⁾ Овде нема могућности а ни потребе за образложењем тврдње да су битка и бој превазиђене форме борбених дејстава, јер је то углавном позната ствар и поред тога што се ти термини и данас веома често сасвим неадекватно употребљавају. Осим тога образложење те тврдње претстављало би посебну тему за обраду.

То можда и не би толико сметало да таква класификација и на бази ње одговарајућа композиција обрађене материје није довела до неких непотребних понављања у књизи. То се односи на трећи и четврти део књиге где се код оба дела доста ствари из I поглавља понављају и у II поглављу.

Могуће је ставити неке примедбе и на начин класификације целокупне материје која је обрађена у књизи. Писац се и у наслову књиге а и иначе није оградио да ће третирати само тактичка (односно, како се он то изражава, оперативна и тактичка) искуства из одбране у НОР-у, него је, по свему судећи, имао претензије да обради одбрану комплетно у домену свих грана ратне вештине. Међутим, сматрам да баш у том погледу није сасвим успео. Мада има обраде појединих проблема из домена стратегије, треба истаћи да су баш ти проблеми најнепотпуније обрађени, а, пре свега, нису у књизи систематизовани и по једном логичном и реалном реду изнесени као што је то случај са тактичким искуствима. Тиме не желим рећи да класификација материје како је извршена у књизи нема своју логику и оправдање, али, сматрам, да је таквом класификацијом изостало систематизовање стратеских искустава вођења одбране у НОР-у а која могу бити од посебног значаја и за нашу савремену теорију ратне вештине.

Да ли су у књизи заиста обрађена сва основна искуства одбранбених дејстава у НОР-у, нарочито она из домена стратегије то је посебно питање на које би се са сигурношћу могло одговорити тек после проучавања праксе одбранбених дејстава у НОР-у, али да она искуства која је аутор обрадио стварно и стоје као искуствене поуке — то је недвојбено. То што се о низу питања, онако како их је аутор обрадио, може дискутовати, мислим да нимало не умањује, него, напротив, повећава значај књиге и интерес за њу. Има неких искуствених норми тако обрађених и на бази њих закључака тако постављених и образложених да се њихова исправност не може довести у питање, као например, кад се излажу услови под којима је НОВ примала одбрану, или кад се извлаче закључци из противудара у операцији „Драуфгенгер“ у јулу 1944 године у Црној Гори, итд. Али, како свака, па и ратна вештина НОР-а обилује разноврсним могућностима решења једног истог проблема, што условљава лабилност и велику скалу варирања појединих поставки, то је и разумљиво да је о низу питања која је писац обрадио у својој књизи могуће имати различита мишљења. Треба подвући да и о питањима која могу бити спорна и за дискусију у књизи има више или мање солидног материјала за потпуније анализе и дискусије, тако да је и са те стране књига веома добро дошла. Таквих интересантних питања за дискусију има у књизи доста, али, илустрације ради, поменућу само нека од њих.

Кад писац говори о карактеру офанзивних дејстава окупаторско-квислиншких снага и њиховој жељи за опонашањем тактичких поступака НОВ констатује да „Немци нису успјели у примјени таквих поступака достићи вјештину НОВ“. Као разлог за то писац истиче,

пре свега, субјективну неприпремљеност немачких трупа за такав начин рата. То резонување је потпуно тачно, али, ипак, садржи само мањи део истине која лежи у основи тога проблема. То је једно много шире и озбиљније питање, веома интересантно и за савремену теорију ратне вештине. Разлози због којих Немци нису успели, не само достићи вештину НОВ, него, пре свега, нису успели у борби против нас применити у основи својој нашу тактичку доктрину, леже првенствено у објективним условима који рађају једну доктрину, а не у неким субјективним слабостима оних који је примењују, мада и то игра одређену, али, другостепену улогу. Истина је да Немци нису били обучени за примену у суштини партизанске тактике, мада су тај недостатак у току рата са нама покушавали да надокнаде. То је морало имати одређеног утицаја на степен вештине у примени те тактике од стране Немаца. Али, треба пре свега уочити чињеницу да Немци нису били у могућности борити се противу нас по начелима наше доктрине зато што на њиховој страни нису постојали одређени објективни услови без којих се, независно од тога колико се то субјективно желело, не може усвојити једна доктрина, макар само и у тактичким оквирима. Довољно је напоменути само чињеницу да је, например, њихов однос према територији у суштини морао бити сасвим друкчији него што је то наш, зато што је окупатор морао да обезбеди систем окупационе власти да би могао свестрано експлоатисати територију и на тај начин осигурати реализацију једног од основних мотива окупације. Само та чињеница, коју окупатор објективно није могао изменити ако не би изменио и основни смисао окупације, да и не помињем низ других, била је довољан разлог да се окупатор објективно није могао у борби противу нас служити нашем тактиком. Немци то јесу покушавали, али само са делом својих снага и повремено. Никада партизанска тактика, макар и на вишем степену, није била основа тактике немачке војске у целини у борби противу НОВ, нити је она то могла бити при онаквим основним објективним условима (различитим циљевима рата, различитим односом према основним факторима борбе итд.). Зато су покушаји Немаца да НОВ туку њеном тактиком и остали само покушаји. За савремену теорију ратне вештине, посебно за теорију и доктрину малих земаља које су спремне да се одупру свакоме агресору, ово је искуство веома важно. Оно показује да, — баш због тога што окупатор није био у стању, пре свега, из објективних разлога а не због неких субјективних недостатака и грешака, тући НОВ њеним сопственим методима ратовања — постоје увек објективни услови за успешно вођење ослободилачког рата противу агресора. Ово исто искуство потврдили су ослободилачки ратови и других народа.

За дискусију би био и онај став аутора који он износи у „закључцима“ на 282 и 283 страни: „Истина да је једна армија која се рађала у процесу партизанског рата, успешно изводила одбранбене операције и бојеве, стварно претставља оно чиме је НОР обогатио ризницу теорије ратне вештине. Њоме је изгубило на снази овје-

штало правило, толико пута потврђено праксом ослободилачких и револуционарних борби у историји које су у основи носиле партизански карактер — да су снаге које су устајале у ту борбу редовно биле тучене када су се лаћале одбране“. О овако формулисаним закључцима може се вишестрано дискутовати. Први део цитираног става је једино место у закључцима које на директан начин говори о томе чиме је НОР обогатио ризницу теорије ратне вештине. Међутим, тај став је баш у том својству веома непотпун, јер је то што је наша армија „успјешно изводила одбранбене операције и бојеве“ није нити једина нити најважнија новина коју је НОР дао у ризницу теорије ратне вештине, да би то требало истаћи у закључцима и на начин како је то писац учинио.

Други део цитираног става у коме се говори како је пракса НОР-а показала да је изгубило на снази овештало правило по коме су се снаге ослободилачких и револуционарних ратова који су у основи носили партизански карактер редовно биле тучене кад су се лаћале одбране — посебно је за дискусију. Пре свега, овако формулисан закључак није у складу са неким ауторовим излагањима. Тако, на пример, на стр. 16 и 17, говорећи о томе проблему, писац истиче: „Из онога што је речено очигледно произлази да је одбрана неспојива са партизанским дејствима, не само кад се ради о покрету отпора или дејству дјелова армије у позадини непријатељског фронта већ и кад се ради о оружаном устанку који има далекосежне ратне и политичке циљеве... И овдје према томе важи оно познато начело „одбрана је смрт оружаног устанка“... Због тога се као основно и наметнуло питање стварања такве форме организације оружаних снага устанка које ће бити способне да избјегавају наметнуту борбу, што је, прије свега значило да избјегавају одбрану, да непријатељу наметну борбу, тј. да дејствују офанзивно. То је била суштина рјешења које је нађено у стварању бригада.“ Очито је да ово резонување није у складу са поменутиим ставом у закључцима. Мислим да су ставови писца које сам навео не само комплетнији, него у суштини много реалније одражавају право стање ствари. Ако се имају у виду услови под којима је НОВ примала одбрану, а нарочито карактер те одбране, чија је основна карактеристика била активност и то таква да се за добар део одбранбених дејстава може рећи да су била одбранбена по циљу а претежно нападна по форми извођења, затим тежњу да се избегне сваки степен одбране, нарочито у стратeгиским оквирима и да се што пре из улоге браниоца пређе у улогу нападача, онда се, мислим, не би могао без икакве оградe истаћи закључак да је изгубило на снази овештало правило по коме су ослободилачке и револуционарне снаге чија су дејства у основи имала партизански карактер биле редовно тучене кад су се лаћале одбране. Имајући у виду оно што је речено као и још неколико важних искуствених поука што је дао НОР, пре би се рекло да његова искуства нису у суштини обеснажила правило о коме је реч. То што је НОР показао како се успешно решава проблем самосталног вођења ослободилачког рата до коначне победе

једним новим обликом у коме је било могуће водити привремено и одбранбена дејства разних степена, без озбиљнијих негативних последица по коначну победу ослободилачких снага не би могло бити основа за онако чврсто дат закључак писца по питању о коме је реч.

Осим тога што је већ речено треба истаћи и још неке моменте у вези са овим проблемом. Чак и у таквом облику рата као што је НОР прелазак у стратегиску одбрану, нарочито за један дужи период времена, сигурно би довео у питање његов успех. Прелазак наше армије у стратегиску одбрану у условима кад нисмо више били бројно а и технички инфериорни, претстављао би грешку која би значила неискоришћавање једног од веома повољних услова за вођење стратегиске офанзиве, док би стратегиска одбрана наше армије у условима док смо били бројно и технички инфериорнији претстављала још већу грешку, јер би на тај начин препустила стратегиску иницијативу непријатељу, који би, управо по таквим основним стратегиским околностима, најуспешније искористио своја преимућства. У томе смислу стоје и искуства појединих периода НОР-а кад су се наше снаге налазиле углавном у стратегиској одбрани, као, на пример, период Прве офанзиве на устаничка жаришта у току лета и јесени 1941 године.

Очевидно је, дакле, да се на бази тако схваћених искустава о одбрани у НОР-у може дискутовати о правилности или, у најмању руку о прецизности пишчевог закључка о питању места и улоге одбране у ослободилачким ратовима који у основи носе партизански карактер. Има, наравно, и низ других веома интересантних питања покренутих или обрађених у књизи о којима би се са више или мање разлога могло а и требало дискутовати. То, свакако, не умањује квалитет књиге. Напротив, нормално је да повећава интерес за њу, па, у извесном смислу, и њен значај.

Аутор се у свом раду, како то и сам истиче, сасвим свесно ограничио на изучавање ратне вештине коју је у одбранбеним дејствима примењивала и изграђивала наша армија у току НОР-а, без икаквих претензија и покушаја да искуства из те вештине суочава са савременим условима и потребама евентуалног будућег рата, сматрајући да је то предмет посебног истраживања. То, наравно, може бити предмет посебног истраживања, али је сасвим сигурно да истраживачки посао сређивања ратних искустава са становишта услова под којима се тај рат водио, дакле посао који је у односу на одбрану у НОР-у углавном обављен у овој књизи, обавезно претходи студирању и обради тих искустава са становишта њиховога коришћења у изградњи савремене теорије ратне вештине. Истина је, дакле, да су то две врсте послова, две области истраживања и да се, према томе, могу одвојити једна од друге. Али, исто тако је несумњиво да те две области истраживања зависе једна од друге, најнепосредније произилази и заснива се друга на првој, па се, према томе, и не морају одвајати у посебне радове. Ако се још к томе има у виду основни смисао сређивања и проучавања разних искустава који се састоји, пре свега,

у њиховом коришћењу за будућност кроз изградњу савремене теорије ратне вештине и савремене ратне доктрине, а потом и за изградњу историје ратне вештине (овај редослед дат је по важности намене, а не по хролошком реду њиховога јављања у поменутом улогама), онда су, мислим, утолико пожељнији радови који обраду ратних искустава дају комплетно и доводе их до краја. Може се рећи да је једно претежно посао историчара, а друго оперативаца и војних теоретичара, и да их је, у циљу солиднијег рада по свакој од поменуте две области послова, потребно и раздвојити. У томе свакако има истине, али има истине и у томе да је како за научно сређивање ратних искустава историчарима, поред потпуног владања фактима и историским методом њихове обраде, неопходно владати и војном теоријом, тако исто је за правилно коришћење искустава у изградњи савремене војне теорије и доктрине оперативцима и теоретичарима неопходно веома солидно познавати и историју. Уколико се те две ствари могу успешно спојити онда је, сасвим логично, утолико боље.

Према томе, иако би било веома корисно да је аутор обраду искустава одбранбених дејстава у НОР-у довео до краја, тј. суочио та искуства са савременим општим и посебним нашим условима, ипак не би било оправдано узимати то као неки недостатак књиге или пропуст аутора, зато што је он себи свесно поставио само један задатак, а управо таква обрада се и иначе најчешће практикује. Начин на који је аутор обрадио искуства из одбране у НОР-у сасвим сигурно обезбеђује да рад не претставља само прилог историји ратне вештине НОР-а, него он може бити, до извесне мере, и једна од основа изградње теорије вештине вођења одбранбених дејстава у једном евентуалном будућем ослободилачком рату сличних основних услова као што су били у НОР-у.

На крају треба истаћи и то да књига заслужује посебно пажњу и због тога што су у њој обрађена искуства одбранбених дејстава која је у облику рата као што је НОР, неупоредиво теже и компликованије изводити него напада на дејства, или одбранбена дејства у фронталном начину рата. Утолико су та искуства као и њихова обрада драгоценији.

Пуковник
Вељко Кадијевић

NEKI ITALIJANSKI POGLEDI NA LOGISTIKU¹⁾

Proces prilagođavanja logistike italijanske armije novim doktrinarnim postavkama o borbenim dejstvima u savremenim uslovima je u toku. Da bi logistika odgovorila savremenim zahtevima, Italijani smatraju da ona mora poprimiti izrazito dinamičan karakter, uz paralelno razvijanje operativne sposobnosti njenih kadrova. Ovakvo gledanje je, bez obzira na širinu koju je — kako se to tvrdi — dopuštao Pravilnik iz 1955 godine, i izazvalo reviziju koja je u toku. Nienu prvu etapu označila je pojava »Orijentacionog potsetnika o odrazu upotrebe atomskog oružja na logistiku« koji je objavljen 1957 godine, kao i veći broj njegovih daljih razrada i detaljsanja, uglavnom iz prošle godine. I dok je u 1958 godini težište revizije bilo na stvaranju pravila i uputstava, u 1959 godini ono je prebačeno na njihovo usvajanje, sprovođenje u život i proveravanje u praksi na raznim sektorima logističke organizacije, pri čemu je vođeno računa i o bitnim promenama u taktičkim shvatanjima i postavkama. Unoredo s tim nastavljen je rad na elaboratima i instrukcijama koji teoriski osvetljavaju pojedina pitanja iz logistike ili su sasvim praktičnog značaja. Konačan cilj svega toga, zaključuje se u izlaganju, je izdavanje novog pravilnika kojim bi se zamenio Pravilnik iz 1955 godine, a koji bi, ustvari, bio sinteza dosadašnjih napora kako na teoretskoj obradi problema tako i u njihovoj proveru i praksi mirnodopskih uslova života.

Osnovni elementi italijanske logističke organizacije, bilo u operativnoj ili terito-

rijalnoj zoni,²⁾ jeste logistički centar, koji odgovara primeni principa sigurnosti, gipkosti i manevra u atomskim uslovima i koji se ostvaruje rastresitim rasporedom — u odgovarajućoj zoni — materijala, sredstava i raznih službi (t. zv. mešovita struktura). On izvršava zadatke logističke podrške određenih jedinica, ali može i da potpomaže slične ustanove u blizini u izvršenju njihovog zadatka. Osnovna karakteristika logističkog centra jeste njegova sposobnost pružanja što potpunije logističke podrške. Postoje istureni i povučeni logistički centri. Istureni se javljaju kao organi za distribuciju najosnovnijih borbenih potreba, kao što su hrana, municija, gorivo, mine i sl., dok povučeni centri vrše složenije pozadinske funkcije.

Prema italijanskoj doktrini, logistički centar nije unapred formirana ustanova, već se stvara iz postojećih pozadinskih jedinica. Svaka sanitetska i intendantska jedinica, pokretna radionica i park sastoje se — zavisno od toga kome stepenu komandovanja pripadaju — od dva ili više jednakih delova, od kojih je svaki opremljen potpuno istom opremom. Ti se delovi nazivaju jezgrima, a svaki od njih može da samostalno funkcioniše i obavlja poslove predviđene logističkom službom. Kad se više takvih jezgra, razne logističke name- ne, objedini pod jedinstvenom komandom i rasporedi u određenoj zemljišnoj zoni, onda ona postaju logistički centar osposobljen za izvršavanje kompleksnih logističkih zadataka. Na taj način dobija se rastresit raspored logističkih ustanova na svim stepenima komandovanja i stvara se,

1) Na osnovu materijala objavljenog u člancima: »Panorama logistico«, u maju 1958, »I comiti di un reparto RRR a sostegno diretto«, di magg. Antonio Porcino, u septembru 1958, »Panorama logistico 1959« u junu 1959 — u italijanskom časopisu *Rivista militare*.

2) U logističkom smislu zemlja je pode- ljena na operativnu i teritorijalnu zonu. Operativna zona deli se dalje na zonu rasporeda operativnih jedinica prve linije, zonu pozadinskih službi prve linije i zonu pozadinskih službi. Ova poslednja raščlanjuje se dalje na isturenu zonu pozadinskih službi i povučenu zonu pozadinskih službi.

pre svega, zaštita od eventualnog napada atomskim oružjem, dok je u isto vreme zagarantovana i neprekidnost funkcionisanja logističkog aparata. Tako, naprimer, ako bi neki centar bio pogođen i paralisán atomskim udarom, onda bi se snabdevanje i ostali poslovi logističke podrške one jedinice ili taktičke grupe koja je bila vezana za pogođeni centar, odmah prebacili na susedni, najbliži logistički centar.

Komandant logističkog centra usklađuje razne aktivnosti unutar svog centra. On predviđa i sprovodi u život mere za odbranu i zaštitu centra u celini, brine se o organizovanju protivpožarne službe i hitne pomoći ranjenim pripadnicima centra i odgovoran je za disciplinu. Da bi uspešno mogao izvršiti svoje zadatke, komandant centra mora biti povezan radio i žičnom vezom kako sa pojedinim elementima unutar samog centra tako i sa pretpostavljenim organom logističke komande. Ujedno on mora raspolagati sopstvenim lakim i pokretljivim sredstvima za komandovanje.

Divizija naičešće deli svaku od svojih logističkih službi na tri jednaka dela, od kojih je svaki osposobljen za samostalno funkcionisanje. Oni obrazuju tri logistička centra u kojima su zastupljene sve službe. Takva podela odgovara i zahtevima taktičke upotrebe divizije, koja formira najviše tri taktičke grupe. Obično su dva logistička centra istaknuta, a treći je povučen. U svakom centru postoje, pored redovnih punktova za snabdevanje, i kompleti osnovnih borbenih potreba na motornim vozilima, koji se lako mogu decentralisati. Divizijski logistički centar obuhvata površinu od oko 40, a logistički centar isturene zone pozadinskih službi oko 60 kvadratnih kilometara; rastojanje između pojedinih elemenata koji sačinjavaju centar zavisi od zemljišta, mreže komunikacija i težine materijalnih sredstava. No, ne može se dozvoliti toliko rastresit raspored pojedinih elemenata da bi njihovo funkcionisanje i mogućnost komandovanja bili dovedeni u pitanje zbog zaštite od atomskog udara.

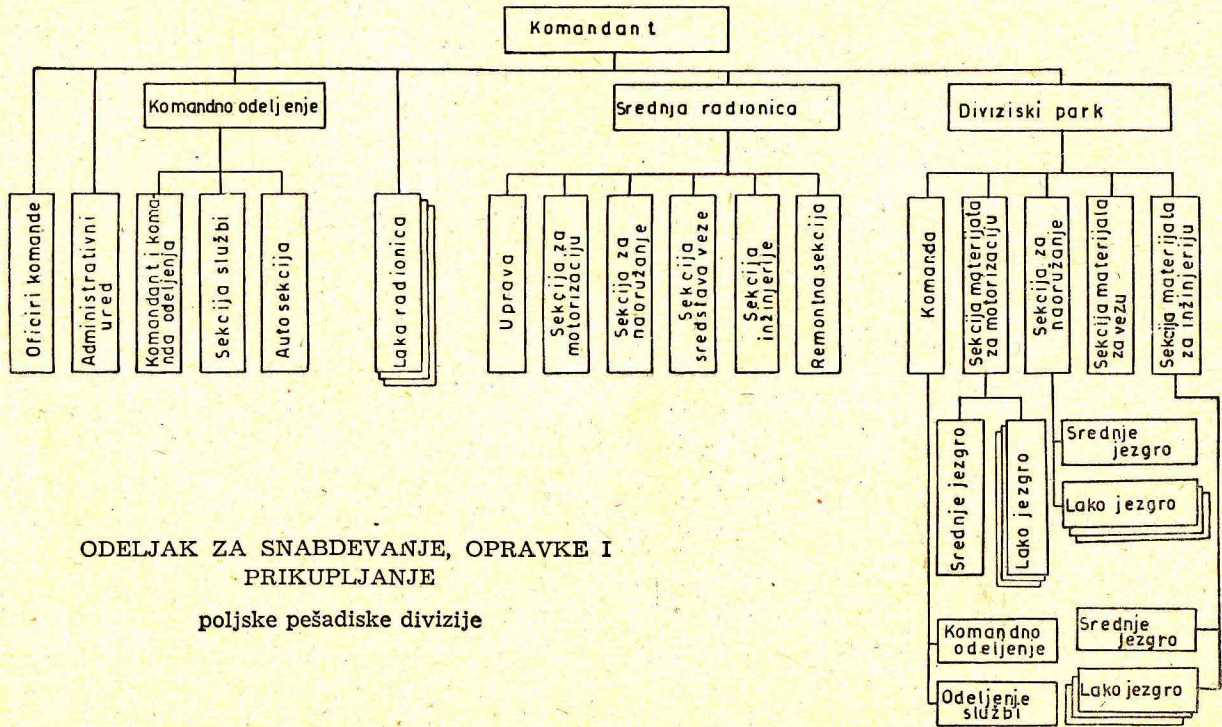
Težina svih rezervi u centru je različita i zavisi od toga na kom se stepenu komandovanja on formira. Pri tome važi pravilo da težina raste ukoliko se ide unazad. Tako je, naprimer, ukupna težina rezervi divizijskih logističkih centara manja od težine rezervi centara isturene zone pozadinskih službi, dok je težina rezervi centra povučene zone pozadinskih službi još veća nego kod centra isturene zone. Opiti su

pokazali da se, naprimer, u ofanzivnim dejstvima ukupan teret jednog centra isturene zone pozadinskih službi (čije su rezerve teže nego u diviziji) kreće oko 4.000 do 5.000 tona, kao i to da isturene centre isturene zone pozadinskih službi treba snabdeti rezervama materijala i hrane za 4 do 6, a ne za 2 do 4 dana kako je to sada bilo predviđeno.

U diviziji, a i u brigadi, postoji komandant jedinica službi kao disciplinski starešina. Njegove su dužnosti u miru: staranje o disciplini i obuci i kontrola kako službe izvršavaju zadatke dobijene od komandanta; u ratu — pored dužnosti koje vrši u miru — on je odgovoran za bezbednost, saobraćajnu disciplinu i vojno-poštansku službu u zoni u kojoj su raspoređene službe. Međutim, prilikom vežbi koje su izvedene poslednjih godina došlo se do zaključka da bi njegove dužnosti u ratu, u pogledu bezbednosti, trebalo utoliko izmeniti što bi se ograničile samo na blisku odbranu jedinica službi; što se tiče njegovih drugih dužnosti trebalo bi da vodi brigu o izvršavanju naređenja komande korpusa, koja je najviši naredbodavac u zoni pozadinskih službi prve linije, i detaljnijih instrukcija komande taktičke grupe kojoj pripada. Komandant jedinica službi smešta se, po pravilu, u povučeni divizijski logistički centar čiji je i komandant. (Iz materijala se ne vidi odakle se uzimaju komandanti ostalih logističkih centara.)

U pogledu divizijske logističke organizacije još nisu prihvaćena definitivna rešenja za sve službe, ali je već zanimljivo uočiti eliminisanje pukovske logističke funkcije (pukovskih radionica), kao i spajanje parka i pokretne divizijske radionice u jedinstven organ, divizisko RRR odeljenje³⁾. Kako je to odeljenje organizacijski postavljeno vidi se iz priložene tabele. Ukratko, ono ima tri lake radionice istog sastava, jednu srednju koja se može podeliti na sekcije i park koji se takođe može podeliti (laka jezgra i srednje jezgro) i opremljen je u skladu sa realnim mogućnostima za opravke i zamene u okviru divizije u atomskim uslovima. Iz organizacijske strukture se vidi da svakoj radionici odgovara određeno jezgro parka, što je u skladu sa koncepcijom o podeli organa za

³⁾ U italijanskom jeziku sve tri reči: snabdevanje, opravka i prikupljanje počinju slovom »r«. — Prim SeŠ.

ODELJAK ZA SNABDEVANJE, OPRAVKE I
 PRIKUPLJANJE
 poljske pešadiške divizije

snabdevanje i opravke na jednake delove, osposobljene za samostalan funkcionisanje. Na taj način se može izdvojiti ma koja od tri lake radionice i ma koje od tri laka jezgra parka i pridati taktičkoj grupi bez obzira na to od kojih je jedinica ona sastavljena i kakvom je opremom snabdevena. Zajedno sa sličnim jezgrima izvučenim iz ostalih jedinica pozadinskih službi, ovi delovi formiraju diviziski logistički centar. Jedino će diviziski tenkovski bataljon i dalje raspolagati sopstvenom lakom radionicom i neće opterećivati divizisku.

Zadaci diviziskog RRR odeljenja, koje se naziva i odeljenjem RRR za neposrednu podršku borbenih jedinica⁴⁾, bili bi sledeći:

- trebovanje, čuvanje i distribucija rezervnih delova za sve jedinice koje opslužuje;

- ukazivanje pomoći u prikupljanju onesposobljenih sredstava;

- opravka i obnova, ili zamena sredstava koja su u kvaru;

- pružanje pomoći u opravci tehnike na komunikacijama;

- stručna tehnička pomoć;

- tehnička kontrola;

- sakupljanje napuštenog materijala u dodeljenoj zoni;

- evakuacija do nadležnih organa onih tehničkih sredstava za opravku koja ne mogu biti uzeta u rad zbog preopterećenosti odeljenja, kao i evakuacija sakupljenog, napuštenog materijala.

Odeljenje RRR mora biti u mogućnosti da, na trebovanja bilo jedinica ili sopstvene radionice izdaje razne rezervne delove za održavanje tehnike. Zbog toga je neophodno da redovno dopunjuje zalihe. Dopuna se vrši dvojako: trebovanjem od logističkog organa neposredno višeg (trećeg) stepena ili uskladištenjem delova koji su opravljani u sopstvenoj radionici. Naravno, to je potrebno da se neki kritični rezervni delovi, kao i oni koji se brzo troše, izdaju jedinicama neposrednom zamenom neispravnih delova (koji se mogu opraviti) ispravnim, bez ikakve administrativne procedure. Time bi se uštedelo u vremenu i ljudstvu, obezbedilo da u RRR odeljenje stigne sve što se može opraviti, a jedinice bi se oslobodile čuvanja rezervnog kritičnog materijala.

Hitnu zamenu čitavog jednog tehničkog sredstva koje je u kvaru moguće je izvo-

điti smeštanjem izvesnog dela generalne rezerve kod organa za opravke i snabdevanje, odgovornih za logističku aktivnost drugog i trećeg stepena. Time se postiže i rastresitost u rasporedu sredstava generalne rezerve, što smanjuje njeovu osetljivost na atomske udare. Međutim, potrebno je naglasiti da način raspolaganja tim sredstvima ostaje i dalje centralizovan, i da se — ukoliko hitnost ne zahteva drukčije — oštećena tehnika opravlja i ponovo vraća jedinici. Prema tome, RRR odeljenje treba da se prvenstveno orijentiše na opravke i vraćanje opravljene tehnike jedinicama na upotrebu. Ono je odgovorno i za ocenu stepena opravki koje treba izvršiti. Ako ono oceni da su nužne opravke drugog stepena, tj. u okviru njegove nadležnosti, pristupa odmah poslu. Ukoliko su u pitanju opravke trećeg stepena, daje iz svojih zaliha jedinici ispravan predmet ili tehniku, a neispravan što je moguće pre šalje ustanovi nadležnoj za opravke trećeg stepena, koja je obavezna da iz svojih rezervi odmah popuni RRR odeljenje, a potom da dopuni i sopstvene. Sličan je postupak i za opravku četvrtog stepena, stiš što se tehnika upućuje neposredno nadležnoj ustanovi, a dopuna se traži od centralnih organa. Posle opravki četvrtog stepena, ispravna tehnika šalje se u skladišta generalne rezerve.

Pošto će zahtevi za prikupljanjem i evakuacijom oštećenog materijala i tehnike često prelaziti mogućnost jedinica, biće potrebno da im odeljenje RRR ukazuje pomoć sredstvima kojima raspolaže. Ta se pomoć organizuje u zoni za koju je odeljenje odgovorno i čije granice određuje komanda korpusa za svoje divizije.

Sem toga, odeljenje RRR efikasno sudeluje i pri opravkama tehnike na komunikacijama. Naime, nije redak slučaj da se neko tehničko sredstvo pokvari na putu, i da sama opravka — mada drugog stepena — ne zahteva mnogo vremena ukoliko se raspolaže rezervnim delovima i stručnom radnom snagom. U tom cilju odeljenje RRR određuje, u određenoj zoni, dežurne parole od dva do tri kvalifikovana radnika, opremljena alatom i rezervnim delovima, koje krstare komunikacijama i ukazuju pomoć gde zatreba.

Stručnu tehničku pomoć ukazuju komandant odeljenja RRR ili njegov zamenik za vreme obilaska jedinica, objašnjavajući kako se čuva i održava tehnika koja ima veze sa službom RRR. Sem toga, komandant odeljenja RRR mora za vreme mira da bar jednom u šest meseci, uz po-

⁴⁾ Neposredno snabdevanje borbenih jedinica odgovara kod Italijana logističkoj aktivnosti drugog stepena. — Prim. SeŠ.

moć stručnog osoblja, izvrši kontrolu tehnike i materijala koji se nalaze na uotrebi kod jedinica, kako bi utvrdio stanje u kome se ta sredstva nalaze. Prema tome, on je prirodan tehnički konsultant načelnika službi taktičke grupe po svim problemima vezanim za službu RRR.

Osnovna načela kojima se odeljenje RRR za neposrednu podršku mora rukovoditi jesu:

a) Ono mora biti stoprocentno pokretljivo, jer pokretljivost utiče na povećanje, odnosno smanjenje granica njegove aktivnosti. Dužnost je komandanta da vodi računa o tim granicama izbegavajući:

— da vrši opravke koje spadaju u nadležnost logističke aktivnosti višeg stepena;

— da se opterećuje nepotrebnim rezervnim delovima i nekorisnom opremom.

b) Opravke moraju biti neprekidan izvor snabdevanja.

c) Najveći naponi odeljenja RRR usmereni su na ukazivanje tehničke pomoći i vršenje opravki kod borbenih jedinica, kako bi se otklonili nedostaci u održavanju i počeci kvarova, i kako bi se izbegla, kasnije, teža opterećenja radionica i odeljenja u celini, što bi moglo da umanjí borbenu gotovost jedinica.

d) Efikasnost odeljenja RRR ocenjuje se stanjem i ispravnošću materijala koji je na upotrebi kod jedinica, a ne obimom radova izvršenih u radionici.

Armiski korpus u odnosu na potčinjene taktičke grupe nema izrazitu logističku funkciju, ali vrši nad njima vrlo efikasnu kontrolu pre, za vreme i posle operacije. Međutim, on je angažovan po pitanjima:

— snabdevanja, opravki i evakuacije u odnosu na sopstvene, prištapske korpusne jedinice i službe;

— izvršenja transporta u korist potčinjenih taktičkih grupa i aktivnosti uslovljenih tom službom kao, naprimer, organizovanja transporta i rukovođenja njime.

U praksi to znači da se zapovest Delegacije komande pozadine fronta mora spustiti do divizije, a da je korpus dopunjen posebnom zapovešću kojom rešava pomenute zadatke iz svoje nadležnosti.

U ofanzivnim dejstvima posebno se ističe doprinos korpusa povećanju transportnih mogućnosti potčinjenih taktičkih grupa; on se u zoni pozadinskih službi prve linije — u odnosu na organizaciju, kontrolu i disciplinu kretanja — brine da transport bude neprekidan, elastično organizovan i da se transportna sredstva ekonomično iskorišćavaju.

Uzevši u celini, logistička organizacija u ofanzivnim dejstvima treba da ostvari elastičan raspored, da drži u rezervi potrebne količine materijalnih sredstava i da do detalja predvidi sve što je neophodno za izvršenje brzog logističkog manevra. Pri tome treba obavezno proučiti operativne mogućnosti u dubini neprijateljevog rasporeda, kako bi se istaknutim logističkim centrima obezbedile materijalne borbene potrebe na vozilima, koji bi opet ove potrebe dostavljali taktičkim grupama na zahtev njihovih komandanata. Ako se uporedi, snabdevanje, prikupljanje i opravke i evakuacija — najveća se pažnja u ofanzivi posvećuje snabdevanju, jer se ono smatra jednim od bitnih uslova za održavanje tempa napada.

Iznetá koncepcija logističke organizacije naročito je podvrgnuta ispitivanju u pogledu njenih mogućnosti i načina praktične primene na brdovitom i planinskom zemljištu. Dobijena iskustva iz održanih vežbi mogla bi se, otprilike, svesti na ovo:

a) Vrednost kriterija iznetih u »Orijentacionom potsetniku o uticaju upotrebe atomskog oružja na logistiku« upravo je naglašena na brdovitom zemljištu.

b) Logistički centri u zoni pozadinskih službi prve linije na brdovitom zemljištu najčešće ne predstavljaju rentabilan atomski cilj. Mnogo su rentabilnija razaranja duž osa za snabdevanje.

c) Ne bi bilo korisno izvoditi promene u dosadašnjoj logističkoj fizionomiji planinske brigade.

d) Neophodno je povećati kapacitet transporta na motornim vozilima u okviru taktičkih grupa. Potrebno bi bilo, takođe, pojačati manevarsku autogrupu planinskog korpusa. Raspolaganje helikopterima — centralizovanim pri korpusu — lakim avionima i raznim specijalnim transportnim sredstvima bitno poboljšava mogućnosti manevra na polju logistike.

e) Potvrđeno je da logističku funkciju puka preuzimaju na sebe bataljon i brigada.

f) Mesto, odnosno raspored elemenata logističkog centra umnogome zavisi od oblika i stvora zemljišta.

g) Zahtevi koje postavlja ABH odbrana, kao i postojanje veoma ugroženih zona, nameću potrebu da se u planinskoj brigadi pojačaju — makar i ograničeno — izvršni organi pojedinih službi.

h) Takvi organi moraju biti deljivi na tri istovetna dela, a ne na dva kao što je to dosada bio slučaj, kako bi se u okviru

planinske brigade mogla oformiti tri logistička centra.

Problemi savremene logistike osvetljeni su u člancima i sa aspekta finansijskih napora potrebnih u cilju obezbeđenja raznovrsnih i mnogobrojnih materijalnih sredstava za vojsku. Da bi se pokazalo koliko su ti naponi ogromni u jednoj savremenoj armiji, izneto je nekoliko primera pojedinačne cene koštanja nekih sredstava. Tako, naprimer, te se cene ovako kreću:

- komandni računar za laku pav artiljeriju iznosi preko 45 miliona lira,
- laki pav top 40/70 mm preko 25 miliona lira,
- haubica 105/14 mm preko 15 miliona lira,
- radiogoniometar preko 20 miliona lira,
- oklopni transporter za pešadiju preko 30 miliona lira,
- kompletna poljska radionica preko 35 miliona lira,
- svaki ispaljeni metak iz bazuke 12 hiljada lira,
- svaka ispaljena granata kalibra 105 mm oko 21 hiljada lira,
- svaka ispaljena granata kalibra 90/50 mm oko 28 hiljada lira.

Kad se dakle, sve što vojska upotrebljava i troši preračuna u novac dolazi se do ogromne sume, što samo dokazuje da su potrebna velika naprezanja i smišljeno planiranje od strane rukovodećih organa da bi se potrebe uskladile sa mogućnostima.

Od ostalih mera iz okvira logistike, treba istaći organizovanje službe počasti palima u ratu čime se popunjuje jedna praznina koja je oduvek postojala u organizaciji italijanske pozačine. Pod njenu nadležnost dolazi:

- identifikacija grobova palih boraca;
- vođenje računa o sahrani poginulih;
- obaveštavanje rodaka o pogibiji i dostavljanje ličnih predmeta palih boraca;
- staranje o registrovanju grobova i održavanju vojničkih groblja.

U skladu sa odlukama NATO-a, pristupilo se i stvaranju jedinstvene i jednoobrazne nomenklature materijala za vojne potrebe. Svaki takav materijal ubuduće će imati jedinstven naziv i opis, kao i jednoobrazan broj iz nomenklature. Takvi podaci dosledno će se voditi kako pri nabavci

tako i pri uskladištenju i snabdevanju. Korisna strana ovih mera sastoji se u jednoobraznoj terminologiji, pojednostavljenju nabavki i obračuna, u vanrednom olakšanju pri svim mogućim postupcima s materijalom od strane ustanova na različitim stepenu komandovanja itd. Zanimljivo je videti kako se vrši jednoobrazna klasifikacija. Svaki će materijal nositi broj od 13 cifara; prve dve označavaju grupu kojoj dotični materijal pripada, treća i četvrta vrstu, peta i šesta nacionalnost, a preostalih šest detaljnije obrađuju njegovo mesto unutar pojedine vrste. Nov sistem označavanja materijala stupio je na snagu 1 jula 1959 godine.

Po pitanju sanitetske službe regulisana je uzajamna sanitetska podrška između kopnene vojske, mornarice i vazduhoplovstva. Tako su rešena pitanja: evakuacije i lečenja ranjenih i bolesnih pripadnika mornarice i vazduhoplovstva, evakuacije morem i vazдушnim putem, kao i snabdevanja mornarice i vazduhoplovstva sanitetskim materijalom.

Evo jednog primera kako se evakuacija vrši vazдушnim putem: na oko 20 km od svake vazduhoplovne baze osposobljene za evakuaciju, sanitetska služba kopnene vojske formira centar za *nehacivanje vazduhom*, u koji iz logističkih centara za razvrstavanje dolaze ranjenici i bolesnici određeni za evakuaciju ovim putem. Tu im se pripremaju dokumenti potrebni za smeštaj u *etapnu bolnicu vazduhoplovstva* koja je — takođe u blizini iste baze — formirana od strane vazduhoplovstva. Etapna bolnica vodi brigu o njihovom ukrcavanju, a one za koje nađe da su nespošobni za evakuaciju vazduhom vraća u centar. Odgovornost za transport podeljena je ovako: do centra i između centra i etapne bolnice vodi brigu kopnena vojska, a od etapne bolnice do ukrcavanja u avion vazduhoplovstvo. Ukoliko ne bi bio potreban odmor kod etapne bolnice, autoambulante kopnene vojske mogu dovoziti ranjenike i bolesnike neposredno do transportnih aviona. Kad avion sleti na aerodrom teritorijalne zone evakuisani se prikupljaju kod etapne bolnice baze, gde se predaju delegatima direkcije teritorijalnog saniteta koji ih otpremaju u odgovarajuće teritorijalne bolnice.

Sanitetska služba je na putu ostvarenja još jednog zadatka: stvaranja sanitetskih zona, koje je preporučeno članom 23 Ženevskih konvencija od 12 avgusta 1949 go-

dine,⁵⁾ u cilju poboljšanja sudbine ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu. Iako se mnogo vremena izgubilo oko usklađivanja stavova raznih zainteresovanih ministarstava, pre nekoliko meseci raspravljena su sva nerešena pitanja i određene su granice 15 sanitetskih zona, od kojih je 12 dodeljeno armiji. Predviđa se rekvizicija sredstava i opreme za funkcionisanje zona, kao i nabavka zaliha lekova, zavojnog i drugog sanitetskog materijala. U celini, sanitetske zone armije sačinjavajuće t. zv. zonu evakuacije četvrtog stepena za ranjenike i bolesnike operativne armije i trupe teritorijalne odbrane. Sem toga, u odnosu na trupe teritorijalne odbrane, bolnice u sanitetskim zonama imaju ulogu sanitetskog organa trećeg stepena.

Italijani smatraju da na polju njihove logistike postoji još jedno značajno ostvarenje — Mešovita organizacija za vanred-

⁵⁾ Pomenuti član Prve ženevske konvencije odnosi se na ljudstvo u oružanim snagama, a isti, tj. 23 član Četvrte ženevske konvencije na civilno stanovništvo. Njima se preporučuje da države još u miru ili odmah po otpočinjanju neprijateljstava odrede na svojoj teritoriji izvesne zone van operativnih i taktičkih pravaca koje se neće upotrebljavati ni u kakve vojne svrhe, već će služiti isključivo za zbrinjavanje ranjenika i bolesnika. Takve zone stiču status neutralnosti tek po zaključenju bilateralnih ugovora između zainteresovanih država. — Prim. SeŠ.

ne opravke⁶⁾ (OMIRE), koja je stvorena posle petogodišnjeg proučavanja njenog mesta, uloge i organizacije, sa ciljem obezbeđenja opravki na vojnim i građanskim logističkim objektima i uređajima koji su od životne važnosti za ratne napore. Organizovana je kod centralnog i perifernih organa Ministarstva javnih radova i odgovorna je za sve opravke koje razne ustanove državne administracije nisu u stanju da izvrše sopstvenim sredstvima. Organizacijom rukovodi Vrhovni savet odbrane, a u zonama u kojima bi vojska morala preuzeti vlast u svoje ruke, njeni lokalni organi prešli bi pod neposredno rukovođenje vojnih vlasti. OMIRE sama određuje hitnost i prioritet radova koje treba izvršiti, pri čemu, ipak, radovi koji su od strane vojnih vlasti označeni kao hitni imaju prvenstvo. Na osnovu toga ona za svaki pojedini slučaj određuje ljude, preduzeća i organizacije za izvođenje građevinskih radova i opravki, kojima potpuno samostalno raspolaže. Organizaciju sačinjavaju jedan centralni koordinirajući organ i više perifernih, koordinirajućih ili izvršnih organa. Posebno se naglašava da OMIRE nema ništa zajedničkog sa civilnom zaštitom, niti sa bilo kakvom sličnom organizacijom unutar armije, već da ulazi u širi okvir civilne odbrane.

⁶⁾ Organizacija povezuje razna ministarstva. — Prim. SeŠ.

SeŠ.

Major HANS VILDBOLC:

MEHANIZOVANA PEŠADIJA¹⁾

Opšti preduslovi pokretnog ratovanja.
— Želja za povećanjem pokretljivosti borbenih jedinica dominira u tendencijama današnjeg razvoja ratovodstva. Sva su nastojanja uglavnom upućena na to da se brzim pokretima pojača udarna snaga u napadu i odbrani. Veliki značaj pokretljivosti uslovljen je, pored ostalog, i proširenjem prostora za borbu usled eventualne upotrebe atomskog oružja, s jedne, i otežanim uslovima za kretanje zbog oja-

čane vatre i dejstva iz vazduha, s druge strane. Mogućnost upotrebe atomskog oružja ne samo što bi proširila prostor za borbu, već bi dovela i do čestih smenjivanja koncentracija dekoncentracijama trupa, a s tim u vezi i do čestih i brzih promena situacije. Prebacivanje trupa u savremenim uslovima otežano je i stalnim i sve snažnijim ojačavanjem dejstva i povećanjem dometa vatrenog oružja, kao i napadima iz vazduha. U nastojanjima za povećanjem pokretljivosti moraju se u prvom redu zadovoljiti tri osnovna preduslova: elastično komandovanje, dalekometna vatrena sredstva i brzi pokreti.

¹⁾ Mechanisierte Infanterie, von Major Hans E. Wildbolz, *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, Švajcarska, septembar 1959.

Elastičnost komandovanja, bez obzira na veštinu rukovođenja, postiže se odgovarajućim regulisanjem komandovanja (subordinacije) i organizacijom i radom komandnog aparata. Ovo se može znatno poboljšati pogodnim sistemom veza i ostalom savremenom opremom štaba. Organizacijska struktura i funkcija štabova taktičkih i operativnih jedinica moraju biti prilagođene specifičnostima pokretnih borbenih dejstava (prolaznim akcijama, ispadima i drugim pokretima). Komandovanje se može olakšati preskakanjem izvesnih komandnih stepena, kao što je to, naprimer, ostvareno u *Pentomic* organizaciji američke armije (divizija — taktička grupa — četa). Na ovaj način se doprinosi bržem reagovanju komandovanja na raznovrsne situacije i funkcije štaba. Od velikog je značaja po elastičnost komandovanja organizacijski sastav borbenih jedinica. Poznata je težnja u svim modernim armijama da se velike i teško pokretljive operativne i taktičke jedinice zamene manjim, pogodnim za lako i brzo rukovođenje, koje će u svojoj formaciji imati sva potrebna borbena sredstva u cilju njihove uspešne upotrebe u određenim situacijama i pri rešavanju raznovrsnih zadataka. Povećavanje pokretljivosti operativnih jedinica putem njihove mehanizacije besciljno je ako se pritom, zbog jako povećanog prostora za utovar i parkiranje, njihove veličine i glomaznog komandnog i štabnog aparata, izgube prednosti brzine koja je novim prenosnim sredstvima dobijena. Bila bi neoprostiva greška, prema mišljenju pisca, ako bi se pri težnji za motorizacijom i mehanizacijom vojske vodilo računa samo o prednostima koje se time dobijaju, a ne i ograničenjima koja se time postavljaju pred problem komandovanja.

Veliki značaj za rukovođenje u pokretnoj borbi imaju izviđački organi. Svaki komandni stepen jedne borbene jedinice treba da ima svoj izviđački organ. Borbena snaga izviđanja i izviđačkih organa što je u pokretnoj borbi usko povezano sa susretnim i uvodnim borbama, dobija sve veći značaj ukoliko se proširuje oblast komandovanja. U inostranim vojskama se već uveliko radi na tehničkom razvoju sredstava za izviđanje.

Dalekometna vatrena sredstva predstavljaju naibogodnija i najbrža sredstva za brzo reagovanje komandovanja. S njima komandovanje može da izrazi težište akcije na velikim daljinama i da neprekidno podržava trupe iz dubine, a da ih pritom ne premešta unapred, što bi uslovljavalo sa-

mohodnu artiljeriju. Ukoliko je zemljište teže prolazno ili ukoliko neprijatelj ima prevlast u vazduhu, utoliko je veći domet vatrenih sredstava značajniji. Sa uvođenjem i proširivanjem mehanizacije treba da ide uporedo i povećavanje dometa delakometne artiljerije.

Stepen pokretljivosti taktičkih grupa određuje se njihovom sposobnošću kretanja van komunikacija, odnosno sposobnošću savladivanja teškoća koje ometaju ili onemogućuju pokret. One moraju biti u stanju da za najkraće vreme savladaju manje prepreke, kao što su rečni tokovi, rovovi, nasipi itd., kao i zemljište zatrovano radioaktivnim česticama — da bi mogle pravovremeno dejstvovati protiv neprijatelja koji je provalio kroz atomsku brešu, ili da bi mogle najbrže iskoristiti sopstvene atomske udare. Isprikoš mogućnosti neprijateljskog dejstva iz vazduha, neophodno je da taktičke grupe budu sposobne za kretanje danju i noću. Manevarska sposobnost u uslovima savremenog ratovanja zavisi od zaštite od dejstva iz vazduha, oklopne zaštite i nezavisnosti od konfiguracije zemljišta. U vezi s tim, motorizovane i mehanizovane trupe, osim drugih mera protivavionske zaštite, treba da imaju i sopstvenu protivavionsku odbranu, pokretna samohodna protivavionska oruđa, kao i zaštitu od strane svoje lovačke avijacije.

Osnovni tehnički problem kod organizacije pokretnih borbenih jedinica predstavljaju transportna sredstva. Zaštita od zračenja i dejstva parčadi granata zahteva oklop. Pešadijske jedinice u napadu treba da su zaštićene oklopom koji bi im obezbedio kretanje u istaknutim borbenim regionima, kako u sferi neprijateljske tako i sopstvene artiljerijske vatre. Ovo se može postići samo pomoću transportera zaštićenih sa svih strana oklopom. Prevozna sredstva koja nisu, ili su samo delimično oklopljena, onemogućuju upotrebu pokretnih borbenih jedinica u vatrenoj zoni i povećavaju njihovu povredljivost i izvan bojišta. Prilikom kombinovanih akcija sa tenkovima, kao i radi korišćenja njihove vatrene podrške, pešadiji mogu koristiti samo potpuno oklopljena kola. Bez oklopne zaštite i one pokretljivosti koja karakteriše tenkove, prateće trupe će prerano biti lišene njihove pomoći, a time će se izgubiti stvarne prednosti mehanizovane akcije, naročito brzina i efekt udara.

Čak i laki oklop, koji se primenjuje za zaštitu oklopnih transportera, umanjuje dejstvo nuklearnog zračenja na posadu,

približno, u sledećim procentima: oko 20% od direktnog zračenja (neutronske zrake) i oko 40% od gama zraka; naknadno zračenje umanjuje za oko 75%. Iz toga proizilazi da se trupe zaštićene lakim oklopom mogu četiri puta duže zadržavati u radioaktivno zatrovanom rejonu nego nezaštićene. Upotreba punog oklopa pruža još bolju zaštitu od toplotnog i udarnog dejstva, a efikasno štiti trupe i od požara prilikom upotrebe atomske bombe.

Transportna sredstva kod kojih je pogodnost za kretanje po svakom zemljištu kombinovana sa zaštitom oklopa vodi mehanizaciji. Tehnički razvoj daje preimućstvo oklopnim transporterima sa gusenicama, koji su na putevima obično sporiji od onih sa točkovima, dok će ovi drugi naći primenu kod izviđačkih organa.

Helikopter jako doprinosi povećanju pokretljivosti i daje pokretnom ratovanju — u znaku *osvajanja treće dimenzije*. — nove mogućnosti. Helikopteri počinju da dobijaju onu ulogu koju su u Drugom svetskom ratu imala kopnena vozila. Iz njih se može gađati, kao što je poznato, automatskim oružjem, raketama i vođenim projektilima (naprimer, protivtenkovskim raketama *SS 10* i *SS 11*). Nema sumnje da će se u doglednoj budućnosti naći rešenja još za neka pitanja upotrebe helikoptera (naprimer, prenošenje oruđa). Helikopter, zbog svoje osetljivosti, zasada još ne može da zameni oklopni transporter, ali već i sada može da zameni vozilo koje nije oklopljeno, jer je znatno brži, pokretljiviji i nezavisan od zemljišta. Da li će tehnički napredak uspeti da mu osigura i oklopnu zaštitu, budućnost će pokazati. No, već sada se treba pozabaviti problemom *trodimenzionalne mehanizacije*.

Zasada se inostrani oklopni transporteri sve više usavršavaju za prenos vazдушnim putem i za upotrebu na vodi (amfibijski).

Potreba za mehanizacijom švajcarske vojske. — Danas je neosporno aktuelno povećavanje pokretljivosti švajcarske vojske i reorganizovanje njenih oružanih snaga za pokretno ratovanje. Rezerve združeneog sastava višeg komandovanja, pri sadašnjoj organizacionoj strukturi i opremi, nisu u stanju da se uspešnije suprotstave udaru ili proboju protivničkih mehanizovanih snaga ili formacija ubačenih vazдушnim putem. Potrebno je da se ta zaostalost savlada. Mobilne snage koje će se morati uvoditi u akciju u kritičnim momentima i brzo, a često i iz samog pokreta, moraju ispunjavati sledeće zahteve:

— da su i daleko od puteva sposobne za brzo kretanje i da ih prepreke pritom samo u najmanjoj meri mogu ometati;

— da su sposobne za kretanje na bojištu i pored opasnosti iz vazduha i radioaktivnog zračenja, kao i *pod vatrom* bar onog oružja koje oklop može izdržati;

— da imaju snažnu vatrenu moć i da su zaštićene oklopom i podržane dalekometnim vatrenim oružjem;

— one moraju biti *elastično* vođene i snabdevane snažnim izviđačkim sredstvima velikog dometa.

Ovi se uslovi mogu ostvariti, po mišljenju pisca, samo *širokom mehanizacijom*, koja bi kasnije bila dopunjena snagama prebacivanim pomoću helikoptera, a u atomskom ratu i sopstvenim nuklearnim oružjem. Jedna od mera kojoj treba najhitnije pristupiti jeste stvaranje mehanizovanih združenih taktičkih grupa, od tenkovskih jedinica i pratećih trupa u oklopnim transporterima. Sve dok pešadijske jedinice koje sadejstvuju sa oklopnim snagama (lake jedinice) nemaju oklopnu zaštitu i dok one nisu u stanju da na bojištu prate tenkove, švajcarske oklopne snage se ne mogu uspešno koristiti jer njihova brzina, varena i udarna snaga ili nikako ili samo delimično mogu doći do izražaja. Isto tako ni oklopni grenadiri sa svojim zastarelim pratećim kolima, koji su uključeni u jedinice prema njihovom organizacionom stepenu, ne mogu zameniti jurišne trupe u kombinovanim akcijama; oni mogu pružiti tenkovima samo tehničku podršku (raščišćavanje minskih polja itd.) i blisku zaštitu.

Prilikom stvaranja mehanizovanih (pratećih) oklopnih trupa mora se rešiti i pitanje *artiljerijske podrške*. Minobacač 81 mm može uspešno da se upotrebi kao prateće oruđe u borbi najviše na nivou čete, dok je bataljonska taktička grupa upućena na oruđa većeg dometa koja se brzo spremaju za dejstvo i koja se lako kreću. Samohodni teški minobacači su, kako to inostrana iskustva pokazuju, vrlo pogodna »artiljerija« za mehanizovane bataljone. U većim formacijama, naprimer, u mehanizovanoj brigadi, pogodna su velikokalibarska samohodna oruđa dometa 12—15 km ili pokretna raketna oruđa.

Od ostalih važnijih delova združenih mehanizovanih taktičkih grupa treba pomenuti i oklopne pionire. Oni moraju da raspolazu sredstvima za praćenje oklopnih jedinica i moraju ih pomagati pri savlađivanju prepreka, a pre svega pri prelazu preko reka. Deo tenkova i oklopnih transporterata treba da ima buldožerska rala.

Pitanje uvođenja oklopnih transportera.

— Oklopni transporteri su vrlo upotrebljiva grupa kola, čija je osnovna prednost u tome što pojačavaju borbenu snagu pokretnih jedinica. Imaju sledeće osobine:

- sposobni su za brze pokrete i van komunikacija;
- imaju dobar transportni kapacitet;
- pružaju zaštitu od parčadi zrna kako neprijateljske tako i sopstvene vatre;
- štite od nuklearnog zračenja;
- podesni su kao prenosioци oružja;
- sposobni su da održavaju vezu i za vreme pokreta.

Oklopni transporter za švajcarske prilike treba da zadovoljava ove uslove:

— da je sposoban da prevozi potpuno opremljenu borbenu grupu (12 ljudi, računajući i komandira) i da je podesan za svestranu upotrebu (kao komandna kola, kola za upravu vatrom itd.):

— da ima najmanje jedan mitraljez osposobljen za gađanje zemaljskih i vazdušnih ciljeva, a po mogućnosti i uređaj za zamagljivanje;

— da mu oklop bude takav da sa svih strana pruža zaštitu od parčadi zrna i punih pogodaka malokalibarskih oružja;

— da njegova konstrukcija omogućuje posadi brz ulazak i izlazak;

— da je težine do 10 tona (moć nosivosti skela i mostova);

— da je malih dimenzija (mala površina smanjuje mogućnost njegovog pogađanja, a mala širina omogućuje mu kretanje i po uzanim putevima);

— on mora biti brz, lako pokretljiv, sposoban za kretanje po svakom zemljištu, a uz to treba da bude podesan i za kretanje noću, a po mogućnosti i po vodi;

— ne treba da pravi veliku buku.

Pri izboru modela ne treba se osvrnuti ni na standardizaciju švajcarskih oklopnih transportera u cilju ograničenja modela za raznovrsnu primenu, niti na otežane uslove za mirnodopsku obuku usled nedostatka većih vežbališta (težina, širina, buka, zahvati putne mreže itd.).

Na često postavljano pitanje da li oklopne transportere treba smatrati borbenim ili transportnim vozilima, može se dati odgovor da to zavisi od toga šta se pod jednim a šta pod drugim pojmom podrazumeva. Oklopni transporteri se moraju smatrati borbenim vozilima — za razliku od neoklopljenih terenskih vozila — ukoliko su u stanju da se kao oklopne prateće jedinice probijaju kroz kišu parčadi rasprsnutih artiljerijskih zrna i da prate ten-

kove do daljine efikasnog dejstva protivničkih protivoklopnih oruđa, a potom da uz podršku vatre (sa tenkova i od strane artiljerije), prate tenkove sve do objekta napada. Najzad, da po iskrcavanju posade podrže napad uz podršku vatre oruđa sa samih transportera. Međutim, oni nisu borbena vozila kao, naprimer, jako oklopljeni i teško naoružani jurišni tenkovi, sa kojima, ukoliko ne postoji sopstvena vatrena nadmoćnost, ne mogu sadejstvovati u napadu protiv neprijatelja ojačanog tenkovima i na položaju ojačanom poljskom fortifikacijom.

Uporedo sa usvajanjem oklopnih transportera postavlja se pitanje *hitnosti i načina njihovog uključivanja u formacije*. Švajcarski sistem odbrane bavi se temeljnom pripremom svih pešadiskih jedinica za mehanizovanu borbu i za njihovo tesno sadejstvo sa tenkovima. U stalnim (kadrovskim) vojskama za tu svrhu su predviđene *specijalne pešadiske formacije*. Tako, naprimer, oklopna divizija američke vojske ima, ne računajući pomoćna oružja, 4 tenkofska bataljona i 4 bataljona *oklopne pešadije*, od kojih se prema potrebi u borbi formiraju taktičke grupe. Oklopna pešadija, koju prevoze oklopni transporteri, specijalizovana je za sadejstvo sa tenkovima, i ona je u mehanizovanim akcijama nosilac pešadiske borbe. Zbog kratkotrajne obuke i teškoća usled nedostatka vežbališta, švajcarska vojska je, prema mišljenju pisca, upućena na stvaranje specijalnih formacija *Tenkovski bataljoni*, zajedno sa bataljonima oklopne pešadije, moraju se uključiti u mehanizovane taktičke grupe. Najhitniji problem predstavlja preoružavanje ovako predviđenih jedinica, u prvom redu motorizovanih dragona, kao i pridavanje oklopnih transportera ovim jedinicama. U drugi red hitnosti dolazi pridavanje oklopnih transportera pomoćnim jedinicama, naprimer, oklopnim pionirima i komandnim organima (štabovima, odeljenjima za upravu vatrom itd.).

U okviru mera za mehanizaciju spada i pitanje samog *uključivanja oklopnih transportera u organski sastav jedinica*, tako da bi sa njima, kao sastavnim delom jedinice, komandovanje moglo da računa za obuku i borbu. Mora se odbaciti povremeno pridavanje mehanizovanih prevoznih sredstava iz jedne centrale, kao što se to radi, naprimer, u američkoj pešadiskoj diviziji. Ako bi se docnije donela odluka da se pređe na širu primenu oklopnih transportera, tada bi se mogle formirati

manje jedinice oklopnih transportera u nemehanizovanim operativnim jedinicama.

Ako se pri ostvarivanju veće pokretljivosti ide postepeno ka mehanizaciji, onda mora postati jasno da put ka mehanizaciji vodi preko motorizacije. Upotreba oklopnih transportera na maršu i u borbi zahteva veliko iskustvo trupe i njenog kadra u kretanju motorizovanih jedinica. Stoga stvaranje formacija oklopne pešadije mora u prvom redu da ide preko preoručavanja i naknadne obuke motorizovanih trupa.

Kao sledeći problem na putu mehanizacije postavlja se pitanje raznih rodova vojske. Jednorodne borbene jedinice pogodne su za obuku, mada stvaraju teškoće pri formiranju taktičkih grupa u borbi jer je njihova jačina ograničena načinom tenkovskih i pešadiskih snaga. Združene jedinice, koje organski već postoje, imaju sva

potrebna borbena sredstva koja po potrebi mogu razviti; one su već uigrane u sadejstvu rodova, ali zahtevaju preciznije instrukcije za obuku i upotrebu. Ovo ne bi smele izgubiti iz vida male vojske, organizovane po miliciskom sistemu.

Pošto se u švajcarskoj vojsci mora obratiti posebna pažnja na obuku i malo iskustvo kadra, to se združavanje različitih rodova u mehanizovane taktičke grupe može vršiti na stepenu bataljona. Bataljoni treba da budu jednorodne jedinice, stim što bi se na borbenu obuku, komandovanje i sadejstvo ojačanih združenih sastava obratila posebna pažnja. Pri novoj organizaciji pokretnih taktičkih grupa treba rešiti da se oklopni grenadiri, koji su zasada podeljeni i organski u sastavu tenkovskih četa, prikupe u specijalne jedinice u bataljonu, sa namenom izvršavanja pionirskih i grenadirskih zadataka.

Major ROBERT JANG:

KOORDINACIJA VATRE I MANEVRA NA NUKLEARNOM BOJIŠTU¹)

Pisac smatra da je u prednuklearno vreme koordinacija vatrene podrške i manevra predstavljala relativno prostiji problem no danas, na nuklearnom bojištu, s obzirom da savremeni komandant mora voditi računa o mnogobrojnim i raznovrsnim dejstvima raspoloživih oruđa podrške i koordinirati ta dejstva pod stalnim uticajem naglih promena situacije.

Iznoseći zamišljenu sliku nuklearnog rata, već dosta poznatu iz inostrane literature, pisac zaključuje da bi za postizanje neophodne elastičnosti i pokretljivosti, kojima se karakterišu dejstva na savremenom bojištu, snage osnovnih borbenih jedinica morale biti male i pokretljive — pešadija, artiljerija, sredstva veze, oklopna sredstva, inženjerija i najneophodnije službe. One bi bile polusamostalne i sposobne za dejstvo na velikim otstojanjima — pod takoreći minimalnim nadzorom i podrškom više jedinice.

Karakteristično je da su ovakva načela i koncepcije već odavno prihvaćeni i da predstavljaju osnovu za izvođenje taktičke nastave u aplikacionim školama i Komandnoj i generalštabnoj školi armije SAD.

Međutim, postojeći sistem *koordinacije* u američkoj vojsci nije u potpunom skladu sa tim načelima i koncepcijama.

Pre svega, dosadašnje zastarele mere za koordinaciju vatre sputavaju inicijativu komandanata i ograničavaju manevar njihovih jedinica. Nagli razvoj tehnike posle Drugog svetskog rata stalno je povećavao i broj kontrolnih mera u oblasti koordinacije vatre i manevra. Usled toga je u okviru nastave, vežbi i manevra uveden niz termina za izvesne određene linije. U cilju njihovog objašnjenja postoje razne definicije koje, s obzirom da još nisu ušle u američku zvaničnu vojnu terminologiju, dovode ponekad i do zabune.

Uvođenjem novih — dopunskih — pojmova iz oblasti kontrole nuklearnog dejstva ukupan broj posebno definisanih linija za koordinaciju vatrene podrške i manevra popeo se na osam. Da bi se mogla pratiti pišćeva razmatranja koja ustvari predstavljaju uvod u njegove predloge u cilju uprošćavanja složenog sistema kontrole, potrebno je sve ove dosadašnje *linije* detaljnije izložiti. To su:

Linije koje razgraničavaju zone nadležnosti. Komandanti su odgovorni za vatru i manevar u tako određenim zonama, pod uslovom da *susedne jedinice* ne otvaraju vatru i ne manevruju u njima bez sagla-

¹ Coordination of fire and Maneuver on the nuclear battlefield, by major Robert M. Young, *Military Review*, SAD, jul 1959.

snosti komandanta kome zona pripada, odnosno bez postignute koordinacije. No, s obzirom na sve veću rasturenost i decentralizaciju na bojištu, ove granične linije postaju sve nezgodnije sredstvo kontrole, ali bi se morale primenjivati dok se ne pronađe neki praktičniji način razgraničenja.

Nevatrena linija ili *linija na kojoj se ne otvara vatra*, koja je ustvari postojala i pre pojave nuklearnog oružja, treba da pešadiskom puku, ili nekoj drugoj borbenoj jedinici, omogući izvesnu zonu ispred njegovog položaja, u kojoj može vršiti kontrolu celokupnog dejstva vatre i pokreta — manevra. Cilj je da se u toj zoni postigne sigurnost ljudstva i da se ono zaštiti od dejstva art. vatre više jedinice ili susjednih. Sadašnja definicija *nevatrene linije* delimično zadovoljava, mada ona uzima u obzir samo dejstvo konvencionalne art. vatre, a ne i nuklearne, što znači da bi morala da obuhvati još i: trenutno dejstvo eksplozije, toplotno i radijaciono dejstvo, kao i zapreke stvorene rušenjem, požarom, prašinom ili zatrovavanjem.

Linija na kojoj se ne otvara atomska vatra uvedena je zbog pojave nuklearnog oružja i njegovog većeg dometa, kao pokušaj da se ublaže nedostaci nevatrene linije. No i ova linija uzima u obzir samo neposredno dejstvo na ljudstvo i materijal, a ne i uticaj na manevar — stvaranje prepreka između komandanta, odnosno snaga koje izvode manevar i postavljenog cilja na terenu.

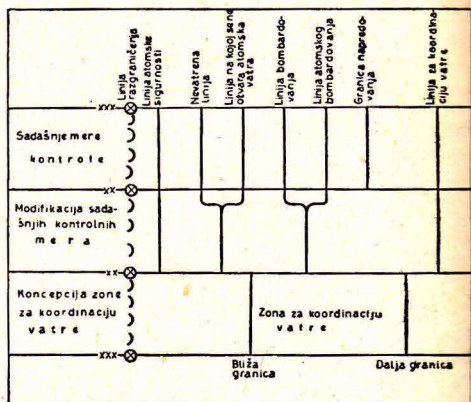
Linije bombardovanja su ustanovljene zato da komandantu jedinice KoV omoguće izvesnu zonu ispred njegovog položaja, u kojoj bi mogao slobodno manevrovati bez koordinacije sa vazduhoplovstvom i bojazni da će ga napasti sopstvena avijacija. One avijaciji takođe omogućuju da izvodi udare ispred tih istih linija — bez koordinacije sa kopnenim snagama. I ove su linije, mada uzimaju u obzir samo dejstvo eksplozivnih bombi, ostale u primeni i posle pojave nuklearnih. Zbog ovih poslednjih uvedena je i *linija atomskog bombardovanja*, koja predstavlja pokušaj zaštite kopnenih snaga od nekoordiniranih udara sopstvenih nuklearnih bombi bačenih iz vazduha. Ona omogućuje slobodu manevra kopnenih snaga s ove strane, kao i slobodu izvođenja avioudara s one strane linije.

Linija atomske sigurnosti je ustanovljena prvenstveno radi stvaranja sigurnosti sopstvenih snaga, a tokom prakse dobila je i ulogu kontrole vatre. Prema ame-

ričkom borbenom pravilu, ni ona ne uzima u obzir uticaj nuklearnog dejstva na manevar, već samo neposredno toplotno, eksplozivno i radijaciono dejstvo.

Linija za koordinaciju vatre uzeta je u cilju razgraničavanja zona između vazdušnodesantnih snaga i snaga glavnine s kojima se one obično spajaju. Ona se primenjuje i od pomoći je i prilikom planiranja vatrenog dejstva kopnenih snaga koje konvergentno dejstvuju. No, ne obuhvata kontrolu ni koordinaciju upotrebe nuklearnog oružja.

Granica napredovanja obuhvata kontrolu vatre, obezbeđujući sigurnost ljudstva, ali ne uzima u obzir dejstva preko jedne određene linije. U primeni ona određuje lokaciju položaja iza kojeg jedinice pri manevrovanju ne treba da zalaze. U cilju zadovoljenja zahteva sigurnosti potrebna je još jedna linija iza *granice napredovanja*, što nameće i specijalan termin. Upotreba ovih raznih kontrolnih li-

nija može se videti na *šemi*, kod levo-krilne divizije.

*

U težnji za reduciranjem broja kontrolnih mera koje su sada u upotrebi, a time i za ukidanjem izvesnih ograničenja nametnutih komandantima jedinica koje manevruju, pisac iznosi neke konkretne predloge u prilog *modificiranja postojećih definicija* i odbacivanja nekih kontrolnih mera. Zadržavajući osnovu postojeće koncepcije, pobornici ovih izmena smatraju da bi se to najbolje postiglo odbacivanjem *linije na kojoj se ne otvara atomska vatra* i *linije atomskog bombardovanja*, i modi-

fikacijom definicija *nevatrene linije*, *linije bombardovanja* i *linije za koordinaciju vatre*, kako bi sve one, u smislu već ranije rečenog, obuhvatile i širu kontrolu dejstva. Nova definicija *nevatrene linije* mogla bi, naprimer, biti ovakva:

... *linija iza koje artiljerijske jedinice mogu dejstvovati vatrom bez prethodnog uklanjanja jedinice koja je liniju uspostavila, ali pod uslovom da se to dejstvo ne prostire s ove strane linije.*

Slično bi bili redefinisani i pojmovi *linija bombardovanja* i *linija za koordinaciju vatre* — tj. da dejstva ne prelaze liniju s ove strane.

Ovakvim postupkom bi ostale i dalje u važnosti: granične linije; nevatrena linija (redefinisana); linija bombardovanja (redefinisana); linija atomske sigurnosti; linija za koordinaciju vatre (redefinisana) i granica napredovanja. Šema pokazuje ovu modifikaciju kod divizije u centru rasporeda. U prilog ovakvog rešenja navode se sledeći razlozi: izaziva minimalne promene; nastavlja težnju ka centralizovanoj kontroli od strane viših jedinica i naizad, nameće minimalna ograničenja u pogledu konvencionalne vatre susednih jedinica, korpusne i armijske artiljerije, unutar divizijske zone.

Međutim, ovoj se koncepciji mogu, po mišljenju pisca, pripisati sledeći nedostaci u pogledu primene na nuklearnom bojištu:

— Iako modificirani pojmovi obuhvataju kontrolu neposrednih dejstava, oni ne omogućuju kontrolu trajnijih dejstava u okviru zone jedinice, naprimer, zatrovavanja, stvaranje kratera, rušenje neposredno iza linije itd.

— »Prednost« centralizovane kontrole od strane viših jedinica nije u skladu sa karakterom taktičkih dejstava na nuklearnom bojištu, u kojima baš prevladuje inicijativa nižih jedinica i minimalna kontrola od strane viših štabova.

— Modifikacija već postojećih definicija može samo dovesti do još veće zabune.

*

Iz ovakve analize pisac zaključuje da bi najbolje rešenje predstavljalo uvođenje pojma *prostorije (zone) za koordinaciju vatre* koja bi uklonila iznete nedostatke i bila prilagođena taktičkim dejstvima na nuklearnom bojištu. Ona bi zahvatala rejon ispred ili oko divizije, stim što bi više i susedne jedinice dejstvovale vatrom i ostalim sredstvima samo u koordinaciji sa jedinicom koja je zonu uspostavila. Ta se

dejstva ne bi prostirala s ove strane bliže granice zone, bez izričitog zahteva ove jedinice, dok bi se s one strane *dalje granice zone* moglo dejstvovati bez traženja koordinacije.

Proces određivanja ove zone za koordinaciju vatre bio bi sledeći: komandant taktičke grupe ili odgovarajuće borbene jedinice odredio bi lokaciju *bliže granice zone* u svom sektoru i dostavio bi je divizijskom centru za koordinaciju vatrene podrške, gde bi bila koordinirana sa takvim granicama drugih divizijskih jedinica; iz ovoga bi proizišla divizijska *bliža granica*. *Dalju granicu* bi odredio pomenuti divizijski centar, na osnovu zadatka divizije, i ona bi bila dostavljena *korpusnom centru za koordinaciju vatrene podrške i centru za taktička dejstva*, gde bi bila koordinirana sa drugim divizijskim zonama na korpusnom frontu. Šema pokazuje ovakvu koncepciju kod desnokriline divizije. Po koordiniranju *daljih granica* divizijskih zona za koordinaciju vatre, korpusni centar bi njenu lokaciju dostavio jedinicama korpusne artiljerije i artiljerije po divizijama, susednim korpusima i *armiskom operativnom centru* ili sličnom organu. Kad god je to moguće, trase bliže i dalje granice trebalo bi da koriste lako uočljive objekte na zemljištu.

Dubinu zone za koordinaciju vatre na neprijateljskoj teritoriji uslovljava zadatak divizije koja je i određuje, a ne domet organskih sredstava za vatrenu podršku. U *odbrani* zona za koordinaciju vatre može biti plića, sa većom centralizacijom kontrole vatre i podrške na nivou korpusa. Bliža granica je na 2.000—4.000 m od prednje ivice borbene zone, a dalja na 8.000—20.000 m. U *napadu*, pak, dubina se može protezati i do 60—80 km u neprijateljsku teritoriju, stim što je i bliža granica pomerena na 4.000—8.000 m. To bi divizijskom komandantu omogućilo da kontroliše ceo manevar i vatrenu podršku i to kako neposredno, tako i trajnije dejstvo između njegovog sadašnjeg položaja i krajnjeg cilja na terenu.

Spajanje desantnih delova i glavnine.

— Zona za koordinaciju vatre primenjivala bi se i u amfibiskim i vazdušnodesantnim operacijama. Njeno korišćenje prilikom spajanja eliminisalo bi raniju *liniju za koordinaciju vatre*, stim što bi desantne snage (na vazdušnom mostobranu) uspostavile ovakvu zonu ispred svog položaja. U toku pomeranja položaja jedinica koje treba da se spoje, pomerala bi se i zona za koordinaciju ispred položaja, stim što bi

po stapanju *daljih granica* jednih i drugih jedinica, dalja granica na mestu spoja bila eliminisana, te bi kontrola i koordinacija vatre unutar kombinovanih zona prešla u kompetenciju komandanta koji bi unapred bio određen za kontrolu vatre po završenom spajanju. Kada se ono izvrši, kombinovane snage bi uspostavile novu zonu za koordinaciju.

Ovakva koncepcija se može primeniti i na svaku samostalnu pokretnu jedinicu na nivou puka ili specijalno formiranu i samostalnu taktičku grupu. Ona dopunjuje i samu organizacionu koncepciju i omogućuje potpuno korišćenje pokretljivosti divizija novog tipa. Prema mišljenju pisca, američka pešadiska divizija je u mogućnosti da organskom opremom i materijalom mehanizuje dve od svojih pet taktičkih grupa, i u tom cilju se može ojačati dovoljnim brojem oklopnih transportera iz operativne armije. Operativna armija, pak, raspolaže dovoljnim brojem aviona za prebacivanje jurišnih delova tih pet taktičkih grupa.

Ovakva pokretljivost pruža komandantu divizije velike mogućnosti za brze intervencije i olakšava mu rukovođenje manevarskim delovima, tako da je u stanju da svoju osnovnu inicijativu izrazi koordinacijom celokupne vatre za podršku, a ne da manevar koordinira sa vatrom susednih ili viših jedinica — kao što je to bio slučaj po dosadašnjoj linearnoj koncepciji.

Određivanje ciljeva. — Mogućnosti koje u ovom smislu ima sadašnja divizija, ekvivalentne su po svom karakteru sa korpusnim, što može dovesti do koncentracije njenih napora unutar odgovarajuće zone za koordinaciju vatre. Korpus će, međutim, koncentrisati napore s one strane *dalje granice* diviziskih zona za koordinaciju vatre. Ovo u neku ruku pretstavlja produženje sadašnje koncepcije; no, u slučaju da jedan od susednih organa divizije ili korpusa odredi neki cilj unutar diviziske zone za koordinaciju vatre, koordinacija sa tom susednom divizijom imala bi se ostvariti pre gađanja na cilj. Centri za upravu vatrom i centri za koordinaciju vatrene podrške divizije i korpusa povezani su međusobno sistemom veza, tako da koordinacija nadole ne bi zahtevala više vremena no

ona koja se vrši pomoću prednjeg osmatrača za neposrednu podršku — u cilju dobijanja vatre velikog dometa na cilj koji je on otkrio, a koji se ne može gađati organskim oruđima njegove jedinice.

Sadašnja američka pravila automatski određuju *liniju bombardovanja* na oko 150 km ispred linije dodira. Ukoliko se ukaže potreba da ta linija bombardovanja bude bliža ili dalja, mogla bi se trasa *dalje granice* zone za koordinaciju vatre prepustiti vazduhoplovstvu i na taj način bi ta granica postala linija bombardovanja.

Rastureni delovi, široki frontovi i decentralizacija komandovanja na nuklearnom bojištu daće kao rezultat jedinice koje operišu bez neprekidnih bokova i forsiraće decentralizaciju vatrene podrške. Sadašnja tendencija povećavanja diviziskih frontova na 20—35, a korpusnih na 60—120 km, zahtevaće decentralizaciju korpusne artiljerije, bilo pridavanjem njenih jedinica divizijama, bilo davanjem korpusnoj artiljeriji takvih zadataka koji će diviziskoj artiljeriji omogućiti da kontroliše svu ili deo vatre korpusne artiljerije. Ovo izgleda još logičnije ako se domet oruđa diviziske artiljerije uporedi sa dometom korpusne artiljerije i konstatuje da samo top 155 mm i *Corporal* (vođena raketa) premašuju domet diviziske artiljerije.

*

U okviru koncepcije zone za koordinaciju vatre, divizija bi unutar svoje zone mogla upotrebiti nuklearna oružja bez koordinacije, pod uslovom da dejstvo tog oružja ne prelazi granicu zone. Isto važi i za korpus i armiju koji mogu upotrebiti nuklearno oružje s one strane dalje granice diviziskih zona za koordinaciju vatre — bez koordinacije sa divizijama. Upotreba nuklearnog oružja u oba slučaja morala bi bezuslovno biti najavljena vazduhoplovstvu.

Na kraju se ističe da je ova koncepcija prosta i elastična, i da se može sa podjednako lakoćom primenjivati prilikom kontrole dejstava jakih eksploziva, kao i dejstava nuklearnih, hemiskih, bioloških i drugih oružja budućnosti.

Lj. H.

KNJIGE...

Jovan Marinković, BARUTI I EKSPLOZIVI (treće, prerađeno i dopunjeno izdanje), izdanje Vojnoizdavačkog zavoda JNA »Vojno delo«, Beograd, 1959, strana 160, cena 250 dinara.

Ovih dana izišla je iz štampe ova knjiga — priručnik, namenjena kadrovima koji treba da poznaju suštinu baruta i eksplozivnih materija, tj. starešinama rodova i službi, kao i starešinama i pitomcima raznih vojnih škola i kurseva.

Pisac se i kod ovog izdanja trudio da izlaganja podese prema nivou čitalaca, imajući na umu da je naširoko izlaganje hemiskih reakcija, kao i opis aparatura i tehnološkog procesa necelishodno, ako se za cilj postavi samo poznavanje suštine materije. Stručnjaci — hemičari kojima je potrebno detaljno poznavanje baruta i eksploziva, njihovo ispitivanje i proizvodnja, mogu da se oslone na specijalne monografije, gde će naći detalje koji ih interesuju.

Rešenjem Državnog sekretara za poslove narodne odbrane knjiga se može koristiti kao priručnik za nastavu u JNA.

Miloš Marolt, TEHNIČKO CRTANJE, izdanje Vojnoizdavačkog zavoda JNA »Vojno delo«, Beograd 1959, stranica 283, cena 900 dinara.

U Armiji se već dugo osećala potreba za izradom i izdavanjem priručnika za tehničko crtanje s praktičnim uputstvima za izradu tehničke dokumentacije uopšte, a posebno u inžinjeriji. Tog odgovornog i dosta složenog posla prihvatio se inžinjeriski potpukovnik Marolt.

Gledan u celini, Priručnik je, s obzirom na to da zadire u sve grane tehničkog crtanja, od interesa za slušaoca i pitomce raznih vojnih škola i kurseva, kao i za oficire i podoficire svih rodova i službi. Veoma korisno može da posluži i slušaocima škola za rezervne oficire, u

građanstvu, rezervnim oficirima i podoficirima, kao i učenicima srednjotehničkih škola svih smerova, pa i slušaocima visokih tehničkih škola i fakulteta.

Autor je izložio materiju na lako razumljiv način, tako da se Priručnikom mogu služiti i početnici. Sva izlaganja su ilustrovana i potkrepljena tehnički dobro izrađenim crtežima.

Državni sekretar za poslove narodne odbrane odobrio je da se knjiga može koristiti za potrebe JNA.

Milan Radenković, KOLUBARSKA BITKA, XVIII knjiga biblioteke »Iz ratne prošlosti naših naroda« VIZ JNA »Vojna delo«, Beograd, 1959, 525 stranica, 11 skica i registar naziva geografsko-topografskih objekata po starim i novim kartama, cena 900 dinara.

Delo je naučnoistoriska studija kako razvoja ove složene i veoma dinamične bitke — u njenoj odbranbenoj i napadnoj fazi, tako i svih materijalnih i psihičko-moralnih faktora koji su, zbog svog presudnog uticaja na tešku i jako promenljivu situaciju, uslovljavali izvanredna naprezanja trupa i veoma smeđe odluke najvišeg komandovanja. Težište je na iznenadnoj srpskoj protivofanzivi koja se završila probojem neprijateljevog fronta, počesnim tučenjem njegovih jedinica i potpunim izbacivanjem neprijatelja sa teritorije Srbije. Rad obiluje operativno-taktičkim iskustvima, koja su jasno istaknuta u kritičkim analizama pojedinih faza bitke, a posebno u kritičkom osvrtu na celu bitku.

Blažo Žugić, ANEGDOTE, izdanje »Vojne biblioteke — naši pisci« VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1959 godine, str. 173, cena 250 dinara.

Knjiga sadrži anegdote iz stranih armija, srpske i crnogorske vojske, bivše

jugoslovenske vojske, a zatim, i to najvećim delom, iz našeg Narodnooslobodilačkog rata i mirnodopskog života Jugoslovenske narodne armije. Autoru bi se moglo prebaciti što se prilikom izbora anegdota više rukovodio željom da čitaoca zabavi, no da, stvarajući paralelu, pokaže koliko je vojnički humor odraz moralno-političkog stanja jedne armije. Ne tvrdimo da se i to u knjizi ne oseća, ali je to osećanje više rezultat stvarnosti u kojoj su anegdote nastale no svesnog htenja autora.

Mada je njome samo »načet« jedan veoma rasprostranjen i svima nama blizak vid naše »usmene« književnosti, knjiga Blaža Žugića pretstavlja, besumnje, značajan sakupljački poduhvat u spasavanju od zaborava nečega što, i pored svoje vezanosti za određeno vreme i ambijent, ne sme da se zaboravi, što je deo nas i što u velikoj meri može da nam pomogne da sagledamo sebe, da otklonimo ono što nam smeta, a razvijemo sve one vrline koje inače krasi našeg čoveka. Tako treba i primiti ovu knjigu.

... I ČASOPISI

VOJNI GLASNIK

br. 11/1959

Pukovnik Milivoje Stanković: *Uticao nekij faktora na ishod borbe.*

Pisac u članku razmatra uticaj iznenađenja, prostora, vremena i psihološkog faktora na pobjedu, te na osnovu primera iz NOR-a dokazuje da pobjednik ne mora biti onaj ko ima brojnu i tehničku nadmoćnost.

Pukovnik Milan Kirić: *Protivvazdušno-desantno zaprečavanje primenom pp mina.*

U članku se daje originalan predlog o tome kako da se sa malo pp mina uspešno zapreči čitava prostorija koja se priprema za odbranu od vazdušnih desanata.

Major Đorđe Nikitin: *Neposredna zaštita tenkova od avijacije.*

U članku je detaljno obrađen samo jedan element neposredne zaštite tenkova od avijacije: upotreba vatrenih, a naročito formacijskih pav sredstava. Pritom je autor izneo pripreme za gađanje, gađanje ciljeva u vazduhu, određivanje vatrene zadatka i otvaranje vatre.

Pukovnik Dušan Ostojić: *Vatreno dejstvo jedinica s vozila u pokretu.*

Autor iznosi nekoliko načina organizovanja odbrane za vreme prevoženja i zalaže se da vojnici ne napuštaju vozila već da otvaraju vatru s njih koristeći kao naslon stranice vozila i kabinu vozača.

Pored ovih »Vojni glasnik« donosi i sledeće članke:

Majori Miroslav Jovanović i Vukašin Dejanović: *Sasređeno rukovanje vatrom minobacačkog voda pomoću snopara.*

Kapetan Petar Moravčić: *Primena lepeze i nomograma za određivanje koordinata zvukovnih ciljeva.*

Potpukovnik Savo Vujović: *Vođenje operativno-nastavne evidencije u jedinicama PVO.*

Pukovnik Lazar Ilić: *Obuka starešina i vojnika protivoklopnih jedinica.*

Janez Ušan: *Primena formule za određivanje daljina iz tenka.*

Pukovnik Dr Miladin Gilić: *Higijenske mere pre i za vreme kretanja.*

Potpporučnik Momčilo Dejanović: *Radiološka dekontaminacija odeće i opreme.*

Major Radoslav Djerić: *Značaj radioamaterstva u armiji.*

IZ NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA

Major Mladen Milić: *Borba za oslobodjenje Kičeva.*

IZ RAZNIH DOMENA

Pukovnik Stjepan Kerečin: *O razvoju i ulozi pešadije.*

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

»Zaštita od oružja masovnog uništavanja« (B. Đ.)

»Maskiranje pozadinskih objekata« (B. T.)

»Upotreba mina u savremenim uslovima«

»Infracrveni uređaji umesto radarskih«

Taktičko-tehničke i druge novosti.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK

br. 6/1959

Broj je posvećen desetogodišnjici Više vazduhoplovne vojne akademije.

Uvodnik »Deset godina VVVA« napisao je general-major avijacije Milija Stanišić, u kome daje kraći osvrt na razvojni put i dosadašnji rad Akademije, ističući značaj i ulogu VVVA u osposobljavanju višeg rukovodećeg kadra u ratnom vazduhoplovstvu.

Pukovnik avijacije Đuro Ivanišević u članku »Izučavanje vazduhoplovstva u školama KoV« ističe neophodnost da se opštevojne starešine šire upoznaju sa mogućnostima avijacije.

Pukovnik avijacije Dušan Kovačević u članku »Slušaoci Više vazduhoplovne vojne akademije — značajan faktor u procesu nastave«, podvlači potrebu da slušaoci budu aktivni učesnici u procesu nastave, da daju svoja mišljenja i stavljaju primedbe koristeći iskustvo stečeno u jedinicama.

Pored ovih »Vazduhoplovni glasnik« donosi i sledeće članke:

Potpukovnik avijacije Ilija Sekulić: *O rukovođenju i o razvoju rukovodilačkih sposobnosti kroz školovanje u VVVA.*

Pukovnik avijacije Ante Mirković: *O karakteristikama metoda rada vazduhoplovnih komandi u savremenim uslovima.*

Potpukovnik avijacije Stanislav Babnik: *Korišćenje taktičkih normi i bombarderskog i VG proračuna u pripremi dejstva LBA.*

Potpukovnik avijacije Albin Starc: *O nekim karakteristikama savremene vazdušne borbe.*

Vazd. tehnički pukovnik Ing. Karlo Jelinek: *Tehnička kultura oficira avijacije.*

Pukovnik avijacije Radivoje Lazarević: *Oprava PSS posle bombardovanja.*

vrlo iscrpnoj analizi iznosi njegova postignuća i nedostatke. U drugom delu daju se smernice redakcionom odboru i uredništvu časopisa za dalji još uspešniji rad.

Pored toga, časopis donosi iscrpan i vrlo koristan napis potpukovnika dr E. Zorna: *Medicinski problemi podmorničke službe.* Članak će biti koristan svim starešinama, a posebno podmorničarima, jer je u njemu skupljena na jednom mestu većina problema koji danas stoje pred ovom službom, s obzirom na nove zahteve koje pred podmornice postavlja nuklearni pogon.

Kapetan fregate N. Safonov u kraćem napisu: *Neke taktičke osobine i namena blizinskih upaljača* razmatra još jedno aktuelno pitanje savremene plov odbrane i načine na koje je ono rešeno u raznim zemljama.

Rez. kap. korvete M. Čavor u napisu: *O nekim karakteristikama pozadine Ratne rečne flotile* ukazuje na zadatke i specifične pozadinske službe rečne flotile u savremenim uslovima rata. Autor razmatra osnovne elemente pozadine RRF, baziranje snaga i sredstava i sisteme i izvore snabdevanja Flotile.

Povodom 15-godišnjice Ratne rečne flotile, kapetan fregate J. Vasiljević donosi istoriski prikaz: *Ratna rečna flotila u Narodnooslobodilačkom ratu.* U članku se iznose borbeno dejstva flotile od njenog formiranja, 1944 godine, do završetka rata.

Još dva aktuelna problema razmatraju u svojim člancima ing. P. Dragojlović i M. Nikolanci. Prvi donosi: *Probleme dokumentacije i razvoj nauke i tehnike, a drugi Podmorsku arheologiju u svijetu i kod nas.*

U odzivima i predlozima, pukovnik Dragić-Gajović raspravlja »O sprovođenju Pravilnika za primenu Uredbe o materijalnom poslovanju« na ratnoj mornarici i vazduhoplovstvu i daje vrlo korisna objašnjenja u vezi s Uredbom.

Kao i obično, časopis na koncu donosi *Vijesti i novosti* i iscrpnu *Bibliografiju.*

MORNARIČKI GLASNIK

br. 6/1959

22 decembra izići će iz štampe jubilarni, 50 broj »Mornaričkog glasnika« koji u 1960 ulazi u desetu godinu svog redovnog izlaza. Tim povodom časopis objavljuje uvodnik admirala Mate Jerkovića u kojem se autor kritički osvrti na sadržaj prvih pedeset brojeva i u

VOJNI ISTORISKI GLASNIK

br. 5/1959

Pešadiski potpukovnik Svetislav Petrović: *Dejstva 1 južnomoravskog partizanskog odreda februar-oktobar 1943 god.* Autor na osnovu dokumenata daje opis borbenih dejstava 1 južnomoravskog

odreda od njegovog formiranja 7 februara 1943 do stvaranja 1 južnomoravske brigade 10 oktobra 1943 godine, formiranje udarnih bataljona unutar odreda i stvaranje slobodne teritorije u Toplici i Jablanici. U članku su detaljno iznesene borbe 1 južnomoravskog odreda uletu 1943 godine sa četnicima Draže Mihailovića u Jablanici i na pl. Radan.

Pešadiski potpukovnik Mitar Đurišić: *Oslobođenje Berana (Ivangrada) 5 maja 1944 god.* Posle razbijanja neprijatelja u rejonu Mojkovca jedinice 2 udarnog korpusa NOVJ 26 aprila ponovo su ušle u Andrijevicu, a 29 aprila u Bijelo Polje. Dva bataljona 7 crnogorske omladinske brigade »Budo Tomović« dobile su zadatak da se od Bijelog Polja prebace u rejon Berana i zauzmu ga. Napad koji su ovi bataljoni izveli noću uoči 1 maja, nije uspeo. Do 4 maja u rejon Berana su stigla i druga dva bataljona 7 brigade, kao i tri bataljona Komskog partizanskog odreda. Koncentričnim napadom 7 brigade i Komskog odreda zauzeto je ovo neprijateljsko uporište noću 4/5 maja.

Pešadiski potpukovnik Žarko Atanacović: *Dejstva jedinica NOV i PO u Sremu u leto 1944 god.* Autor na osnovu dokumenata daje opis borbenih dejstava jedinica NOV i PO u Sremu od 14 juna do 1 septembra 1944; preformiranje 1 i 2 sremskog odreda u Fruškogorski, Posavski i Bosutski NOP odred; stvaranje Sremske, Bačko-baranjske i Banatske operativne zone i reorganizacija Komande sremskog područja u Fruškogorsku, Posavsku i Bosutsku komandu područja. U članku su detaljno iznesene borbe 6 i 7 vojvođanske brigade, 1 i 2 sremskog i Majevičkog NOP odreda i Diverzantskog bataljona u periodu neprijateljske ofanzive »Žitni cvet« (»Kornblume«).

Pešadiski potpukovnik Petar Višnjić: *Borba 1 šumadske brigade u Srbiji 1943 godine.* Na osnovu dokumenata opisano je formiranje 1-ve šumadske narodno-oslobodilačke partizanske brigade i njena dejstva protiv okupatora i kvinslinških vojnih formacija u Srbiji 1943 g. Pored toga, obrađen je i dolazak u Šumadiju jednog bataljona 1-og sremskog partizanskog odreda sa grupom vojno-političkih rukovodilaca, koje je uputio Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

IZ NAŠE RATNE PROŠLOSTI

Ljubomir Poleksić: *Napad Omerpaše na Crnu Goru 1862 godine.* U ovom članku autor je ukratko obradio tok

borbi koje su vođene uletu 1862 godine između turske i crnogorske narodne vojske.

BIBLIOGRAFIJA

Bibliografija jugoslovenske istoriografije 1951—1955 (članci); Bibliografija strane istoriografije o Drugom svetskom ratu (nastavak).

VOJNO-TEHNIČKI GLASNIK br. 12/1959

Tehnički kapetan Ante Kuzmanić: *Elektronika i nova tehnika.*

U članku se iznose najnovija dostignuća u minijaturizaciji tehnike, uslovi rada elektronike pri raznim temperaturama i način otklanjanja štetnog uticaja nuklearnih zračenja.

Tehnički kapetan ing. Aleksandar Stamatović: *Tendencija razvoja pancirnih zrna.*

U članku se iznosi istorijski razvoj i objašnjava mogućnost usavršavanja pancirnih zrna povećavanjem početne brzine i kalibra kao i poboljšavanjem oblika zrna.

Tehnički poručnik ing. Slobodan Jančević: *Analizator za određivanje položaja PA baterija.*

U članku se obrađuje teoretska osnova, konstrukcija i način korišćenja analizatora (naprave izrađene od celuloida) pomoću koga se određuje najpovoljniji raspored pav baterija.

Inžinjeriski potpukovnik Dobrosav Nikolić: *Osposobljavanje kadrova u maskiranju.*

U članku se daje predlog za stručno školovanje, usavršavanje i osposobljavanje kadrova za maskirnu službu.

Pored ovih, u časopisu su objavljeni i drugi članci:

Tehnički potpukovnik Radimir Stojadinović i diplomirani hemičar Pavle Popović: *Silicijumski ispravljači.*

Ing. Bogoljub Milivojević: *Elementi elektronskih robotskih kola.*

Ing. Milan Milutinović: *Uticaj kompresionog prostora na sagorevanje goriva u brzohodnom dizel-motoru.*

Tehnički pukovnik Jovan Marinković: *Uništavanje eksploziva i municije.*

Mornaričko-tehnički kapetan Ismet Imamović: *Održavanje i ispitivanje boca sa komprimiranim vazduhom i kiseonikom.*

Major ABHO Marko Kolić: *Detekcija radioaktivnog zračenja.*